

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітнійступінь)

на тему «Особливості уявлення про взаємовідносини і фактори впливу на них у жінок, які є родичами»

ХАІ.704.7-96П1/2.22В.053.180-9/20-7 КР

Виконав: здобувач (ка) б курсу групи №7-96П1/2
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»
(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія»

—
(найменування)

Білоброва Ганна Олександрівна

(прізвище та ініціали здобувача (ки))

Керівник: Тиньков О.М.
(прізвище та ініціали)

Рецензент: Фролова Є. В.
(прізвище та ініціали)

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет
Кафедра психології
Рівень вищої освіти другий магістерський
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(код і найменування)
Спеціальність 053 «Психологія»
(код і найменування)
Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія
(найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ю. І. Гулий

(підпис)

(ініціали та прізвище)

«06» жовтня 2021 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Білобрової Ганни Олександрівни

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Особливості уявлення про взаємовідносини і фактори впливу на них у жінок, які є родичами»

керівник кваліфікаційної роботи: Тиньков Олександр Михайлович, к.п.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь,
вчене звання)

затверджені наказом Університету № 28-уч від «11» січня 2022 року.

2. Термін подання здобувачем кваліфікаційної роботи «10» лютого 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи вивчити уявлення невісток та свекрух про їхні взаємини та визначити фактори, які впливають на ці відносини

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати) виявити перелік якостей ідеальної невістки та свекрухи, шляхом вивчення бажаних та не бажаних якостей; описати характеристики взаємовідносин між невістками та свекрухами; виявити причини конфліктів та конфліктогенні якості у взаємовідносинах невісток та свекрух; виділити особисті якості, що надає найбільший вплив на відносини невісток і свекрух; виявити домінуючі почуття у цій діаді; вивчити сприйняття взаємин невісток та свекрух чоловіком/сином

5. Перелік графічного матеріалу: _____

Рис. 19

Табл. 11

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	доцент закладу вищої освіти каф.704 Тиньков О.М.	11.10.21-	15.10.21
2	доцент закладу вищої освіти каф.704 Тиньков О.М.	18.10.21-	23.10.21
3	доцент закладу вищої освіти каф.704 Тиньков О.М.	15.11.21-	22.11.21

Нормоконтроль _____ С. В. Кузьміна «10» лютого 2022 р.
(підпис) (ініціали та прізвище)

7. Дата видачі завдання «06» жовтня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Затвердження теми, мети та завдань дипломної роботи	06.10.21-07.10.21	
2.	Складання плану роботи	08.10.21-10.10.21	
3.	Аналіз літературних джерел. Написання першого розділу дипломної роботи	11.10.21-15.11.21	
4.	Визначення психодіагностичного інструментарія для проведення практичної частини дослідження . Написання другого розділу дипломної роботи.	18.11.21-23.11.21	
5.	Проведення практичної частини дослідження.	24.11.21-07.12.21	
6.	Статистична обробка отриманих даних.	08.12.21-12.12.21	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи.	15.12.21-22.12.21	
8.	Написання загальних висновків. Оформлення списку використаних літературних джерел, додадку(ків) та змісту.	23.12.21-02.02.22	
9.	Передзахист.	03.02.2022	
10.	Внесення коректив до тесту дипломної роботи.	26.01.22-03.02.22	
11.	Оформлення та підписання відповідної документації.	06.02.22-08.02.22	
12.	Підготовка електронної презентації та тексту доповіді.	08.02.22-09.02.22	
13.	Строк подання студентом роботи на кафедру.	10.02.22	
14.	Захист.	15-17.02.22	

Здобувач _____ Г.О. Білоброва
(ініціали та прізвище) (підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи _____ О.М. Тиньков
(підпис) (ініціали та прізвище)

Відгук керівника кваліфікаційної роботи

Здобувач (ка) Білоброва Ганна Олександрівна виконала дипломну роботу на тему: «Особливості уявлення про взаємовідносини і фактори впливу на них у жінок, які є родичами»

Представлена дипломна робота освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» присвячена дослідженню уявлень невісток та свекрух про їхні взаємини та визначення того, які фактори впливають на ці відносини. Актуальність дослідження полягає в тому, що на даний час психологи розглядають різні типи відносин: ділові, особисті, дружні, приятельські, подружні, дитячо-батьківські, але практично відсутні наукові дослідження, які повною мірою висвітлюють відносини невісток та свекрух.

З огляду на це, дипломна робота Білобрової Г.О. характеризується актуальністю та своєчасністю і спрямована на вивчення уявлень невісток та свекрух про їхні взаємини та визначення того, які фактори впливають на ці відносини.

Зміст роботи відповідає обраній темі. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. В першому розділі автор розкриває теоретичні засади поняття міжособистісних відносин, стосунків у сім'ї та взаємин у діаді невістка-свекруха.

Другий розділ дипломної роботи присвячено вивченню процедур та методик дослідження, зокрема приведені характеристики вибірки та методів досліджень.

Третій розділ дипломної роботи присвячено аналізу результатів дослідження та їх інтерпретації.

Позитивними рисами дипломної роботи є системність та послідовність викладення матеріалу, а також застосування прогресивного досвіду в сфері психологічних досліджень.

В ході виконання дипломної роботи Білоброва Г.О. проявила креативність, ініціативність, старанність, наполегливість, здатність та вміння застосовувати набуті знання для вирішення складних завдань, обізнаність у сучасних системних та інформаційних технологіях.

Дипломна робота освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» виконана у повному обсязі, відповідає встановленим вимогам і заслуговує оцінки «добре», а її автору, Білобровій Ганні Олександрівні, може бути присвоєна кваліфікація магістра психології.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Тиньков О.М.

(підпис)

(ініціали та прізвище)

«10» 02 2022 р.

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ВИСНОВОК КАФЕДРИ ПРО КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОПЕРЕДНЬОГО ЗАХИСТУ

Кваліфікаційна робота здобувача (ки) Білобрової Ганни Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

на тему «Особливості уявлення про взаємовідносини і фактори впливу на них у жінок, які є родичами»

(тема роботи)

розглянута на випусковій кафедрі 704 Кафедра психології.

(номер та назва кафедри)

За результатами попереднього захисту, було встановлено, що кваліфікаційна робота Білобрової Ганни Олександрівни відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт освітнього ступеня магістр та рекомендований до захисту

Завідувач кафедри № 704

(підпис)

Ю. І. Гулий

(ініціали та прізвище)

«10» січня 2022 р.

ДОВІДКА

щодорезультатів перевірки керівником/рецензентом кваліфікаційної роботи/курсової роботи тощо на предмет наявності порушень академічної доброчесності

Здобувача (ки) Білобрової Ганни Олександрівни

(прізвище, ініціали, група)

Тема кваліфікаційної/курсової роботи «Особливості уявлення про взаємовідносини і фактори впливу на них у жінок, які є родичами»

№ п/п	Питання	Відповіді		
		Так	Ні	Інше
1	Відсоток текстових запозичень у кваліфікаційній роботі відповідно до результатів перевірки в системі Unischek	2%		
2	До якої галузі можна віднести роботу (технічної, природничої, гуманітарної)	гуманітарної		
3	У роботі використовуються стандартні методики розрахунку, стандартні моделі, алгоритми тощо	+		
4	Наявність правильно оформлених посилань на використані джерела інформації, ідеї, розробки, твердження, відомості тощо	+		
5	Наявність у роботі сфабрикованих даних		+	
6	Наявність у роботі сфальсифікованих даних		+	

Висновок керівника/рецензента щодо результатів перевірки кваліфікаційної роботи/курсової роботи тощо на предмет порушення академічної доброчесності
Робота повністю відповідає правилам оформлення та написання кваліфікаційних робіт.

Зауважень не має

– за результатами перевірки роботи не було встановлено фактів порушення академічної доброчесності. Усі наведені дані є оригінальними й точними, наявні в роботі запозичення не мають ознак плагіату.

– за результатами перевірки роботи було виявлено велику кількість текстових запозичень, але всі посилання оформлені відповідно до вимог, фабрикація та фальсифікація даних відсутні. Це свідчить про необхідність додаткової перевірки комісією результатів навчання з відповідних розділів (освітніх компонентів) під час захисту представленої роботи.

– у роботі виявлено факти порушення академічної доброчесності (плагіату, фабрикації, фальсифікації, обману).

10.12.21
Фаворова
(дата)

(підпис)

К.М.
(ініціали та прізвище)

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Рівень вищої освіти другий магістерський

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

(код і найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»

(код і найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія»

(найменування)

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу

Здобувача (ки) Білобрової Ганни Олександрівни

(прізвище, ініціали, група)

Тема кваліфікаційної роботи «Особливості уявлення про взаємовідносини і фактори впливу на них у жінок, які є родичами»

1. Актуальність теми кваліфікаційної роботи Актуальність дослідження зумовлена тим, що практично відсутні наукові дослідження, які повною мірою висвітлюють відносини невісток та свекрух, а ця робота присвячена дослідженню цих взаємовідносин.
2. Висновки про відповідність щодо повноти розроблення теми тема дипломної роботи розроблена в достатній мірі
3. Оцінка якості технічних рішень і розрахунків усі розрахунки і графічні матеріали оформлені відповідно до вимог
4. Характеристика виконання кожного розділу кваліфікаційної роботи, оцінка застосування досягнень науки і техніки, інформаційних технологій, передових методів технології виробництва Розділ 1 присвячений теоретичним основам поняття міжособистісні відносини, стосункам у сім'ї та взаєминам у діаді невістка-свекруха. В розділі 2 наведені опис процедури та методів дослідження. В Розділі 3 наведені результати дослідження та їх інтерпретація
5. Оцінка спеціальної частини кваліфікаційної роботи: актуальність, новизна, глибина розроблення, практична значущість спеціальна частина не передбачена в дипломній роботі

6. Ступінь реальності кваліфікаційної роботи в цілому та окремих її частин дипломна робота характеризується високим ступенем реальності

7. Основні недоліки й помилки, які було виявлено у кваліфікаційній роботі помилки стилістичного та граматичного характеру

8. Оцінка якості оформлення пояснювальної записки та креслень пояснювальна записка оформлена згідно з вимогами

У цілому кваліфікаційна робота здобувача (ки)

Білобрової Ганни Олександрівни

(прізвище та ініціали)

заслуговує на оцінку « _____ », « _____ ».

(традиц. шкала) (0...100)

Рекомендую екзаменаційній комісії присвоїти кваліфікацію магістр з психології

_____ і видати диплом магістра Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

Рецензент: канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психологічного консультування і психотерапії

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Фролова Євгенія Валеріївна

(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ім'я, по батькові)

_____ « _____ » _____ 2021 р.

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 120 с., 11 табл., 19 рис., 2 дод., 26 джерел.

Ключові слова: НЕВІСТКИ, СВЕКРУХИ, ВЗАЄМИНИ, КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ, ОСОБИСТІ ЯКОСТІ, ІДЕАЛЬНИЙ ОБРАЗ.

О

б

Предмет дослідження – соціальні уявлення про існуючі та ідеальні відносини в діаді невістка-свекруха, про реальну невістку та свекруху.

Мета дослідження – є вивчення уявлень невісток та свекрух про їхні взаємини та визначення того, які фактори впливають на ці відносини.

Методи дослідження:

д

1. Теоретичний аналіз наукової літератури;

о

2. Авторська анкета.

с

3. Опитувальник Т. Лірі «Діагностика міжособистісних відносин» (ДМО) у адаптації Л. Н. Собчик.

і

4. П'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрай, П. Коста в адаптації А. Б. Хромова.

ж

5. Опитувальник До. Томаса «Стиль поведінки у конфлікті» в адаптації Н. В. Гришиной.

н

6. Методика Л. В. Кулікова «Профіль почуттів у відносинах» (ППВ).

н

7. Методика «Особистісний диференціал».

я

Висновки: Виявлено, що на взаємини невісток та свекрух впливають такі якості, як оптимізм, екстраверсія, емоційна стабільність, спокій. Реальний партнер із взаємовідносин у діаді невістка-свекруха сприймається багато в жінки, які перебувають у своєму офіційному або фактичному спорідненості – чому протилежним до ідеального образу. На стосунки невісток та свекрух впливає стаж у шлюбі невістки та кількість дітей у свекрухи. Існує зв'язок між сімейним статусом респонденток та їх уявленням про реального та ідеального

партнера діади невістка-свекруха. У цілому нині, свекрухи більшою мірою задоволені своїми відносинами з невісткою, ніж невістки – зі свекрухою.

.

ABSTRACT

Diploma thesis: 120 p., 11 t., 19 p., 2 appx., 26 sources.

Key words: DAUGHTER-IN-LAW, MOTHER-IN-LAW, RELATIONSHIPS, CONFLICT SITUATIONS, PERSONAL QUALITIES, IDEAL IMAGE.

Object of research is – women who are in their own relationship - daughters-in-law and mother-in-law.

The subject of the research is - social ideas about the existing and ideal relations in the dyad daughter-in-law, mother-in-law, about the real daughter-in-law and mother-in-law.

The purpose of the research is - the study of assessments, ideas of daughters-in-law and mothers-in-law about their relationship and determining what factors influence these relationships.

Methods of research:

1. Theoretical analysis of scientific literature;
2. Author's questionnaire.
3. Questionnaire T. Leary «Diagnostics of interpersonal relations» (GMO) adapted by L. N. Sobchik.
4. Five-factor personality questionnaire R. McCray, P. Costa adapted by A. B. Khromov.
5. Questionnaire Before. Thomas «The Style of Behavior in Conflict» adapted by N. V. Grishina.
6. L. V. Kulikov's technique «Profile of feelings in relationships» (PPV).
7. Method «Personal differential».

Conclusions: It was revealed that the relationship between daughters-in-law and mothers-in-law is influenced by such qualities as optimism, extraversion, emotional stability, calmness. The real relationship partner in the dyad daughter-in-law-mother-in-law is perceived in many respects as opposite to the ideal image. The relationship between daughters-in-law and mothers-in-law is influenced by the length of marriage of the daughter-in-law and the number of children the mother-in-

law has. There is a connection between the marital status of the respondents and their idea of the real and ideal partner of the daughter-in-law-mother-in-law dyad. In general, mothers-in-law are more satisfied with their relationship with their daughter-in-law than daughters-in-law with their mother-in-law.

РЕФЕРАТ

Дипломная работа: 120 с., 11 табл., 19 рис., 2 прил., 26 источников.

Ключевые слова: НЕВЕСТКИ, СВЕКРОВИ, ВЗАИМООТНОШЕНИЯ, КОНФЛИКТНЫЕ СИТУАЦИИ, ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА, ИДЕАЛЬНЫЙ ОБРАЗ.

Объект исследования – женщины, состоящие в свойском родстве – невестки и свекрови.

Предмет исследования – социальные представления о существующих и идеальных отношениях в диаде невестка-свекровь, о реальной невестке и свекрови.

Цель исследования – изучение оценок, представлений невесток и свекровей об их взаимоотношениях и определение того, какие факторы влияют на эти отношения.

Методы исследования:

1. Теоретический анализ научной литературы;
2. Авторская анкета.
3. Опросник Т. Лири «Диагностика межличностных отношений» (ГМО) в адаптации Л. Н. Собчик.
4. Пятифакторный личностный опросник Р. МакКрай, П. Коста в адаптации А. Б. Хромова.
5. Опросник До. Томаса «Стиль поведения в конфликте» в адаптации Н. В. Гришиной.
6. Методика Л. В. Куликова «Профиль чувств в отношениях» (ППВ).
7. Методика «Личностный дифференциал».

Выводы: Выявлено, что на взаимоотношения невесток и свекровей влияют такие качества, как оптимизм, экстраверсия, эмоциональная стабильность, спокойствие. Реальный партнер по взаимоотношениям в диаде невестка-свекровь воспринимается во многом противоположным идеальному образу. На отношения невесток и свекровей влияет стаж в браке невестки и количество детей у свекрови. Существует связь между семейным статусом

респонденток и их представлением о реальном и идеальном партнере диады невестка-свекровь. В целом, свекрови в большей мере удовлетворены своими отношениями с невесткой, чем невестки – со свекровью.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ МІЖОСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ, СТОСУНКИ У СІМ'І ТА ВЗАЄМИНИ У ДІАДІ НЕВІСТКА-СВЕКРУХА.....	5
1.1 Поняття міжособистісні відносини.....	5
1.2 Міжособистісні стосунки у сім'ї	9
1.3 Соціальний контекст формування фізичного Я	18
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	39
2.1 Характеристика вибірки.....	39
2.2 Характеристика методів дослідження	39
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ....	44
3.1 Результати дослідження.....	44
3.2 Взаємозв'язки особистісних якостей та особливостей відносин у діаді свекруха-невістка.....	74
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	88
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність дослідження – сучасна сім'я набуває нових рис в умовах панування інформаційного суспільства, всепоглинаючих процесів глобалізації, що супроводжуються уніфікацією та стандартизацією суспільних зв'язків, у ситуації всезростаючого регулятивного значення засобів масової інформації. І незважаючи на те, що, здавалося б, ця ситуація повинна формувати доцентрові тенденції в сімейних відносинах, цього не відбувається. Інакше кажучи, проблема міжособистісних взаємин у сім'ї є актуальною та нагальною проблемою, покликаною відповісти на «виклики» сучасності.

Проблемі вивчення міжособистісних взаємин у психології присвячено безліч робіт. Психологи розглядають різні типи відносин: ділові, особисті, дружні, приятельські, подружні, дитячо-батьківські. Разом з тим, практично відсутні наукові дослідження, які повною мірою висвітлюють відносини невісток та свекрух. Ця робота присвячена дослідженню цих взаємовідносин на прикладі невісток і свекрух.

Об'єкт дослідження – жінки, які перебувають у своєму офіційному або фактичному спорідненості – невістки та свекрухи.

Предмет дослідження – соціальні уявлення про існуючі та ідеальні відносини в діаді невістка-свекруха, про реальну невістку та свекруху.

Мета дослідження – є вивчення уявлень невісток та свекрух про їхні взаємини та визначення того, які фактори впливають на ці відносини.

Відповідно до даної мети були поставлені наступні завдання:

1. Виявити перелік якостей ідеальної невістки та свекрухи, шляхом вивчення бажаних та не бажаних якостей;
2. Описати характеристики взаємовідносин між невістками та свекрухами;
3. Виявити причини конфліктів та конфліктогенні якості у взаємовідносинах невісток та свекрух;

4. Виділити особисті якості, що надає найбільший вплив на відносини невісток і свекрух;
5. Виявити домінуючі почуття у цій діаді;
6. Вивчити сприйняття взаємин невісток та свекрух чоловіком/сином.

Методи дослідження:

8. Теоретичний аналіз наукової літератури;
9. Авторська анкета.
10. Опитувальник Т. Лірі «Діагностика міжособистісних відносин» (ДМО) у адаптації Л. Н. Собчик.
11. П'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрай, П. Коста в адаптації А. Б. Хромова.
12. Опитувальник До. Томаса «Стиль поведінки у конфлікті» в адаптації Н. В. Гришиной.
13. Методика Л. В. Кулікова «Профіль почуттів у відносинах» (ППВ).
14. Методика «Особистісний диференціал».

У дослідженні брало участь 140 осіб. 109 жінок, 79 з яких є невістками та 30 – свекрухами, а також 31 одружений чоловік.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ МІЖСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ, СТОСУНКИ У СІМ'Ї ТА ВЗАЄМИНИ У ДІАДІ НЕВІСТКА-СВЕКРУХА

1.1 Поняття міжособистісні відносини

У психології прийнято розділяти відносини, що виникають між людьми, на суспільні та міжособистісні. Головна відмінність перших від других у тому, що міжособистісні відносини безпосередньо зачіпають особистість кожної сторони спілкування. Проблема міжособистісних відносин досліджувалась багатьма авторами вітчизняної та зарубіжної психології. Найповніше вона представлена праці Н. Н. Обозова, де узагальнено результати емпіричних досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців. [15]

У психологічному словнику можна знайти таке визначення:

Міжособистісні відносини — взаємозв'язки між людьми, що суб'єктивно переживаються, об'єктивно виявляються в характері і способах взаємних впливів, що надаються людьми один на одного в процесі спільної діяльності та спілкування. Міжособистісні відносини — це система установок, рієнтацій, очікувань, стереотипів та інших диспозицій, якими люди сприймають і оцінюють одне одного. Ці диспозиції опосередковуються змістом, цілями, цінностями та організацією спільної роботи і є основою формування соціально-психологічного клімату у колективі.

На виникнення та розвиток міжособистісних відносин впливають безліч факторів: від соціально-демографічних (стаття, національність, вік) до індивідуально-психологічних (темперамент, стан здоров'я, професія, досвід, самооцінка, потреба у спілкуванні). [25]

Міжособистісні відносини включають три компоненти:

1) Когнітивний компонент

Когнітивний компонент створює інформаційну основу відносин між партнерами по взаємодії і включає систему знань і уявлень один про одного. Подання може бути адекватним (повним, об'єктивним) та неадекватним

(неповним та спотвореним). У цей компонент входять усі пізнавальні психічні процеси: відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять, мислення, уяву. Завдяки цьому компоненту відбувається пізнання індивідуально-психологічних людьми.

Цей, або фактивний компонент структури відносин. Г. М. Андрєєва пише, що специфічною особливістю міжособистісних відносин є їхня емоційна снота. Це означає, що з формування значним чином впливають відчуття провини та переживання, що виникають стосовно друг до друга в партнерів по взаємодії. Усі почуття можна класифікувати на великі групи:

1. Кон'юнктивні – сюди входять позитивні почуття, що зближують та б'єднують людей;
2. Диз'юнктивні – до них відносять негативні, що роз'єднують, почуття.

Так звані інтеракційні почуття регулюють дистанцію для людей. Поєднання зближуючих та видаляючих почуттів утворює чуттєвий тон ставлення до певної людини. Таким чином, залежно від того, якого роду почуття превалюють за інтенсивністю у спілкуванні, у такому напрямку й надалі розвиватимуться відносини. [1] При переважанні кон'юнктивних почуттів партнер сприймається як бажаний об'єкт взаємодії, і навіть виявляється готовність до спільним діям із нею. І навпаки, переважання диз'юнктивних почуттів призводить до того, що інша сторона сприймається як неприйнятна для взаємодії або навіть як фруструюча.

3) Поведінковий компонент

Цей компонент проявляється у конкретних діях, він включає міміку, жестикуляцію, пантоміміку, мова та дії, що виражають ставлення даної людини до інших людей, до групи загалом. Поведінковий компонент грає важливу роль у регулюванні взаємин. Він передбачає готовність до певних моделей взаємодії для людей.

До основних параметрів, визначальним зміст відносин можна зарахувати такі: [21]

- 1) Соціальна дистанція – передбачає поєднання офіційних та міжособистісних відносин, що дозволяє визначити близькість тих, хто спілкується, відповідно до соціокультурних норм тих спільностей, до яких вони належать;
- 2) Психологічна дистанція – характеризує рівень психологічної близькості партнерів;
- 3) Міжособова сумісність - Поєднання психологічних особливостей партнерів, які сприяють оптимізації їх спілкування та діяльності;
- 4) Міжособистісна привабливість— це властивість особистості, що дозволяє розташовувати себе людей і викликати вони симпатію;
- 5) Взаємна оцінка відносин – позитивна, негативна, суперечлива, байдужа;
- 6) Позиція партнерів – домінування, залежність, рівність;
- 7) Ступінь знайомства.

Багато що у міжособистісних відносинах залежить від соціальних ролей, які виконує людина. «Під соціальною роллю розуміється нормативна система дій, очікуваних від індивіда, відповідно до його соціального статусу».

У різних ситуаціях взаємодії існують свої міжособистісні ролі, які накладають на людину певні права та обов'язки. Ставлення до своєї ролі, відповідність та невідповідність очікуванням визначає процес міжособистісних відносин. [6]

Процес формування міжособистісних відносин включає динаміку, механізм регулювання та умови їх розвитку. Міжособистісні відносини зароджуються, закріплюються, досягають певної зрілості, після чого можуть послаблюватися і навіть припинятися. Вони розвиваються в континуумі, мають певну динаміку та проходять кілька етапів: знайомство, приятельські, товариські та дружні стосунки. Процес ослаблення міжособистісних відносин відбувається у тому порядку, але у зворотний бік: від дружніх стосунків до

повного припинення. Інші автори включають у розвитку відносин такі стадії: стадія зближення, близькості, диференціації, віддалення і стадія розпаду відносин. Проходження кожної стадії пов'язане з досягненням важливих для суб'єкта цілей, яким відповідають фактори міжособистісної привабливості, способи міжособистісної комунікації.

Як механізм розвитку міжособистісних відносин Н. Н. Обозов розглядає емпатію. Вона сприяє стабілізації взаємовідносин, дозволяє надавати підтримку партнеру у звичайних, а й у важких, екстремальних умовах, що він їй потребує. [20]

Важлива роль формуванні міжособистісних відносин належить конкретним умовам, у яких спілкуються. Насамперед, це пов'язано з видами спільної діяльності, у ході якої встановлюються міжособові контакти, поточної ситуацією та етнічним середовищем.

1.2 Міжособистісні стосунки у сім'ї

Сімейні відносини останні десятиліття змінюються під впливом численних внутрішньосімейних, соціально-демографічних та інших чинників. Можна відзначити посилення загальносвітової тенденції до нуклеарності сім'ї, слаблення родинних зв'язків та зниження їхньої цінності. Загострення соціокультурних протиріч між традиційними та сучасними установками та стереотипами шлюбно-сімейних відносин призводить до посилення міжпоколінних конфліктів та появи нових форм взаємовідносин як між членами розширеної та нуклеарної сім'ї, так і у самій нуклеарній сім'ї. [24]

Міжособистісні стосунки в сім'ї - це дуже важлива її складова, тому що без них сім'ї не може бути. Сімейне життя будується на основі міжособистісної взаємодії, і від нього залежить ступінь задоволеності шлюбом.

Спираючись на класифікацію параметрів сімейної системи, запропоновану Н. І. Оліфірович, Т. Ф. Велентою, Т. А. Зінкевич-Куземкіної; А. Я. Варгою нижче будуть розглянуті параметри, які, на наш погляд, безпосередньо впливають на міжособистісні відносини. У фокусі уваги будуть стосунки і в нуклеарній, і розширеній сім'ї, з акцентом на останню. [6, 13, 25]

Сімейна ієрархія – це вертикальна структура сім'ї, яка визначає розподіл влади та відповідальності у сім'ї.

Поняття «ієрархія» використовується також у вивченні змін у структурі ролей та правил усередині сім'ї.

На основі ієрархії, що склалася в сім'ї, прийнято виділяти два типи сімей:

вторитарна – сім'я, у якій верховенство належить одному з подружжя. Виділяють патріархальну сім'ю, де головою є батько, та матріархальну, де влада належить матері.

галітарна - сім'я, яка заснована на рівності подружжя. У таких сім'ях обидва партнери, як правило, або розподіляють сфери відповідальності, або поділяють відповідальність у межах однієї сфери.

Уявлення про сімейну ієрархію в різних сім'ях різні через різні підстави, на яких базується ієрархія:

- підлогу (наприклад, «у нашій сім'ї головні – жінки»);
- вік (наприклад, «влада приймати рішення належить старшим»);
- соціально-психологічні характеристики (наприклад, "хто більше заробляє, той головний");
- традиції (наприклад, «у нашій сім'ї влада завжди належить чоловікам»).

Таким чином, через розбіжність уявлень про внутрішньосімейну ієрархію у подружжя можуть виникати розбіжності та непорозуміння не тільки в нуклеарній, а й у розширеній сім'ї.

2) Межі сім'ї

Поняття «кордону сім'ї» використовується для опису взаємин між сім'єю та соціальним оточенням (зовнішні кордони), а також між різними підсистемами усередині сім'ї (внутрішні кордони). Сімейні межі є символічними емоційними бар'єрами, що захищають і підтримують почуття цілісності окремих індивідів, підсистем і цілих сімей. Кордони в сімейній структурі - це правила, які регулюють взаємодію між підсистемами, тобто вони регулюють саму можливість та форму участі члена сім'ї у тій чи іншій підсистемі. Вони підтримуються членами сім'ї певною системою правил та домовленостей. Кордони залишаються ясними доти, доки чітко визначено взаємну відповідальність, функції підсистем, ступінь її влади чи впливу; при цьому склад підсистем у різних сім'ях може відрізнятись. За ступенем проникності виділяють жорсткі або непроникні, проникні та розмиті межі. особливостями зовнішніх кордонів є ступінь відкритості сімейної системи для контактів із зовнішнім світом. [14]

Приватним видом зовнішніх кордонів є межпокоління кордону, які «міжпокоління кордони» включає характеристики згуртованості та ієрархії між членами сім'ї, що належать до різних поколінь. Таким чином, можна говорити

про емоційну та функціональну характеристику міжпоколінних кордонів. [19] моцїйна характеристика межпоколенних кордонів визначається через параметр згуртованості. Емоційні міжпоколені кордони визначаються як:

- розмиті, якщо згуртованість членів нуклеарної сім'ї з членами розширеної сім'ї (наприклад, одного з подружжя з його батьками) відповідає високому рівню;
- жорсткі при низькому рівні згуртованості чи роз'єднаності між членами нуклеарної та розширеної сім'ї;
- проникні – при помірній близькості за параметром згуртованості між членами нуклеарної та розширеної сім'ї, що поєднує відокремленість із збереженням емоційних зв'язків.

Функціональна характеристика міжпоколінних кордонів визначається через параметр ієрархії між членами розширеної сім'ї, що належать до різних поколінь (наприклад, між подружжям та їхніми батьками). Функціональні міжпоколені кордони характеризуються як:

- розмиті, якщо члени розширеної сім'ї мають більшу владу приймати рішення, що стосуються функціонування нуклеарної сім'ї;
- проникні, якщо ієрархічний статус дорослих членів нуклеарної сім'ї під час вирішення завдань їхнього сімейного життя перевищує статус членів розширеної сім'ї. Однак при цьому зберігається можливість радитися та враховувати думку останніх, незважаючи на те, що пріоритет у прийнятті рішень належить членам нуклеарної сім'ї;
- жорсткі, якщо ієрархічний статус дорослих членів нуклеарної сім'ї під час вирішення завдань їхнього сімейного життя перевищує статус членів розширеної сім'ї. При цьому думка останніх не враховується, а їхня включеність у життя нуклеарної сім'ї мінімальна.

Показник «міжпоколінних кордонів» дозволяє виявляти характеристики взаємовідносин між подружжям та їхніми батьками та визначати емоційну та функціональну відокремленість шлюбних партнерів від їхніх батьківських сімей.

3) Рольова структура сім'ї

Головним чинником міжособистісних взаємин у сім'ї є сімейні ролі. Рольова структура сім'ї одна із найбільш вивчених показників сімейних відносин.

Сімейні ролі – це закріплені за кожним із членів сімейної системи набори поведінкових патернів, що визначаються як індивідуальним (сукупність уявлень про себе як носія ролі), так і мікро-, макро- та мегасистемним рівнями функціонування сім'ї. [11]

Вирізняють такі сімейні ролі:

1. Ролі, що характеризують взаємодію членів сім'ї на індивідуальному рівні:

- ролі-обов'язки, які дозволяють визначити внесок кожного члена сім'ї в організацію спільного життя та описуються через виконувані людиною функції;
- ролі взаємодії, що відбивають типові варіанти поведінки у різних ситуаціях сімейного спілкування.

2. Ролі, що описують взаємодію членів сім'ї на мікросистемному рівні:

- подружні ролі: чоловік, дружина;
- ролі, які стосуються дитячо-батьківської підсистеми: мати, батько, син, дочка;
- ролі, які стосуються сиблінгової підсистеми: брат, сестра.

3. Ролі, що описують взаємодію членів сім'ї на макросистемному рівні:

- ролі, зумовлені кривною спорідненістю: бабуся, дідусь, онук, двоюрідний брат;
- ролі, виникнення яких обумовлено подружніми зв'язками: свекруха, теща, невістка, зять та інших.

4. Ролі, що описують взаємодію членів сім'ї на мегасистемному рівні, відображають ті рольові позиції, які сім'я в цілому та окремі її члени займають у суспільстві. Сюди входять і конвенційні ролі (наприклад, професійні) і ролі неформальні (лідер, душа компанії, вічний критик, невдаха).

Таким чином, рольова поведінка членів сім'ї може бути пов'язана з виконанням певних обов'язків та з підтримкою внутрішньосімейної взаємодії. Найчастіше у сім'ї бувають «парними», і відносини всередині кожної пари цілком певні.

Як пише Л. Б. Шнейдер, трансформація рольових відносин у сім'ї є найважливішою стороною сучасної розбудови сімейних відносин. Невизначеність норм, регулюючих нині сімейні, зокрема рольові, відносини, ставить перед сучасною сім'єю низку соціально-психологічних проблем. Найважливішою є проблема вибору кожним партнером у ній зразка рольового взаємодії. Ця проблема невід'ємна від формування ставлення членів сім'ї до зразка, до своєї ролі в сім'ї та до виконання ролей іншими членами сім'ї. [1]

Будь-який член сім'ї виконує свої сімейні ролі, які визначають що, як, як послідовності й у який він повинен робити, взаємодіючи коїться з іншими членами сім'ї. У цьому ролі наказують як видиме поведінка, конкретні дії, які виконує член сім'ї, а й його спосіб думок, мети і цінності.

Кремий член сім'ї може виконувати всередині сім'ї відразу кілька ролей: чоловік/дружина одночасно є батьками для своїх дітей, свекром/тестем, свекрухою/тещею для їхніх партнерів, бабусею та дідусем для своїх онуків, а може ще залишатися дітьми для своїх батьків.

У добре функціонуючих сім'ях структура сімейних ролей є цілісною, динамічною і має альтернативний характер, а однією з вимог є здатність членів сім'ї гнучко функціонувати в кількох ролях. Тому в розширеній сім'ї кожен її член повинен навчитися гнучко функціонувати відразу в кількох ролях, різко перебудовувати свою позицію в залежності від ситуації або поєднувати дві і більше ролей одночасно. Якщо хтось із членів сім'ї цього не робить і виступає переважно в одній ролі, то це призводить до виникнення рольових конфліктів, найголовніше – до порушення міжособистісних взаємин усередині сім'ї. [5]

4) Життєвий цикл нуклеарної сім'ї

Кожна сімейна система у своєму існуванні проживає періоди

збільшенням/зменшенням кількості її елементів та ін. Ці процеси лежать в якійсь формі у своєму розвитку будь-яка середньостатистична сім'я.

Більшість авторів виділяють 6-7 стадій життєвого циклу сім'ї. Проаналізувавши різні підходи, можна назвати такі стадії:

1. Добраний період, період залицяння;
2. Укладання шлюбу, стадія діади;
3. Молода сім'я з маленькими дітьми;
4. Сім'я з дітьми підліткового віку; сім'я середнього/зрілого віку;
5. Період набуття дітьми дорослого статусу та їх відокремлення;
6. Період життя після відділення дітей, сім'я, що старіє, «порожнє гніздо»;

У фрустрації сім'ї є свій одинокий цикл, який починається з кризи.

Сімейна криза – стан сімейної системи, що характеризується порушенням гомеостатичних процесів, що призводять до фрустрації звичних способів функціонування сім'ї та неможливості впоратися з новою ситуацією, використовуючи старі моделі поведінки.

Виділяють нормативні сімейні кризи, пов'язані з важливими сімейними подіями, які переживає кожна сім'я протягом свого життєвого циклу, а також ненормативні кризи, притаманні лише деяким сім'ям і нехарактерні для нормального розвитку сім'ї.

5) Регулятори сімейної системи

До регуляторів сімейної системи відносять показники її функціонування, які забезпечують підтримку гомеостатичних/гетеростатичних процесів. До них відносяться сімейні норми та правила, сімейні цінності, традиції та ритуали сім'ї.

Сімейні норми та правила- це сукупність підстав та вимог, на яких будується життя сім'ї. Правила відіграють важливу роль у взаємовідносинах членів сім'ї. [7]

У кожній сім'ї існують правила життя, голосні та негласні. Правила бувають культурно заданими – і вони поділяються багатьма сім'ями, а бувають унікальними кожної окремої сім'ї. Культурно задані правила сімейного життя відомі всім, унікальні правила відомі лише членам цієї сім'ї.

Правила визначають розподіл сімейних ролей та функцій, визначення місця у сімейній ієрархії. Вони можуть стосуватися будь-яких аспектів життєдіяльності сім'ї – від режиму до можливості відкритого вираження почуттів. [20] Правила – це те, як сім'я відпочиває, веде домашнє господарство, як і на що вона витрачає гроші, і хто саме може це робити в сім'ї, а хто ні; хто купує, хто стирає, хто готує, хто хвалить, а хто лає; хтось забороняє, а хтось дозволяє.

Закон гомеостазу потребує збереження сімейних правил у постійному вигляді. Зміна сімейних правил – болісний процес для членів сім'ї. Якщо новий член сім'ї порушить якесь прийняте правило, то він порушить встановлений порядок життя цієї сім'ї, що неминуче призведе до конфліктної ситуації.

Сімейні правила можна розділити на дві групи – відкриті та приховані. В. Сатир, описуючи закриті сімейні системи, підкреслювала, що їм характерні приховані, застарілі, жорсткі, незмінні правила сімейного життя. Члени таких сімей повинні підлаштовувати свої потреби під встановлені правила, нерідко у поєднанні із заборонаю їхнього обговорення. [25] Приховані правила негативно впливають на життєдіяльність сім'ї, особливо у ситуації, коли вона розширюється завдяки появи нових членів. У сім'ї з такими правилами неможливо отримати необхідну інформацію про реальність, на якій базується життя сімейної системи, а дізнатися про правила можна лише після їхнього порушення.

Сімейні цінності - ідеали, уявлення про сім'ю, її особливості, які схвалюються і культивуються в колі сім'ї, а також є важливим фактором регуляції взаємовідносин між її членами. [11]

Ритуали – упорядкована система стійких процесів, притаманних даної сім'ї. Це дуже важливий показник функціонування сімейної системи, що

сприяє створенню зв'язків між членами сім'ї, що регулює рівень сімейної тривоги.

Сімейний ритуал включає патерни поведінки, які поділяються усіма чи більшістю членів сім'ї та мають для них символічне значення. Існують універсальні сімейні ритуали, до яких можна віднести: сімейні свята, сімейні традиції та сімейні звички.

Сімейна історія - це функціонування сімейної системи в історичному контексті сім'ї та описує хронологію значних подій життя кількох поколінь сім'ї (щонайменше трьох). Сімейна історія дає певні стереотипи та особливості, які повторюються з покоління до покоління. Є певні закономірності, що майже завжди відтворюються. Наприклад, рівень диференціації. Це поняття було запроваджено Мюрреєм Боуеном і означає воно ступінь емоційної незалежності та самодостатності людей, які становлять сім'ю. Чим вищий рівень диференційованості, тим паче функціональна сім'я.

Сімейний сценарій- Патерни взаємодії членів сім'ї, що повторюються з покоління в покоління, зумовлені подіями сімейної історії. Сімейний сценарій мпліцитно містить уявлення про те, з ким, як і для чого потрібно жити в сім'ї, скільки потрібно мати дітей, як піклуватися про них, як будувати відносини з розширеною сім'єю. [5]

Сімейний міф - це показник функціонування сімейної системи, що формується протягом декількох (як мінімум трьох) поколінь і являє собою сукупність уявлень членів цієї сім'ї про неї саму. Це складне сімейне знання, яке актуалізується, або коли стороння людина входить у сім'ю, або в моменти якихось серйозних соціальних змін, або в ситуації сімейної дисфункції. Для того, щоб сім'я відбулася, молоді люди, які її створюють, повинні мати схожі сімейні міфи.

7) Стабілізатори

У кожній сім'ї, як у функціональній, так і дисфункціональній, є свої стабілізатори. До функціональних стабілізаторів відносять: загальне місце

проживання, спільні гроші, спільні справи, спільні розваги. Діти, хвороби, порушення поведінки, зради є дисфункціональними стабілізаторами. Діти ростуть, змінюються, отже, функціональним стабілізатором не можуть.

Раніше, коли середня тривалість життя була значно нижчою, ніж зараз, шлюб тривав зазвичай не більше 20 років. Люди одружувалися, вирощували дітей та вмирили. Тоді діти були дисфункціональними стабілізаторами. Тепер час життя людини дуже подовжився. [22] Діти за цей час встигають вирости, залишити батьківський будинок, а подружжя ще може щасливо продовжуватись. Однак відбувається це у тому випадку, якщо сім'я весь цей час не стабілізувалася дітьми, тобто якщо в подружньому житті є ще якийсь зміст, крім батьківських функцій, що пов'язує чоловіка та дружину разом.

Дуже часто сепарація дітей від батьків відбувається важко, або взагалі так і не відбувається. Причиною цього є те, що за час свого маленького життєвого шляху дитина стала стабілізатором своєї сім'ї. Коли син чи дочка виростають, створюють свою сім'ю, вони перестають бути стабілізатором. Їхні функції більше ніхто не виконує. У цей час починаються великі проблеми в сім'ї, і батькам стає справді важко, особливо матері, яка найчастіше сильніше прив'язана до своєї дитини. У батьківській сім'ї зростає тривога, виникають конфлікти, зростає емоційна напруга. [1] Батьки починають категорично заперечувати проти того, щоб дитина віддалялася від сім'ї, тому що їм потрібно, щоб вона свої функції виконувала так, як вона виконувала їх раніше. У таких випадках мати може докласти всіх сил, щоб не відпускати свою дитину, що у свою чергу породжуватиме конфлікти в його сім'ї.

1.3 Соціальний контекст формування фізичного Я

У психології та соціології дуже багато уваги приділяється подружній діаді, адже вона, безсумнівно, є основою сім'ї. Багато праць присвячено вивченню дитячо-батьківських стосунків. Проте, як слушно зазначає Т.В. ндрєєва, серед найменш вивчених соціально-психологічних аспектів функціонування сім'ї залишаються міжпоколені взаємозв'язки у розширеній сім'ї. Практично не зустріти науково-психологічних робіт, присвячених стосункам у парі невістка-свекруха. Останні десятиліття серед вітчизняних праць можна назвати лише книгу Е.П. Ільїна «Диференціальна психофізіологія чоловіка та жінки», де взаєминам невістки та свекрухи присвячений невеликий параграф, який у свою чергу спирається на результати дослідження Т.В. ндрєєвої та Л.М. Савіної, описані у статті «Розширена сім'я: психологічні спекти взаємин невістки та свекрухи» для конференції Ананьївські читання. В іншому ж у вітчизняній науці немає докладного і детального вивчення і дослідження відносин невісток і свекрух, лише згадки про них, як про фактор, що впливає на життя сім'ї. [10]

Звернемося до етимології понять невістка та свекруха. Походження слова "свекруха" тлумачиться як "всіх кров", чим доводить становище цієї жінки в сім'ї. Адже саме свекруха мала об'єднати між собою всіх кровних родичів, бо за давніми традиціями наречена після весілля йшла до будинку чоловіка, де господинею була його мати. Слова наречена та невістка – дуже близькі. За однією версією, в основі своєї це пов'язано зі звичаями, що зародилися ще за родового ладу, коли за дружину брали дівчат з інших племен або далеких поселень. Відомо про обраницю було мало, тому її називали її «невість хто», тобто невідома, і це поняття стало прототипом пізнішої назви дівчини, що просвітала, нареченою. Входячи до будинку чоловіка, вона не могла не розкрити свій характер у ході спільного життя з його членами сім'ї, що й характеризує суфікс «к» у слові «невістка». [15]

Тема взаємин невісток і свекрух завжди і за всіх часів вважалася складною та неоднозначною. Історія цих внутрішньосімейних стосунків стара як світ. У народній творчості відносини невістки та свекрухи були здавна представлені у драматичному ключі, причому не лише у російській, а й у світовому фольклорі. Це видно, наприклад, з прислів'їв і приказок, які якнайкраще відображають життя і народжуються не за один рік. Варто відзначити незавидну долю невістки, адже саме вона найчастіше представляється «потерпілою стороною», а свекруха – «лиходійкою»: «У лихої свекрухи і ззаду очі», «Кому свекруха свекрушка, а кому і свекрухи», «Свекруха на печі, що собака на ланцюзі». [18] Образ невістки, за якою уважно стежили, і, доки вона не освоїлася в новій родині, не надто шанували. Часто молода дружина сприймалася як робоча сила: «Свекруха невістки говорила: невістка, повно молоть, відпочинь — стелі», «Все у сім'ї сплять, а невістці молоть велять». Поширеними почуттями свекрухи по відношенню до невістки в народній мудрості є бажання повчати, недовіру і невдоволення нею: «Свекруха кішку б'є, а невістці навіки дає», «Пам'ятає свекруху свою молодість і невісті не вірить», «У матері не буває поганої доньки, свекрухи немає хорошої невістки». Ситуація мирних взаємин є нереальною: «У раю порожні два крісла: одне — для доброї свекрухи, а друге — для доброї невістки», «Дивовижне явище, коли між невісткою і свекрухою розуміння». Традиції народної творчості потім підхопили і російської класичної літературою. Яскравим прикладом може бути п'єса Островського «Гроза». Не позицій та пропонує найбагатший вибір сюжетів. І все-таки найвідомішим прикладом взаємин невістки та свекрухи є історія Руфи та Ноемін, яка Ноємін залишилася без чоловіка і двох синів, одна з її невісток - Рут не піддалася на вмовляння свекрухи повернутися до батьків. Вона не тільки не покинула свекруху, але й повернулася з нею на її батьківщину, прийняла її віру:

куди ти підеш, туди і я піду, і де ти житимеш, там і я житиму; народ твій буде моїм народом, і твій Бог моїм Богом; і де ти помреш, там і я помру і буду похована; нехай те й те зробить мені Господь і ще більше зробить; смерть одна розлучить мене з тобою» (Біблія, 2016, с.321). У Віфлеємі Рут пішла працювати у полі, де зустріла Вооза, господаря поля. Він був вражений її відданістю свекрусі і закликав на неї благословення Боже, сказавши: «...нехай віддасть Господь за цю справу твою, і нехай буде тобі повна нагорода від Господа...» (Біблія, 2016, с.322). 11 А Воз узяв Рут за дружину, чому свекруха допомогла, і породила вона сина Овіда, діда царя Давида. Таким чином, Рут і Ноемїнь удостоїлися честі бути з родоводу Христа. Біблійні героїні Рут і але щирій любові та мудрості вони вибудували такі відносини, в яких набули посправжньому рідної людини в особі один одного. У цій історії закладено дуже важливу ідею про цінність родинного зв'язку невістки та свекрухи (Біблія,

В наші дні про стосунки невістки та свекрухи пишеться безліч науково-популярних та навколопсихологічних книг, в Інтернеті можна знайти величезну кількість форумів, на яких активно обговорюються проблеми у взаєминах невісток та свекрух, де в основному невістки дуже емоційно пишуть свої конфліктні ситуації та шукають підтримки та порад у врегулюванні відносин, і навіть спеціальні сайти, присвячені цій тематиці.

Справді, не можна не зважити на важливість цих відносин, які є не менш важливою стороною сімейного життя і безпосередньо на неї впливають. Адже подружні стосунки не існують самі по собі, поза системою родинних стосунків. Аналізуючи сімейну взаємодію, Хитріна пише, що взаємодія в сім'ї носить циклічний характер, тобто, розпочавшись між двома будь-якими членами сім'ї, взаємодія впливає на інших, а через них і на тих членів сім'ї, які спочатку були включені у взаємодію [6].

У сім'ї, особливо молодій, незалежно від цього, проживають вона разом з батьками чи ні, особливу складність викликають стосунки між зятем і тещею, саме між невісткою і свекрухою.

Для молодій сім'ї важливі перші роки спільного життя, коли відбувається освоєння нових ролей, їх розподіл та закріплення, виникнення ритуалів та традицій. Вплив та втручання третіх осіб помітно ускладнює адаптацію у подружжі. Шубіна, розглядаючи відносини молодій сім'ї з батьківськими сім'ями, пише, що саме взаємодія з батьківськими сім'ями – одна з найчастіших психологічних проблем, що виникають у початковий період шлюбу [18].

Як зазначає Л.А. Коростильова, серед причин розлучення пункт "втручання родичів" у жінок знаходиться на третій позиції, тоді як у чоловіків він лише на передостанньому місці. Ряд інших авторів також зазначають, що з жінок часто причиною розлучення є конфлікти зі свекрухою [1]. Про це пише С. Кратохвіл, відносячи до зовнішніх факторів, що впливають на шлюб і виникнення сімейних проблем, вплив батьків і близьких родичів [21]. Крюкова, Сапоровська і Куфтяк, описуючи чинники, які зумовлюють буденні проблеми, із якими стикаються молоде подружжя, виділили специфіку взаємовідносин і спілкування подружжя у ній. Труднощі у спілкуванні можуть виникати через недовіру до партнера, сумнівів у його вірності, незадоволеності спільним проведенням вільного часу, одноманітності повсякденного життя, передбачуваності поведінки партнера, а також небажаного втручання у життя сім'ї батьків подружжя.

У дослідженні специфіки труднощів, з якими стикається жінка на етапі прийняття ролі матері в процесі контент-аналізу висловлювань вагітних жінок та молодих матерів, була виділена така категорія як «відносини з близькими» (власними батьками та/або батьками чоловіка). Вона була представлена такими фразами: "нерозуміння з боку батьків/мами", "суперечки з батьками", "відвідування свекрухи/сварка зі свекрухою", "недовіра з боку батьків", "критика батьками моїх методів виховання" [25].

У дослідженнях труднощів, що переживаються сім'ями різних етапах життєвого циклу, Н.О. Білорукова з'ясувала, як почуваються «умовно благополучні» міські сім'ї, що характеризуються добрим рівнем соціально-психологічної адаптованості, освіти, середнім рівнем матеріальної та фінансової забезпеченості. Молоде подружжя, що брали участь у цьому дослідженні, вказали, що найважчим для них є психологічне пристосування до особливостей чоловіка (92%); на другому місці за ступенем складності виявилось прийняття своєї емоційної та фінансової самостійності, незалежності від батьків; зміна кола спілкування, рідкісні зустрічі зі своїми друзями окремо від чоловіка (77,5%); на третьому місці виявилася складність адаптації до ролі чоловіка/дружини, необхідність зміни своїх звичок (35%); на четверте місце за ступенем складності молоде подружжя визначило формування взаємин із родичами чоловіка/дружини (57,5%); і, нарешті, найменш стресогенними, хоч як це дивно, виявилися проблеми у зміні умов життя, збільшенні господарсько - побутових обов'язків (20%) [14].

Учениця Лазаруса К. Олдвін у своїй роботі «Стрес, копінг та розвиток» наводить класифікацію сімейних стресорів, засновану на їх силі та тривалості впливу. Виходячи з цих критеріїв, вона виділяє чотири види стресорів, серед яких: життєва подія - тривала і впливає на подальше життя її подія (поява/догляд члена сім'ї - поява в сім'ї невістки, догляд сина); хронічний рольовий стресор — сюди відносяться, насамперед, конфлікти, які накопичуються і нерозв'язні під час виконання тих чи інших соціальних ролей («добувач», сексуальний партнер, дружина, свекруха, невістка). А, як відомо, тривалий вплив стресового фактора має більш серйозні та негативні наслідки, ніж нетривалий вплив. Максимальний стрес, з яким сім'я не справляється, може призвести до сімейної кризи. Під ним розуміється нездатність сім'ї відновити стабільний стан у ситуації постійного тиску тих вимог, які змінюють сімейну структуру та способи взаємодії членів сім'ї. Сімейну кризу можна визначити як незворотну зміну у житті сім'ї, коли колишні, звичні ролі членів сім'ї стають неадекватними, і відбувається руйнація (розпад) колишніх зразків

поведінки. Сімейний стрес не обов'язково досягає рівня кризи, якщо сім'я використовує свої ресурси, вміння та протистоїть деструктивним змінам.

Стресори впливають на всі сфери життєдіяльності сім'ї, але деякі з них особливо вразливі до сімейного стресу. Серед інших виділяють сфери подружніх взаємин, у тому числі інтимно особистісних, на деяких етапах життєвого циклу сім'ї (наприклад, раннє подружжя або подружжя на етапі «порожнього гнізда»).

Зазвичай сімейні стреси поділяють на нормативні (природні зміни, пов'язані з сімейною динамікою – послідовним проходженням етапів розвитку сім'ї) та екстремальні (втрата, несподівана травма). Нерідко ознаками стресу різного рівня виступають ті самі симптоми різного ступеня інтенсивності. Найчастіше це збільшення напруги, суперечок, конфліктів, сварок та боротьби дин з одним, почастищення вживання алкоголю, наркотиків, медикаментів, розлади сну, головний біль, застуди та психосоматичні захворювання, зміни в моційному кліматі та взаємодії сім'ї — ревності, зради, підозрілість та недовіра дин до одного, ухиляння від спілкування, «психологічна відсутність». Нормативні стреси закінчуються придбанням чогось нового (нових ролей, відповідальності, автономності, незалежності) членами сім'ї та сім'єю як спільністю.

Усі сім'ї по-різному реагують на стрес: одні використовують копінг-поведінку, інші вдаються до психологічних захистів. Відомі психотерапевти А. Я. Варга, А. І. Захаров, А. С. Співаковська, Е. Г. Ейдемільер та В. Юстіцкіс писують умови, за яких сім'я у важких життєвих ситуаціях схильна використовувати, швидше, механізми психологічного захисту, ніж свідомого подолання. Це наявність сильно міфологізованої сімейної історії, погано усвідомлювані хронічні конфлікти, емоційна залежність, непрояснені межі [1, скільки людина не може вибирати осіб щодо спорідненості, то особистий вибір можуть набувати форми приятельських, дружніх, товариських [15]. На

формування того чи іншого типу відносин між невістками та свекрухами впливають усі ті параметри функціонування сім'ї, які були розглянуті у попередньому розділі. Крім цього, необхідно відзначити ще ряд причин, що впливають на взаємини невістки зі свекрухою.

Важливу роль відіграє вік свекрухи. Батьки звикли дбати і опікуватися своїми дітьми протягом багатьох років. «З погляду типології стосунків вони перебували у комплементарних стосунках зі своїми дітьми. Цей тип відносин не просто швидко перевести у розряд повністю симетричних відносин із дорослими дітьми, навіть якщо батьки намагаються це зробити» [5] Згодом певні зв'язки фіксується, і тип відносин і способи взаємодії все складніше і складніше змінити. Вірджинія Сатир серед нормативних криз виділяє етап, коли «молоді люди одружуються, й у сім'ю входять невістки і зяті» [10]. У сім'ї з'являються нові члени, розширюється коло виконуваних ролей. Безумовно, матері варто великих зусиль перебудувати свої стосунки із сином та знизити ступінь своєї участі у його житті. Чим старші батьки, тим більше вони стають моційно залежними від дітей. Вихід на пенсію, зменшення соціальних контактів, звуження кола інтересів все це призводить до центрації матері на своєму синові. Також негативно позначається відсутність будь-яких постійних захоплень та хобі. Ситуація стає ще важчою, якщо свекруха самотня – у розлученні чи вдова. У такому разі син – єдина найрідніша людина.

особливим випадком, як згадувалося вище, є спільне проживання сім'ї з батьками чоловіка. Найчастіше такі обставини є вимушеними. Наприклад, це може відбуватися у зв'язку з економічним становищем сім'ї, особливо якщо йдеться про тільки створену осередку суспільства. Можуть впливати і традиції, коли молода дружина приходить жити в будинку ня, що ще можна зустріти в російських селах і селах. У будь-якому випадку ситуація, коли в невісткою, так і свекрухою. Свекруха була єдиною господаркою у своєму будинку, і вона не віддасть невістці своєї ролі. Так само невістка негативно ставиться до втручання свекрухи у свої домашні справи та до необхідності

підлаштовуватися під чийсь спосіб життя. Філолог О.М. Байкулова, провівши лінгвістичний аналіз мовної взаємодії невісток і свекрух, одним із конфліктогенних факторів сімейної комунікації виділяє спільне проживання, яке має на увазі вимушеність та частоту контактів. Тоді як роздільне проживання, соціальна та психологічна незалежність нуклеарної сім'ї знижують ризик виникнення конфліктів між невісткою та свекрухою. Поряд з цим Байкулова зазначає і той факт, що при проживанні на спільній території статус свекрухи вищий, ніж у невістки, що практично або зовсім не відчувається при проживанні окремо. Втрата рольової переваги свекрухи можлива, якщо вона живе в квартирі сина і невістки, має слабе здоров'я, майже не бере участі в домашньому господарстві. [20]

Причиною конфліктів є й розбіжність сімейних засад, традицій, культурних кодів, коли в обох жінок різні погляди на те, як вибудувати подружні стосунки, господарювати, виховувати дітей, керувати фінансами. Відмінність у вихованні та поглядах буде особливо конфліктогенним фактором при спільному проживанні та у міжнаціональних сім'ях.

Крім цього, буває, дружині доводиться вільно чи мимоволі конкурувати зі свекрухою у боротьбі за свого чоловіка. Об'єктом турботи обох жінок є той самий чоловік. «Положення значно погіршується, якщо свекруха самотня чи має із сином міцні емоційні зв'язки. Plzak вважає таку комбінацію найбільш небезпечною» [24]. Надмірна прихильність матері до сина може бути несприятливим фактором. Це відбувається у тих випадках, коли дитина була єдиним змістом і єдиною любов'ю протягом усього її життя. Зазвичай це єдина. Звичайно, матері важко буде звикнути до розриву. Досить часто вони взагалі не хочуть миритися зі змінами та продовжують виконувати звичну роль, вважаючи себе важливим членом сім'ї сина, втручаючись у їхні справи на правах старшинства. На тлі небажання втратити свій статус і значущість або неприйняття того, що син відділився і будує свою сім'ю, свекруха може

вдаватися до маніпуляцій через претензії та звинувачення або допомогу та подарунки [13]

Несприятливий для дорослих сімейних відносин типу виховання – гіперпротекція, коли дитині постійно вказують, що робити, з ким дружити, і навіть не залишають вибору. Доросліша, син таких батьків все одно, так чи на кшталт, залишається під їхнім тиском. Випадок емоційної прихильності сина до батьків може стати причиною його неготовності вести самостійне, незалежне від їхнього впливу життя і перешкоджатиме виробленню власного стилю спільного життя у своїй сім'ї. Така зайва психологічна залежність чи прив'язаність чоловіка, особливо до матері, буде викликати не лише серйозні конфлікти всередині подружньої пари, а ще більше посилювати відносини невістки зі свекрухою [17]. Про це ж пише і Морозова, кажучи, що дитина, вихована у надтурботи залишається залежною, несамостійною і не відокремилася від емоційної «пуповини», що пов'язує її з батьками. У таких сім'ях у парі мати-син відносини набувають характеру симбіотичних. Одним з серйозних наслідків такого виховання є складність у побудові своєї сім'ї, вибудовуванні гармонійних стосунків із протилежною статтю, а якщо чоловікові це вдається зробити, то дії матері, яка бажає повернути сина в батьківський будинок, можуть призвести навіть до розлучення [3]

Якщо сім'я проживає окремо від батьківської, то суперечки у разі виникають через небажання чи відмови відвідувати батьків партнера, заперечень проти індивідуальних відвідувань партнером своїх батьків. Часто трапляється, що дружина особливо проти зустрічей свекрухи з онуками. Вона може побоюватися, що батьки налаштують чоловіка та дітей проти неї, ревно ставиться до зв'язку їх з батьками чоловіка, вважає годинник, проведений партнером у батьківській сім'ї.

писуючи основні типи проблем, що виникають у сім'ї, серед яких втручання батьків, С.Кратохвіл пропонує деякі їх вирішення. У ситуації спільного проживання автор пише про те, що з метою збереження шлюбу та встановлення нормальних відносин, насамперед необхідно вирішити питання

поділу домашнього господарства. Для цього необхідно спільно скласти графік послідовного використання кухні. Також важливо, щоб кожна сім'я мала свою територію в квартирі, відвідування якої іншою стороною було можливе лише на запрошення. У разі роздільного ет сукупність переживань, що з членом сім'ї, його прийняття чи отвержение. Когнітивна підтримка залежить від уявлень членів сім'ї про якості, потреби, інтереси один одного. Від того, наскільки адекватні уявлення залежить ефективність підтримки.

дним із досліджень вивчення особливостей соціальної підтримки в сім'ї у ситуації пролонгованого стресу було дослідження періоду адаптації молодій сім'ї. Його метою було виявлення різних видів соціальної підтримки у вертикалі «батьки – дорослі діти», які позитивно впливали на ефективність шлюбно-сімейної адаптації молодих людей. Як показали результати даного дослідження, позитивно на адаптацію молодого подружжя впливає їхнє звернення до батьківської сім'ї за когнітивною (поділитися проблемою, стосунків як зі своєю батьківською сім'єю, так і з сім'єю партнера. Міжпоколені відносини сприяють згуртованості нуклеарної сім'ї та сприятливій атмосфері в ній [6]. Від того, як складаються відносини представників різних поколінь дорослих людей у сім'ї, між подружжям та їхніми батьками, багато в чому залежить психологічний клімат сім'ї [17].

Сприйняття чоловіком конфліктних ситуацій між невісткою та свекрухою багато в чому залежить від його ставлення до мами. Якщо у чоловіка накопичені образи чи претензії, а з якихось причин відкрито висловити матері він їх не може, то внутрішньо він підтримуватиме конфлікт дружини, вирішуючи за рахунок цього свій прихований конфлікт. Якщо чоловік прив'язаний до мами, він страждатиме від конфлікту. Засмучувати маму він не хоче, сильно бажання бути хорошим сином, але й наслідувати всі

її бажання не може [1]. У складному становищі виявляється чоловік, якщо при напружених стосунках невістки та свекрухи він вступає в коаліцію зі своєю матір'ю, конфлікт може тільки загостритися. Проте проблем стає не менше, якщо чоловік кооперується з дружиною, особливо коли він не перешкоджає мамі продовжувати втручатися в їхні стосунки. Спроби чоловіка примирити дружину та матір найчастіше бувають безуспішними. Захищаючи з кращих спонукань дружину перед матір'ю і мати перед дружиною, він ще більше посилює ситуацію [9]. Т.В. Андрєєва та Л.М. Савіна у своєму дослідженні виявили чотири позиції, які може займати чоловік-син. Не розкриваючи всіх позицій, найоптимальнішою авторами було названо роль «миротворця» чи «буфера», коли чоловік не приймає нічий бік, але й не усувається із взаємин, а вислуховуючи претензії обох сторін, не передає їхньої думки один одному. «В результаті такої позиції чоловіка відносини «по діагоналі» стабілізуються і в ряді випадків нормалізуються» [18].

Не в останню чергу впливають на взаємини невістки та свекрухи та прагнення будь-якої ситуації відчувати своє лідерство, підвищена самооцінка, запальність, невміння управляти власними емоціями будуть найбільш конфліктогенними характеристиками. Звертаючись до психоаналітичної ідеї у тому, що чоловік нерідко вибирає дружину, схожу на маму, Е.А. Зоткіна пише, що, якщо мама добра, чуйна, привітна і гостинна, і дружина має подібний набір якостей, то їм не важко знайти спільну мову. А якщо свекруха, домінантна, що твердо стоїть на своїй позиції, у всіх випадках вважає правою себе, зустрічається з невісткою, обраною за таким самим образом, то конфлікти між ними не минають [26]. Вивчення Т.В. Андрєєвої та Л.М. Савиною виявило якості, які хотіли б бачити невістки у своїх родичок: поступливість, лагідність, уживливість, щирість та безкорисливість. А серед причин несприятливих стосунків називаються: невдоволення свекрухи вибором сина, різні сімейні уклади та погляди на життя, занадто велике материнське кохання свекрухи та її втручання у справи подружжя, якості характеру свекрухи (деспотизм,

настирливість) та невістки (образливість, негативізм), відсутність необхідної допомоги та ставлення до онуків [20]. Аналіз Байкулової показує, що невістки чекають від свекрух розуміння, допомоги в господарстві та з дітьми, при цьому без втручання у справи сім'ї, керівництва у вихованні та приниження в очах чоловіка. [14]

Йдемільер і Юстіцкіс розглядають як механізм формування конфлікту порушення процесу міжособистісної комунікації в сім'ї. Наводячи приклад такого порушення, вони описують випадок свекрухи, яка опікується невісткою, яка була дуже прив'язана до сина і важко переживала його наполегливо допомагати новому члену сім'ї.

Невістка була сором'язлива і порозумітися зі свекрухою, чинити опір не змогла, що призвело її до проблем зі здоров'ям. Комунікаційна проблема невістки та свекрухи полягала у їхньому невмінні, нездатності висловити свої почуття, емоції та переживання. Якби невістка пододала свій страх образити свекруху і сказала, як важливо їй самостійно навчитися господарювати, а свекруха пододала б свою гордість і зізналася, як важливо їй продовжувати дбати про сім'ю, то в результаті вихід був би знайдений. Цей приклад показує, що на взаємини невісток і свекрух впливає здатність до передачі інформації про почуття, які відчують партнери по діаді, один до одного [8] Байкулова також пише про важливість формування комунікативної компетентності, що допоможе запобігти або зменшити частоту конфліктів невістки та свекрухи. Важливо, щоб зусилля налагодження спілкування були обопільними. Установка комунікантів має бути спрямована на розуміння, милосердя, прояв толерантності, вміння тактовно висловлювати свої почуття, подолання забарвленої лексики та наказових форм. Особливо важливі стратегії та тактики, що використовуються у спілкуванні. «З боку свекрухи явно конфліктогенними є тактики гіпертрофовано вираженої турботи та участі, а з

боку невістки – тактики неприйняття, усунення, образи. До розриву відносин наводить стратегія конфронтації». [2]

Звернемося до особливостей відносин у діаді невістка-свекруха інших країнах і до іноземних досліджень цього виду відносин. В Індії становище невісток настільки важке, що є спеціальне крило у в'язниці, призначене для свекрух. Багато свекрухи займаються здирством у сім'ї невістки посагу, який за законом заборонено, що і є однією з причин, через яку свекрухи йдуть на вбивства. У великих сім'ях, якщо дівчина виходить за молодшого сина, командувати нею має право не тільки свекруха, а й дружини старших братів. Така ситуація спостерігається й інших азіатських країнах. Наприклад, у Киргизії так само вся складна робота лягає на плечі невісток, особливо, якщо вони наймолодші. Крім цього, там досі крадуть дівчат із сімей та насильно видають заміж. У Таджикистані дівчаток із самого дитинства вчать покірності, беззаперечній повазі та шануванню старших, тобто спочатку своїх батьків, а згодом – батьків чоловіка. Після весілля сім'я живе у батьківському домі чоловіка, де побутом займається лише невістка, а свекруха дає їй вказівки. Чоловік у будь-яких ситуаціях завжди займає бік своєї матері. У Кореї деякі сім'ї наслідують давню традицію, згідно з якою старший син зі своєю сім'єю залишається жити з батьками, щоб допомагати їм у старості. Так як з найбільшими труднощами стикаються дружини старших синів, то корейки воліють не виходити заміж за старшого чи єдиного сина. У більшості країн Європи та Північної Америки молоді люди рано починають жити окремо, стосунки зі старшим поколінням будуються на принципах рівноправності. З родичами чоловіка зустрічі відбуваються, зазвичай, на сімейних святах. Яскравим прикладом-винятком може бути Італія, де про прихильність синів до матерів не даремно ходять легенди. В італійських сім'ях чільну роль може грати як свекруха, а й сестри чоловіка. Проте справжня італійка легко при необхідності дасть відсіч, і сама командуватиме у своїй сім'ї. Спільне проживання зустрічається досить рідко, а власну квартиру чи будинок молодим допомагають придбати родичі. У Мексиці дуже сильні жіночі сімейні

зв'язки, у тому числі й між невістками та свекрухами, які нерідко стають близькими подругами. У деяких народів існують традиції, що запобігають виникненню конфліктів. Так, в окремих африканських племен невістка зі свекрухою можуть зустрічатися лише у великі свята. А на Соломонових в господарській частині будинку.

Зарубіжні дослідники також говорять про те, що взаємини невістки та свекрухи є важливим і впливовим, але маловивченим аспектом дослідження сім'ї. Західні автори стверджують, що встановлення відповідного кордону між нуклеарною та розширеною сім'єю є одним із важливих завдань для американської пари. Відносини між невістками та свекрухами оцінюються як найважчі для американських сімей. Serewicz вказує три фактори, які можуть сприяти дефіциту досліджень на цю тему. По-перше, європейські та американські пари, як правило, розглядаються як автономні та незалежні одиниці, які відокремлені від своїх розширених сімей. Після одруження чікується, що вони будуть жити окремо від своїх батьків, формувати відповідність вують кордони зі своїми батьківськими сім'ями та будувати нові сім'ї з партнерами по шлюбу. По-друге, подружні стосунки оцінюються вище порівняно з стосунками батьків та дітей, що зменшує різницю у статусі між свекрухою та невісткою. По-третє, добровільна природа відносин із розширеною сім'єю призводить до зменшення зобов'язань щодо них та зниження їх впливу на подружні пари. Підтримка відносин із родичами з боку подружжя/дружини скоріше розглядається як особистий вибір, а не як зобов'язання [4]

Робота американського дослідника Cowan зосереджена на відносинах невісток та свекрух, які проживають на фермі чи ранчо у штаті Монтана. У ній були визначені джерела конфлікту та стратегії, які жінки використовують для подолання цього конфлікту. У дослідженні також вивчалось, чи збільшився рівень стресу у невісток і свекрухів при проживанні та роботі в безпосередній близькості один від одного. Результати дослідження виявили, що 34% свекрух

17% невісток не мали проблем у відносинах. Головним джерелом конфліктів заявили про нестачу комунікації та 10% про недостатню турботу про ферму з боку невістки. Стратегія, найчастіше використовувана свекрухою (30%) при розбіжностях – комунікація, проти 16% невісток, які використовували цю стратегію. Ігнорування проблеми було найчастіше використовуваною стратегією невісток (30%). Це була друга за частотою стратегія свекрухи (13%). Другою найчастіше згадуваною стратегією невісток (23%) було взяття тайм-ауту. Тільки 10% свекрухи заявили, що вони використали цю стратегію зменшення конфліктів. Повага і справедливе ставлення найчастіше вказувалися свекрухами (23%) і невістками (26%) як причину, через яку вони ладнають один з одним. Другою за частотою причиною як для свекрух (14%), так і для невісток (18%) була наявність однакових цінностей та цілей. При виникненні складнощів у стосунках із родичкою, жінки найчастіше звертаються за порадою до своїх чоловіків, вони є для них і ресурсом підтримки. Дослідження також показало, що близькість у житлових та робочих умовах насправді мало впливають на рівень стресу жінок [8].

Rittenour представляє концептуальну модель взаємовідносин невісток та свекрух, розроблену для дослідження факторів, що впливають на ці відносини. У дисертації вона аналізує деякі з представлених факторів. Досліджуючи уявлення невісток про їх стосунки зі свекрухою, автор хоче продемонструвати, що поділ загальної сімейної ідентичності – невід'ємна частина успішного функціонування сім'ї. Головне, що невістки, які відчують більше почуття загальної сімейної ідентичності зі своїми свекрухами, матимуть не тільки задовільні стосунки, але також матимуть намір підтримувати позитивні стосунки в майбутньому. Результати показують, що як загальна сімейна пов'язані з наступними намірами невістки: інструментальний догляд за свекрухою, емоційний догляд за свекрухою, підтримка зв'язку бабуся/дідусь-

Ще одне дослідження Rittenour у співавторстві з Kellas фокусується на Результати виявили різні типи таких повідомлень: надмірна залученість; третій стороні або через неї. Найчастіше невістки говорили про «повідомлення», що стосуються типу надмірної участі. Невістки часто маніпулюючими подружніми стосунками (або всією сім'єю), для задоволення своїх власних бажань, протилежних бажанням невістки. Ці «повідомлення» мали на увазі, що невістки не були гідними партнерами для сина свекрухи і висловлювали невісткам бажання свекрух послабити шлюби синів шляхом дискредитації невістки. Другий вид шкідливого «повідомлення» від свекрухи відноситься до типу персональної атаки. Такі «повідомлення», що передаються безпосередньо від свекрухи до невістки, дискредитували та зловмисно атакували невістку. Вони набували форми образ, а також критичні зауваження про їх характер або зовнішність невісток. На відміну від надмірної участі, яка мала на увазі перевагу свекрухи, особисті нападки часто включали навішування ярликів і образливі слова. Хоча невістки знаходять, що надмірне залучення свекрухи створює проблеми, недостатній ступінь залучення для них також є болючим. Такі «повідомлення» передають почуття відчуженості свекрухи від невістки та її сім'ї, включаючи її дружину та де тій. Іноді невістки передавали це через порівняння зі ставленням свекрухи до інших членів сім'ї (наприклад, до інших її дітей, інших онуків). Через почуття знецінювання невістки значною мірою страждають. Останній тип – це сторонні повідомлення, які були відправлені через когось іншого, крім свекрухи. Наприклад, плітки, брехня, чутки, зневажливі коментарі свекрухи щодо невістки, сказані третій стороні, про які невістка дізнається найчастіше випадково. Невістки відзначили «двозначний» характер таких «повідомлень», що відбивають пасивну агресію, коли свекрухи завдали шкоди, не взаємодіючи з ними безпосередньо. Оцінюючи завдану шкоди від «повідомлень» різних

типів, істотних відмінностей з-поміж них був виявлено. Цей незначний висновок автори пояснюють особливістю зв'язку невістка-свекруха. Вони не вибирають один одного і не мають родинної історії до того, як стануть сім'єю. Недобровільний характер відносин, поряд із негативними стереотипами суспільства щодо свекрух, може призвести невістку до сприйняття того, що відносини між невісткою та свекрухою менш значущі, ніж стосунки з чоловіком та дітьми. Також було виявлено, що чим більше невістки пояснювали причину нанесення образи свекрухою її внутрішніми якостями, тим менше були задоволені їхніми стосунками, а ті, хто пояснював більше зовнішніми атрибутами, були більш задоволені. А ступінь, у якій невістки вважали, що вона та її чоловік однаково інтерпретували поведінку його матері, важлива та позитивно прогнозує задоволення подружжям [12].

Дослідження азіатських учених розглядають відносини невісток та свекрух в іншому ракурсі через культурні особливості. Азіатські країни здебільшого є патрілінійними та патрилокальними. Очікується, що заміжня жінка встановить гармонійні та тісні стосунки із розширеною сім'єю чоловіка. Вона повинна служити і підпорядковуватися батькам та близьким родичам свого чоловіка. У багатьох азіатських країнах заміжні жінки відповідальні більшість домашніх обов'язків і, живучи з батьками своїх чоловіків, піклуються про них. Ці жінки часто піддаються несправедливому поводженню з боку сім'ї свого чоловіка.

Декілька робіт присвячені темі впливу свекрух на репродуктивну поведінку невісток. Враховуючи подібний культурний контекст, у якому проводилися дослідження, всі автори дійшли подібних результатів.

Індійськими дослідниками була висунута гіпотеза, що репродуктивна поведінка свекрухи значно більшою мірою впливає на перевагу розміру сім'ї жінкою, ніж репродуктивна поведінка її матері. Також кількість онуків, яких хотіла б мати свекруха, впливатиме на переваги жінки щодо розміру сім'ї. У вибірку входили жінки зі штату Біхар, це пояснюється такими особливостями: в Індії, особливо в північній частині, жінки переїжджають жити в будинок

чоловіка, де чоловік займає чільне місце, а свекруха має головний авторитет у домашніх справах; у північно-східних штатах найбільш поширені екзогамні шлюби, коли невістка виявляється ізольована від кровних родичів та залежить від родичів некровних; середній вік одруження у жінок у Біхарі нижче, ніж у середньому у країні. Живучи зі свекрухою, невістка має обмежений контроль за своїм життям. Свекруха, маючи значну санкціонуючу силу, може керувати питаннями дітонародження. Результати дослідження показали, що, за умов спільного проживання, репродуктивне поведінка свекрухи та її переваги у кількості онуків пов'язані з перевагою розміру сім'ї невісткою, тоді як репродуктивне поведінка власної матері – немає. Автори відзначають, що покоління в покоління репродуктивної поведінки, де кореляція між кількістю дітей, народжених матір'ю та її дочкою, набагато сильніша, ніж між цією ж жінкою та її свекрухою. Це пояснюється проведенням цих досліджень у західному контексті із відмінною від Індії системою спорідненості та організацією життя [16].

Метою дослідження японського психолога Fukukawa було вивчення того, чи впливає спільне проживання з батьками чоловіка на репродуктивний успіх невісток у сучасному японському суспільстві. Було висунуто дві гіпотези: у жінок, які проживають з батьками чоловіка, перші пологи раніше; у жінок, які проживають з батьками чоловіка, коли їх первісток був маленьким, мають місце ранні повторні пологи. Результати показали, що свекрухи дуже позитивно впливають на репродуктивну поведінку їх невісток. У такій традиційній патрилокальній країні, як Японія, відносини між свекрухою та невісткою впливають на репродуктивний успіх більшою мірою, ніж відносини між матір'ю та дочкою [22].

Пакистанські дослідники вивчали перспективи впливу свекрухи у прийнятті рішень всередині нуклеарної сім'ї, питаннях розміру сім'ї, а також їхні погляди порівняно з їхніми синами та невістками. Було опитано невістки, їхні чоловіки і свекрухи, що у поселеннях Пакистану. Було виявлено, що

питання, що стосуються дітей, та побутові питання вирішуються нуклеарною сім'єю. У цілому нині, роль свекрухи трохи затінена роллю чоловіки, крім обмеження розміру сім'ї. А різниця в бажаннях свекрухи та невістки не мати більше дітей досить значна: 28% свекрухи та 58% невісток не хотіли б більше

Цікавий порівняльний аналіз мононаціональних та міжнаціональних шлюбів було проведено тайванськими дослідниками. Вони порівняли стосунків у парах тайванська свекруха – тайванська невістка або тайванська свекруха – в'єтнамська невістка. У Тайвані у чоловіків досить поширена практика брати за дружину дівчину з В'єтнаму. Результати дослідження показали, що у в'єтнамських невісток значно більш позитивні відносини зі свекрухами завдяки підтримці з боку свекрухи та їхнього дружнього спілкування. При цьому, в'єтнамські невістки більшою мірою, ніж тайванські, відчувають домінуючу роль свекрухи. На характер взаємин впливає і фізична дистанція. Жінки, що живуть зі свекрухами, відчувають більше підтримки, але й більше страждають від конфліктів та домінування свекрухи. Початкові чікування дослідників, що у в'єтнамських невісток буде більше конфліктів через різницю культур і звичок, не підтвердилися [24].

Серед досліджень, спрямованих на виявлення причин конфліктів між невістками та свекрухами та факторів, які, можливо, впливають на їхні відповіді, можна відзначити роботи китайських психологів. Результати виявили основні фактори, що впливають на причини конфліктів: 1) боротьба за владу, 2) відмінності в аттитюдах та поведінці, 3) розмежування на «свого» та «чужого». Крім того, на відповіді респонденток вплинули роль свекрухи або невістки, місце проживання, рівень доходу, освіта та статус у сім'ї [19].

Розглядаючи ситуацію конфліктних відносин між невістками і свекрухами в традиційних корейських сім'ях, де свекруха може не лише займати домінуючу позицію, а й ганьбити свою невістку, Рак пише, що причиною цього можуть бути накопичені фрустрації пригноблених

корейських жінок, які вони обрушують на своїх невісток, посилюючи страждання жінок у Кореї[11].

Іншим аспектом досліджень є вивчення позиції чоловіка у відносинах між його дружиною та матір'ю.

Вивчення сприйняття китайськими невістками стилю поведінки чоловіка в конфлікті між ними і свекрухами, показало, що, на думку невісток, найчастіше їх чоловіки використовують стиль вирішення проблем, потім йдуть стилі, що пристосовуються, уникають і конкурують. Стиль вирішення проблем і пристосовується позитивно пов'язані, а конкуруючий та уникаючий пов'язані негативно з думкою невісток про їх комунікативну доречність та фективність, а також із задоволеністю відносинами зі свекрухою та задоволеністю шлюбом [3].

Застосовуючи теорію соціальної підтримки, група тайванських та (прийняття сторони дружини, вирішення проблеми, ігнорування конфлікту та прийняття сторони матері) пом'якшити асоціації між конфліктом та подружньою задоволеністю невісток. Дослідники припустили, що стратегії прийняття сторони дружини та вирішення проблеми будуть позитивно пов'язані із задоволеністю шлюбом жінкою. У той час як ігнорування конфлікту та прийняття сторони матері будуть розглядатися як недолік підтримки, що може бути негативно пов'язане із задоволеністю шлюбом жінкою. Результати дослідження підтвердили ці гіпотези. Було виявлено ще деякі зв'язки. Перша – між стратегіями вирішення проблем та прийняттям сторони дружини: чим більше жінки сприймали, що їхні чоловіки активно шукали способи вирішення конфлікту, тим більше вони вважали, що подружжя підтримує їх. Друга – між змінною ігнорування конфлікту та змінними прийняття сторони матері та прийняття сторони дружини. Чим більше жінки повідомляли, що їхні чоловіки ігнорували конфлікт, тим більше вони припускали, що їхні чоловіки взяли бік своїх матерів замість підтримувати їх [8].

Ряд робіт присвячений насильству з боку свекрух до невісток. Наприклад, Wasim у своєму дослідженні виявила, що невістки зазнають психологічного, емоційного, фінансового та фізичного насильства [15]. Розглядаючи існуючі концепції причин насильства, індійські дослідники дійшли висновку, що вони часто ігнорують специфічні гендерні аспекти насильства з боку свекрух або намагаються зрозуміти його з точки зору функціоналізму як насильство, пов'язане лише з посагом або призначене для підтримки насильства щодо жінок, яке вчиняють чоловіки [7].

Підбиваючи підсумки аналітичного огляду, слід зазначити, що роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників зачіпають лише окремі сторони психології взаємовідносин між невістками та свекрухами. Значна частина робіт іноземних учених аналізує їх із біосоціальної, економічної точки зору, з позиції захисту прав жінок. Дано цікаві етнологічні та культурологічні описи цього виду відносин.

У публікаціях невеликого кола дослідників-психологів цієї проблеми названі окремі фактори, що зумовлюють дистанцію у відносинах та задоволеність взаємовідносинами між невістками та свекрухами без застосування методів, що дозволяють отримати комплекс якісних та кількісних характеристик цього виду відносин. Ще раз підкреслимо, що у цих роботах немає детального дослідження відносин у діаді невістка-свекруха. Тому в цій роботі була мета більш детально проаналізувати даний вид міжособистісних відносин.

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Характеристика вибірки

У дослідженні брало участь 140 осіб. 109 жінок, 79 з яких є невістками та 30 – свекрухами, а також 31 одружений чоловік.

Середній вік одруження у невісток нашої вибірки – 22,6 року, шлюбний стаж – 10,9 років. У свекрух 23,8 років та 27,3 років відповідно. У чоловіків середній вік одруження становить 25,7 років, а шлюбний стаж – 12,3 років.

Трохи більше половини невісток (55,7%) мають одну дитину, у 22,8% двоє та більше дітей, у 21,5% немає дітей. Дві третини свекрухи (66,7%) мають двох і більше дітей, у третини одна дитина (33,3%). У 35,5% чоловіків одна дитина, 32,3% мають двох дітей та у 32,3% дітей немає.

Вища освіта у 72,2% невісток, 80% свекрухи та у 74,2% чоловіків.

2.2 Характеристика методів дослідження

У зв'язку з поставленими цілями та завданнями дослідження були використані такі методи:

1. Авторська анкета. (Додаток А)

Анкета спрямована на виявлення профілю ідеальної невістки та свекрухи, шляхом вивчення бажаних та не бажаних якостей, порівняльний аналіз взаємовідносин свекрухи та невістки, виявлення причин конфліктів у взаємовідносинах невісток та свекрух (див. Додаток А). Апробацію анкети було проведено під час написання курсової роботи у 2013 році, потім вона використовувалася для бакалаврського дослідження. Чоловіки відповідали лише на запитання анкети, спрямовані на те, якими він бачить стосунки дружини зі своєю мамою.

2. Опитувальник Т. Лірі «Діагностика міжособистісних відносин» (ДМО) у адаптації Л. Н. Собчик.

Метод діагностики міжособистісних відносин є модифікацією варіанта міжперсональної діагностики Т. Лірі. Лірі є послідовником ідей Г. Саллівена, чий підхід до розуміння особистості ґрунтується на важливості ролі оцінок та думки значущих інших для індивіда, під впливом яких відбувається його персоніфікація. У процесі взаємодії з оточенням особистість поводить у певному стилі міжособистісної поведінки. Реалізуючи свою потребу у спілкуванні та здійсненні бажань, індивід узгодить свою поведінку з оцінкою значущих оточуючих осіб на рівні усвідомленого самоконтролю, а також несвідомо із символікою ідентифікації. Ґрунтуючись на тому факті, що особистість проявляється у поведінці, актуалізованій у процесі спілкування з оточуючими, Тімоті Лірі систематизував емпіричні спостереження у вигляді восьми загальних видів міжособистісної взаємодії: владно-лідуючий, незалежно-домінуючий, прямолінійно-агресивний, недовірливо-скептичний, покійно-сором'язливий, залежно-слухняний, співробітничо-конвенційний, відповідально. На психограмі ці варіанти представлені як замкнутого континууму, по периметру якого розташовані властивості різних варіантів міжособистісної поведінки. Протилежні за своєю сутністю варіанти розташовані один до одного на діаметрально протилежних точках кола. Відповідно до різних типів міжособистісної поведінки був розроблений опитувальник, який являє собою набір з 128 простих характеристик-епітетів.

3. П'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрай, П. Коста в адаптації А. Б. Хромова.

П'ятифакторний особистісний опитувальник був розроблений американськими психологами Р. МакКрай та П. Коста переконаних у тому, що виділених на основі факторного аналізу п'яти незалежних змінних (нейротизм, екстраверсія, відкритість досвіду, співпраця, сумлінність) достатньо для

об'єктивного опису психологічного портрета особистості. Теоретичною основою опитувальника є п'ятифакторна модель особистості. П'ять фундаментальних рис, універсальних чинників, що становлять структуру особистості людини, було виявлено внаслідок п'ятдесятирічних наукових пошуків дослідників різних країн світу. П'ятифакторний опитувальник особи є набір з 75 парних, протилежних за своїм значенням, стимульних висловлювань, що характеризують поведінку людини, за допомогою яких можна вимірювати ступінь виразності кожного з п'яти факторів.

4. Опитувальник До. Томаса «Стиль поведінки у конфлікті» в адаптації Н. В. Гришиной.

Методика, розроблена К. Томасом, призначена для вивчення особистісної схильності індивіда до конфліктної поведінки, виявлення певних стилів вирішення конфліктної ситуації, характерних для людини. Опитувальник може використовуватися вивчення адаптаційних і комунікативних особливостей особистості, стилю її міжособистісного взаємодії. У своєму підході до вивчення конфліктних явищ К. Томас наголошував на зміні традиційного ставлення до конфліктів. Вказуючи, що на ранніх етапах вивчення широко використовувався термін «вирішення конфліктів», він підкреслював, що термін передбачає, що конфлікт можна і необхідно вирішувати або усувати. Метою вирішення конфліктів, таким чином, був певний безконфліктний стан. Проте внаслідок суттєвої зміни ставлення фахівців до цього аспекту дослідження конфліктів, яке, на думку К. Томаса, було викликано щонайменше двома обставинами: усвідомленням марності зусиль з повної елімінації конфліктів та збільшенням кількості досліджень, що вказують на позитивні функції конфліктів, акцент, на думку автора, повинен бути зміщений з елімінування конфліктів на управління ними. Відповідно до цього К. Томас вважає за потрібне сконцентрувати увагу на наступних аспектах вивчення конфліктів: які форми поведінки у конфліктних ситуаціях характерні для людей, які з них є більш продуктивними чи

деструктивними; яким чином можна стимулювати продуктивну поведінку. Для опису типів поведінки людей конфліктних ситуаціях К. Томас застосовував двомірну модель регулювання конфліктів, основними вимірами якої є кооперація, заснована на увазі людини до інтересів інших людей, залучених у конфлікт, і наполегливість, на яку характерний акцент на захисті власних інтересів та ігнорування цілей оточуючих. Відповідно до цих двох основних вимірів К. Томас виділяє такі способи регулювання конфліктів:

- 1) Суперництво - прагнення домогтися задоволення своїх інтересів на шкоду іншому;
- 2) Пристосування – принесення в жертву своїх інтересів заради інтересів іншого;
- 3) Компроміс - угода на основі взаємних поступок;
- 4) Уникнення – відсутність прагнення кооперації, й те водночас відсутність тенденції до досягнення своїх цілей;
- 5) Співпраця – пошук альтернативи, яка повністю задовольняє інтереси обох сторін.

У методиці описується кожен із п'яти перерахованих можливих варіантів 12 судженнями щодо поведінки людини у конфліктній ситуації. У різних поєднаннях вони згруповані в 30 пар, у кожній з яких респонденту пропонується вибрати те судження, яке вважає найбільш типовим щодо його поведінки. У дослідженні оцінювалася типова поведінка респонденток у конфліктних ситуаціях. Ця методика використовувалася для вибірки бакалаврського дослідження.

5. Методика Л. В. Кулікова «Профіль почуттів у відносинах» (ППВ).

Методика дозволяє виявити чуттєвий тон ставлення респондента до іншої людини (інших людей). За допомогою опитувальника можна скласти уявлення про почуття, що переживаються особистістю в ситуаціях міжособистісної взаємодії, спілкування з значущими оточуючими, про те, які почуття усвідомлює опитуваний суб'єкт, аналізуючи своє ставлення до іншої

людини. Респондента просять оцінити силу почуттів, що виникають у відносинах з конкретною людиною. У опитувальнику представлений список із 44 почуттів, які надалі об'єднуються у наступні групи почуттів: гедонічні (почуття радості, задоволення), астенічні (почуття тривоги, напруження), меланхолійні (почуття смутку, розчарування), зближуючі (почуття єдності, поваги) та видаляючі (Почуття агресії, провини).

6. Методика «Особистісний диференціал».

Методика спрямовано вивчення певних властивостей особистості, її самосвідомості, міжособистісних відносин. Вона може використовуватися для отримання інформації про суб'єктивне ставлення людини як до себе, так і до інших людей. Розроблено методику на основі сучасної російської мови, завдяки цьому вона відображає уявлення, що сформувалися в нашій культурі, про структуру особистості. Для формування набору характеристик з розумного словника російської Ожегова було обрано 120 слів, що позначають риси особистості. Потім із цього вихідного набору були відібрані риси, які найбільше характеризують полюси трьох класичних факторів семантичного диференціалу: оцінка, сила та активність. Таким чином, особистісний диференціал складається з 21 особистісної межі, представленої антонімічними парами. При оцінюванні іншого фактор Оцінки говорить про рівень привабливості, симпатії, яким володіє одна людина у сприйнятті іншого, фактор Сили виявляє відносини домінування – підпорядкування, а фактор Активності відображає сприйняття особистісних особливостей оцінюваного. Дана методика використовувалася для частини вибірки, невістки та свекрухи оцінювали свого партнера по діаді.

Для визначення кореляційних зв'язків було застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона. Значним вважається коефіцієнт кореляції $p \leq 0,05$. Для деяких параметрів анкети використано контент-аналіз.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

3.1 Результати дослідження

В результаті проведеної первинної статистичної обробки були отримані базові статистики за всіма досліджуваними параметрами.

88,6% опитуваних невісток і 80% свекрухи відповіли, що були знайомі зі своєю свекрухою/невісткою до весілля. При цьому більшість невісток відзначили, що їхні взаємини зі свекрухою після весілля не змінилися, трохи менше, що погіршилися. Свекрухи також частіше вказували, що стосунки не змінилися, але лише одна свекруха відзначила погіршення стосунків. Лише п'ять невісток і шість свекрух вказали, що їхні стосунки стали теплішими. З вибірки чоловіків більшість вказали на те, що, на їхню думку, стосунки між дружиною та мамою не змінилися. По п'ять чоловіків відзначили зміну стосунків на краще та гірше.

Дванадцять невісток і три свекрухи проживають разом із сім'єю чоловіка/сина. Відповідаючи на питання про спільне проведення часу, свекрухи найчастіше обирали відповідь «не рідше, ніж раз на тиждень», невістки ж значно рідше зустрічаються з сім'єю чоловіка. Найпопулярнішими були варіанти «кілька разів на рік», «кілька разів на місяць» і «ми не проводимо час разом». У чоловіків найбільшу кількість набрав пункт «кілька разів на рік».

82,3% невісток та 93,3% свекрух згодні з тим, що молода сім'я має жити окремо від батьків. Це підтверджує думку багатьох дослідників про те, що спільне проживання погіршує стосунки між невістками та свекрухами, і обидві сторони розуміють важливість автономії молодій сім'ї. Свою згоду з цього питання висловили 87,1% чоловіків.

Невістки досить рідко звертаються до своїх свекрух за порадою, середня оцінка за семибальною шкалою у невісток – 2, у свекрух – 3. Це говорить про

небажання невістки втручання свекрухи у справи сім'ї, посвяти її у свої проблеми. Можливо, це пов'язано з тим, що свекруха не є авторитетом в очах невістки. Але найімовірніше, що невістки прагнуть зберігати інтимність відносин із чоловіком, автономність своєї сім'ї, просуватися до самодостатності.

Усіх опитаних невісток чоловік дуже рідко порівнює зі своєю матір'ю. Якщо таке трапляється, то переважно порівняння відбувається під час сварок чи побутових ситуаціях. Чоловіки також відповіли, що їм нечасто доводиться порівнювати дружину з мамою.

На думку невісток, у них досить часто виникає непорозуміння зі свекрухою – середній бал 4, у свекрух цей показник дещо нижчий – 3 бали. Відповіді було дано за семибальною шкалою, де 7 – часте виникнення конфліктів. Можливо, через свою недосвідченість невістки вважають конфліктними ситуації, які, по суті, можуть не бути такими. І тут важливу роль грає адекватність відображення конфліктної ситуації. На думку чоловіків, конфлікти у дружини з мамою відбуваються ще рідше, їхній середній бал з цього питання склав 2,6. Швидше за все, такий показник говорить про те, що частина конфліктів або непорозуміння невістки зі свекрухою трапляється без чоловіка.

Відзначаючи дії чоловіка чи сина в ситуації конфлікту дружини з матір'ю, більшість невісток і свекрух вказали, що він не робить жодних дій і дотримується нейтральної позиції. Чоловіки частіше відповідали, що вони намагаються привести дружину і маму до компромісу. Найчастіше чоловік не любить втручатися у конфлікт між дружиною та матір'ю, тому що він не хоче вибирати між близькими йому людьми. Також багато чоловіків не знають, як вести себе в подібній ситуації, воліючи не втручатися в конфлікт. Якщо ж піти з конфлікту чоловікові неможливо, то він, не приймаючи нічий бік, воліє привести жінок до компромісного рішення.

Вказуючи причини конфліктів, що виникають між невістками та свекрухами, невістки найчастіше назвали «ревнощі, боротьба за увагу чоловіка/сина» (Рис. 3.1), однак також було досить багато питань, що відзначили серед причин, виховання дітей та побутові моменти. Найчастішою відповіддю у свекрух був пункт «домашні відносини, побут» (Рис. 3.2). Швидше за все, такий вибір причин пов'язаний із усталеним укладом господарювання у свекрух, і їхнє бажання дати невісткам поради та настанови, або ситуації, коли «дві господині на одній кухні не вживаються». Для невісток ж пріоритетним є бажання отримувати постійну та безмежну увагу з боку чоловіка, адже у них тепер своя сім'я, яка має бути на першому місці. Чоловіки бачать основну причину конфліктів побутові питання (Рис. 3.3). Можливо, ця область взаємодії невісток і свекрух, сама не прихована від очей чоловіка.

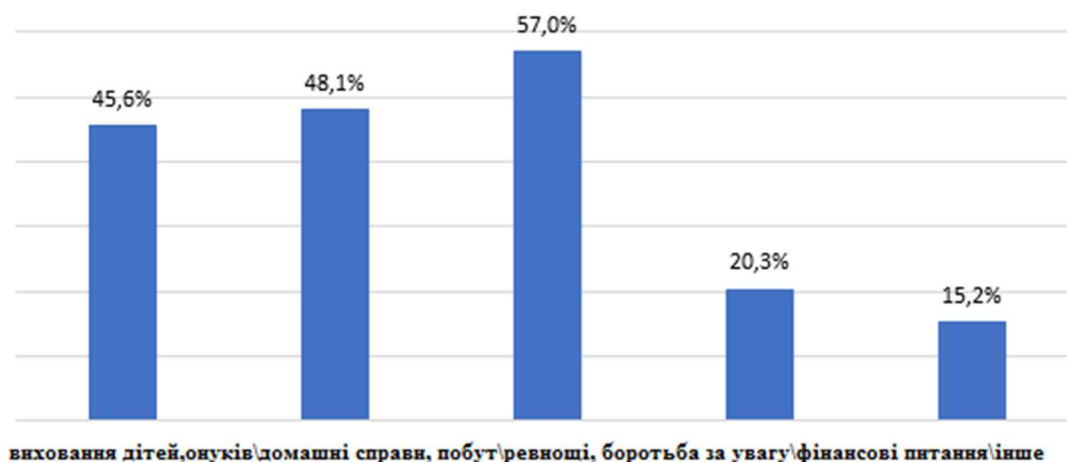

Рис. 3.1. Причини конфліктів, на думку невісток (вибірка 79 особи)

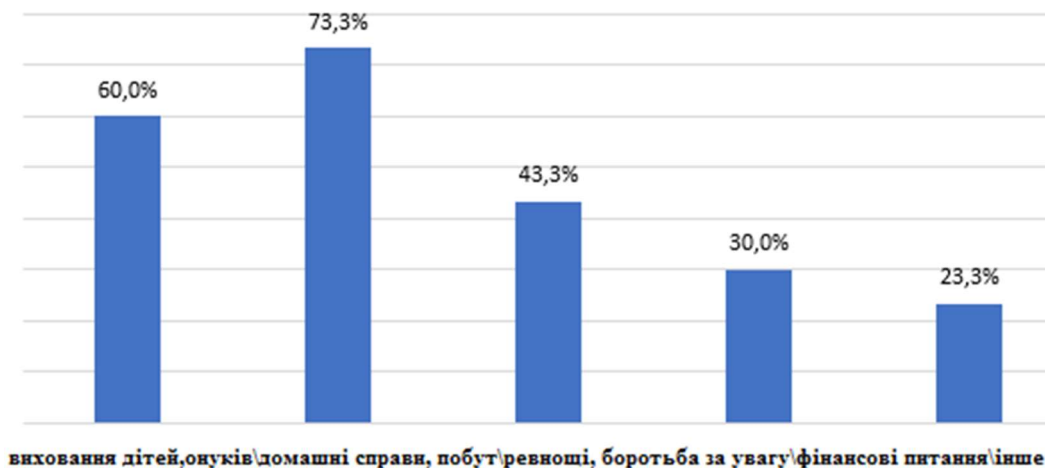

Рис. 3.2. Причини конфліктів, на думку свекрухи (вибірка 30 осіб)

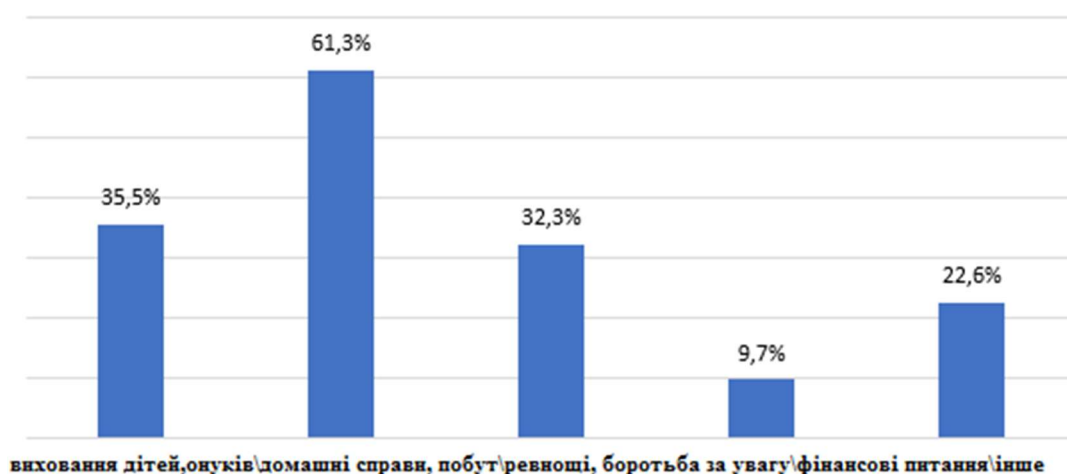

Рис. 3.3. Причини конфліктів, на думку чоловіків (вибірка 31 особа)

Характеризуючи свої стосунки з родичкою за семибальною шкалою, свекрухи оцінювали взаємини з невісткою вище, середній бал вони – 5,4. Середній бал у невісток – 3,9. Чоловіки оцінили стосунки своїх дружин із матерями в середньому на 5,3 бала. Така різниця в оцінці взаємовідносин та кількості респонденток-невісток та респонденток-свекрух пояснюється, найімовірніше, тим, що невістки, на відміну від свекрух, готові відкрито говорити про свій негативний досвід відносин із партнером по діаді.

Невістки, відповідаючи питанням, які якості, на думку, бачать у яких свекрухи, вказували найрізноманітніші якості. Причому звані негативні якості більш диференційовані, ніж позитивні. Серед найбільш званих якостей, найчастіше вказувалися позитивні: любов до чоловіка та дітей і турбота щодо них, а також доброта та господарність Табл. 3.1. Поодинокі відповіді, які не входять до перерахованих груп, були об'єднані в групу «поодинокі визначення», таких приватних характеристик у відповідях було дуже багато. Серед поодиноких негативних відповідей були, наприклад, такі: «складна», гуляща, несмачна. Серед окремих позитивних називалися: чарівність, любов до всього нового, діловитість.

Таблиця 3.1.

Якості невістки, які, на її думку, бачить у ній свекруха (вибірка 79 осіб)

Група якостей	Кількість респонденток, що відповіли	Відсоток респонденток, що відповіли
Любов, турбота стосовно чоловіка, дітей	18	22,8%
Доброта	11	13,9%
Господарство, економність	10	12,7%
Лінь	6	7,6%
Відповідальність	6	7,6%
Впертість, норовливість	6	7,6%
Зарозумілість, зарозумілість	5	6,3%

Продовження Табл. 3.1.

Злість, агресивність	5	6,3%
Розум	5	6,3%
Хамство, нахабство	5	6,3%
Безладність, неакуратність	4	5,1%
Дурність	4	5,1%
Замкнутість, відчуженість	4	5,1%
Незалежність, самодостатність, впевненість	4	5,1%
Недосвідченість	4	5,1%
Працьовитість	4	5,1%
Чистощільність, акуратність	4	5,1%
Активність	3	3,8%
Неврівноваженість, запальність	3	3,8%
Скромність	3	3,8%
Жадібність	2	2,5%
Життєрадісність	2	2,5%
Любов до готування	2	2,5%
Тільки негативні	2	2,5%
Неконфліктність	2	2,5%

Закінчення Табл. 3.1.

Нервовість	2	2,5%
Несерйозність	2	2,5%
Неповага	2	2,5%
Перфекціонізм	2	2,5%
Погана мати, дружина	2	2,5%
Самовпевненість	2	2,5%
Суперницю	2	2,5%
Стервозність	2	2,5%
Терпіння	2	2,5%
Хитрість	2	2,5%
Чесність	2	2,5%
Егоїстичність	2	2,5%
Не знаю	8	10,1%
Поодинокі визначення	38	48,1%

На думку свекрух, невістки бачать у них більше позитивних характеристик. Серед виділених груп переважна більшість якостей позитивні. Так, наприклад, 53,3% свекрухів зазначили, що невістки вважають їх добрими. У поодиноких негативних якостях називалися уразливість, відстороненість, егоїзм, а позитивних – щедрість, розуміння, вміння нічого зробити щось (Таблиця 3.2).

Таблиця 3.2.

Якості свекрухи, які, на її думку, бачить у ній невістка (вибірка 30 осіб)

Групи якостей	Кількість респонденток, що відповіли	Відсоток респонденток, що відповіли
Доброта, доброзичливість	16	53,3%
Чуйність, готовність допомогти, турбота	10	33,3%
Відкритість	5	16,7%
Життєрадісність, почуття гумору	3	10%
Відповідальність, надійність	3	10%
Господарство	2	6,7%
Акуратність	2	6,7%
Вихованість	2	6,7%
Гостинність	2	6,7%
Життєвий досвід	2	6,7%
Ненадійність	2	6,7%
Підтримка	2	6,7%
Самостійність	2	6,7%
Справедливість	2	6,7%
Працьовитість	2	6,7%
Розум	2	6,7%

Закінчення Табл. 3.2.

Не знаю	3	10%
Поодинокі визначення	18	60%

Описуючи бажані якості невістки, можна відзначити невеликий розкид у відповідях, свекрухи називали практично ті самі якості. Виходячи зі свого життєвого досвіду, свекрухи чіткіше і точно уявляють, якою вони хотіли б бачити невістку. Ймовірно, свекрухи сформулювали відповіді, ґрунтуючись на своєму досвіді як невістка. Для 60% респонденток важливо, щоб невістка любила їхнього сина та дітей, поважала всіх членів сім'ї. Свекрухи хочуть бачити свою невістку доброю, розумною і різнобічною людиною, яка вміє співпереживати. Важливо, щоб вона була господарською та працьовитою. До групи одиничних позитивних якостей було віднесено порядність, простота, надійність, почуття смаку, бажання мати дітей (Таблиця 3.3).

Таблиця 3.3.

Бажані якості невістки (вибірка 30 осіб)

Групи якостей	Кількість респонденток, що відповіли	Відсоток респонденток, що відповіли
Любов, повага та турбота до членів сім'ї	18	60%
Кругозір і розум	8	26,7%
Чуйність, розуміння, співпереживання	7	23,3%

Закінчення Табл. 3.3.

Доброзичливість, доброта	6	20%
Господарство	6	20%
Оптимізм, почуття гумору	4	13,3%
Мудрість	3	10%
Тактовність	3	10%
Терпіння	3	10%
Працьовитість	3	10%
Гостинність	2	6,7%
Не знаю	1	3,3%
Поодинокі визначення	19	63,3%

Що стосується невісток, то вони виділяють серед бажаних якостей своїх свекрух відсутність лицемірства та відсутність втручання у свою сім'ю, меншу цікавість та контроль. Респондентки хочуть бачити родичок добрими, емпатичними, більш стриманими та тактовними. Важливо, щоб свекруха була розумною і мала будь-які захоплення. Серед одиничних відповідей були перераховані такі якості: енергійність, самостійність, гнучкість, обов'язковість, розважливність, відсутність недовірливості (Таблиця 3.4).

Таблиця 3.4.

Бажані якості свекрухи (вибірка 79 осіб)

Група якостей	Кількість респонденток, що відповіли	Відсоток респонденток, що відповіли
Щирість, нелицемірність, відкритість	18	22,8%
Доброта	16	20,3%
Емпатія, уважність, чуйність	10	12,7%
Невтручання у справи сім'ї	9	11,4%
Стриманість, спокій	8	10,1%
Розум та наявність інтересів	7	8,9%
Компромисність, неконфліктність	6	7,6%
Ввічливість, такт	5	6,3%
Все влаштовує	5	6,3%
Кохання, турбота	5	6,3%
Мудрість	5	6,3%
Розуміння	5	6,3%
Порядність	4	5,1%
Повага	4	5,1%

Закінчення Табл. 3.4.

Відповідальність	3	3,8%
Скромність	3	3,8%
Справедливість	3	3,8%
Терпіння	3	3,8%
Жіночність	2	2,5%
Життєрадісність	2	2,5%
Інтелігентність	2	2,5%
Мовчазність	2	2,5%
Ненав'язливість	2	2,5%
Приймаю такий, який є	2	2,5%
Щедрість	2	2,5%
Поодинокі визначення	26	32,9%

Описуючи якості, які свекрухи не хотіли б виявити у своїх невісток, 33,3% респонденток назвали сварливість, безглуздість. Жінки не бажали б як невістки людини егоїстичної, жадібної та грубої. Серед поодиноких відповідей можна назвати пиху, занудство, марнотратство, брехню (Таблиця 3.5).

Таблиця 3.5.

Небажані якості невістки (вибірка 30 осіб)

Група якостей	Кількість респонденток, що відповіли	Відсоток респонденток, що відповіли
Склочність, сварливість, дратівливість	10	33,3%
Егоїзм	8	26,7%
Жадібність	7	23,3%
Грубість, хамство	4	13,3%
Лінь	4	13,3%
Байдужість	4	13,3%
Шкідливі звички, розбещеність	3	10%
Дурність, вузькість мислення	3	10%
Заздрість	3	10%
Злопам'ятність	3	10%
Злість	3	10%
Невірність	3	10%
Бурчання	2	6,7%
Неохайність	2	6,7%
Стервозність	2	6,7%
Впертість	2	6,7%
Це вибір сина	2	6,7%

Закінчення Табл. 3.5.

Не знаю	2	6,7%
Поодинокі визначення	14	46,7%

У свою чергу невістки не хотіли б бачити у свекрусі такі якості: нав'язливість, контроль, втручання у сім'ю сина. Такі якості відзначили 26,6% респонденток. 22,8% невісток не хотіли б виявити у свекрусі злість, 12,7% - лицемірство та нещирість. Серед поодиноких відповідей невістки вказували: лінь, песимізм, цинічність, нелюбов (Таблиця 3.6).

Таблиця 3.6.

Небажані якості свекрухи (вибірка 79 осіб)

Групи якостей	Кількість респонденток, що відповіли	Відсоток респонденток, що відповіли
Нав'язливість, втручання, цікавість	21	26,6%
Злість	18	22,8%
Брехливість, лицемірство	10	12,7%
Конфліктність, склочність	8	10,1%
Жадібність і користолюбство	7	8,9%
Заздрість	6	7,6%
Авторитарність, деспотизм	5	6,3%

Закінчення Табл. 3.6.

Дурність	5	6,3%
Злослів'я	4	5,1%
Ревнощі	4	5,1%
Вразливість	3	3,8%
Шкідливість	2	2,5%
Зарозумілість	2	2,5%
Засудження	2	2,5%
Підлість	2	2,5%
Нахабство	2	2,5%
Поодинокі визначення	32	40,5%

Аналізуючи відповіді невісток і свекрух, можна зробити висновок про те, що свекрухи цінують найбільше в невістках доброту, любов до дітей і чоловіка, дбайливе ставлення до сім'ї, повага не тільки до своєї сім'ї, але й до батьків, як своїх, так та чоловіка. На противагу цьому, небажаними якостями є злість, хамство, егоїзм. Свекрухи переважно називали не специфічні, а загальнолюдські якості, важливість яких люди зазвичай починають розуміти з досвідом.

Для невісток у свекрусі головна повага з її боку до особистого життя сім'ї сина, невтручання у їхні справи, дотримання кордонів. Особливий пріоритет цих характеристик можна пояснити тим, що сім'ї невісток з нашої вибірки щодо молоді, середній стаж у шлюбі становить 10 років. Як показав огляд літератури, саме на початкових стадіях спільного життя молодим сім'ям важливо відокремитися від батьківських сімей та самостійно створювати межі власної. Це ж підтверджують дослідження Карцевої, в яких опитані подружні пари охарактеризували ідеальну сім'ю як сім'ю нуклеарну та автономію. Також як важливі виділялися такі якості, як щирість та відсутність лицемірства,

доброта, емпатичність. Дзеркальним відображенням є небажані характеристики свекрухи – злість, нав'язливість.

Таким чином, уявлення партнерів один про одного в діаді свекруха-невістка мають помітні відмінності. Найчастіше свекруха вважає, що невістка знаходить у ній більше позитивних якостей, ніж негативних. У іншого партнера по діаді – невістки, інше враження: вона вважає, що свекруха бачить у ній більше негативних якостей, ніж позитивних.

Більшість чоловіків, як і свекрухи, вважають, що невістки бачать у свекрусі більше позитивного. На їхню думку, дружина бачить свою свекруху доброю, люблячою та турботливою. Найяскравішою одиничною позитивною відповіддю була «свята жінка», у негативних називалися нерішучість, конкуренція, недисциплінованість (Таблиця 3.7).

Таблиця 3.7.

Якості, які, на думку чоловіків, дружина бачить у мамі (вибірка 31 людина)

Групи якостей	Кількість респондентів, що відповіли	Відсоток респондентів, що відповіли
Доброта	8	25,8%
Кохання та турбота до членів сім'ї	6	19,4%
Цілеспрямованість	3	9,7%
Кулінарні здібності	2	6,5%
Мудрість	2	6,5%
Нав'язливість	2	6,5%

Закінчення Табл. 3.7.

Наставництво	2	6,5%
Спокій	2	6,5%
Господарство	2	6,5%
Не знаю	4	12,9%
Поодинокі визначення	16	51,6%

На думку чоловіків, їхні мами бачать у їхніх дружинах теж переважно позитивні якості, такі як, дбайливість, розум, доброту і чуйність. У поодиноких негативних чоловіки називали зарозумілість, неповага, недружелюбність, у позитивних вказувалися гостинність, веселість, активність (Таблиця 3.8).

Таблиця 3.8.

Якості, які, на думку чоловіків, мама бачить у його дружині (вибірка 31 особа)

Групи якостей	Кількість респондентів, що відповіли	Відсоток респондентів, що відповіли
Дбайливість	6	19,4%
Розум	4	12,9%
Доброта	3	9,7%
Краса	3	9,7%
Любов, вірність	3	9,7%
Господарство	3	9,7%
Замкненість	2	6,5%

Закінчення Табл. 3.8.

Відповідальність	2	6,5%
Чуйність	2	6,5%
Впевненість	2	6,5%
Егоїзм	2	6,5%
Не знаю	3	9,7%
Поодинокі визначення	17	54,8%

Описуючи якості, які, на думку чоловіків, дружина хотіла б бачити в його матері, більшість вказувала на приватні, поодинокі якості: адекватність, почуття гумору, пунктуальність, сучасний погляд на те, що відбувається, незалежність. 19,4% чоловіків вибрали відповідь «не знаю» (Таблиця 3.9).

Таблиця 3.9.

Якості, які, на думку чоловіків, дружина хотіла б бачити у його матері (вибірка 31 особа)

Групи якостей	Кількість респондентів, що відповіли	Відсоток респондентів, що відповіли
Тактовність, м'якість	4	12,9%
Чуйність	3	9,7%
Ті, які вже є	3	9,7%
Любов до невістки	2	6,5%
Ненав'язливість	2	6,5%

Закінчення Табл. 3.9.

Не знаю	6	19,4%
Поодинокі визначення	14	45,2%

35,5% чоловіків важко відповісти, які, на їхню думку, якості мама хотіла б бачити в його дружині. Більшість знову вказувало унікальні та поодинокі якості: психологічна стійкість, раптовість, скромність, велика сприйнятливність критики (Таблиця 3.10).

Таблиця 3.10.

Якості, які, на думку чоловіків, мама хотіла б бачити у його дружині (вибірка 31 особа)

Групи якостей	Кількість респондентів, що відповіли	Відсоток респондентів, що відповіли
Кохання та турбота до членів сім'ї	3	9,7%
Терплячість	3	9,7%
Розсудливість	2	6,5%
Домогосподарство	2	6,5%
Комунікабельність	2	6,5%
Поважність	2	6,5%
Не знаю	10	32,3%
Поодинокі визначення	11	35,5%

Таким чином, чоловіки припускають, що їхня дружина і мама сприймають один одного дуже позитивно. Багато хто з респондентів не уявляє,

які саме якості хотіли б бачити їхні дружини та мами одна в одній. Оскільки чоловіки досить високо оцінили відносини між дружиною-невісткою та мамою-свекрухою та відзначили рідкісне виникнення конфліктів між ними, то не дивно, що в такому разі респонденти просто не замислюються над таким питанням через його неактуальність.

Респондентки двічі відповідали на питання методики. У першому випадку з перерахованих характеристик вони відзначали ті, які, на їхню думку, відповідають їхній свекрусі/невістці, а в другому – ті якості, які вони хотіли б у них бачити.

Як видно з аналізу первинних статистик, існують значні відмінності середніх значень за показниками в образі реального та ідеального партнера у діаді невістка-свекруха (Рис. 3.4, Рис. 3.5).

На думку невісток, переважаючий стиль взаємодії їх свекрух – «владний-лідуючий». Найбільші оцінки спостерігаються у перших чотирьох типів, що характеризуються переважанням неконформних тенденцій, конфліктних проявів, тенденцією до лідерства та домінування. У образі ідеальної свекрухи переважають протилежні типи взаємин. Найвищі оцінки були отримані за шкалами «співробітничий-конвенційний» і «відповідально-великодушний», останній тип отримав 14,5 балів з 16 можливих, що говорить про те, наскільки велика потреба невісток у свекрухах, схильних до компромісів, альтруїзму та дружелюбності, прийти на допомогу.

У оцінках свекрух спостерігається дуже схожа картина. Переважаючий стиль у міжособистісних відносинах у їх невісток теж «владний-лідуючий». Досить високі бали були отримані за шкалами «незалежний-домінуючий», «прямолінійний-агресивний» та «відповідально-великодушний». Образ ідеальної невістки майже такий самий, як і ідеальної свекрухи (різниця в межах бала, крім шкали 8). Найвищі оцінки у шкал «конвенційний» і «відповідально-великодушний». Водночас відносно високий бал був

отриманий за шкалою «владний-лідуючий». Це може говорити про те, що крім більш компромісної та доброзичливої поведінки, свекрухи хочуть бачити свою невістку з адекватною самооцінкою, яка вміє бути завзятою та наполегливою.

Варто відзначити, що невістки та свекрухи дуже схоже оцінюють не тільки ідеальні образи один одного, а й реальні. У середньому, різниця між значеннями за шкалами реальної свекрухи та невістки коливається в межах одного-двох балів.

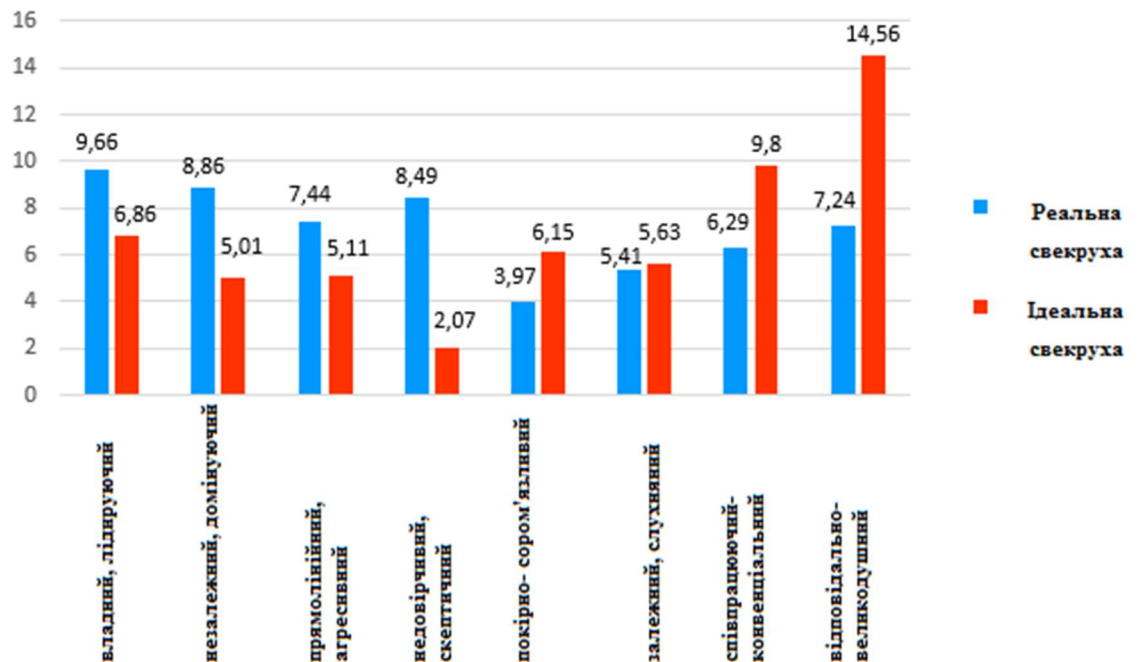

Рис. 3.4. Образ реальної та ідеальної свекрухи (середні бали)

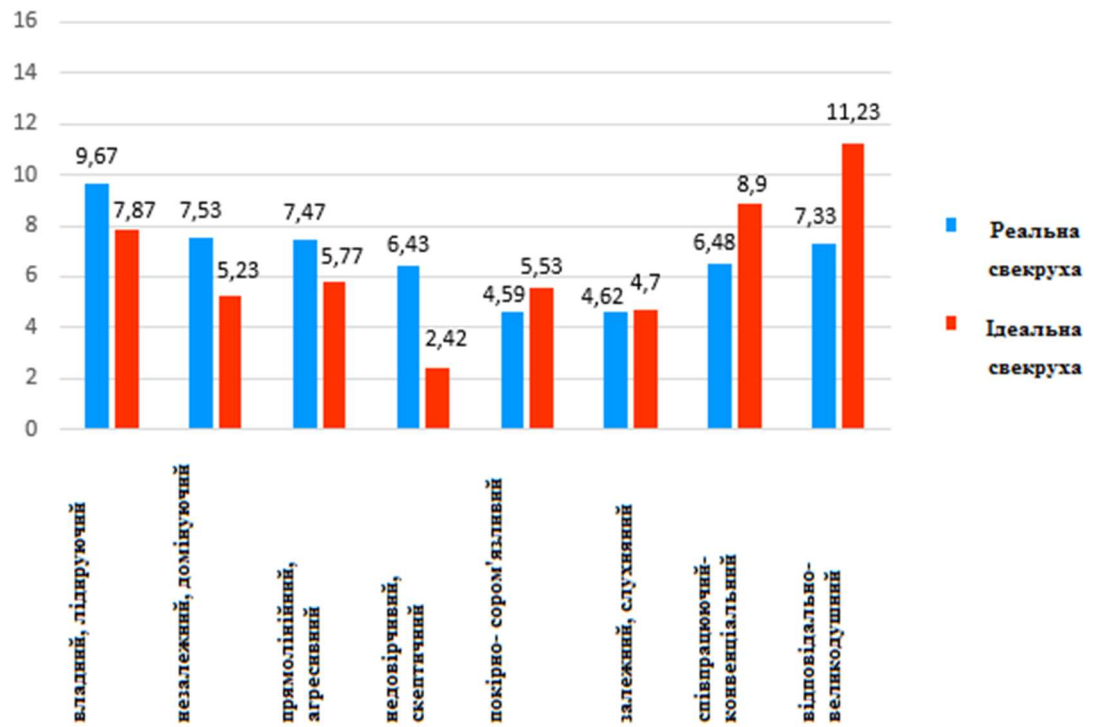

Рис. 3.5. Образ реальної та ідеальної невістки (середні бали)

Порівняння образу реальної та ідеальної свекрухи за шкалами методики:

1. Владний-лідируючий. Реальна свекруха сприймається більш домінуючою, що любить давати поради і водночас більш нетерпимою до критики, ніж бажана свекруха.

2. Незалежний-домінуючий. Реальна свекруха характеризується рисами самовдоволення, нарцисизму. Ідеальна свекруха повинна мати менш суперницький стиль відносин.

3. Прямолінійно-агресивний. Ідеальна свекруха має бути менш прямолінійною, наполегливою, більш щирою та стриманою, ніж реальна.

4. Недовірливий-скептичний. Реальна свекруха видається значно більш схильною до скептицизму, уразливості, підозрливості та невдоволення іншими, ніж бажаний образ.

5. Покірно-сором'язливий. Порівняно з реальною, ідеальна свекруха поступливіша і скромніша.

6. Залежний-слухняний. Ідеальна свекруха має бути трохи більш конформною та м'якою, ніж реальна.

7. Співробітник-конвенційний. Ідеальна свекруха сприймається як більш дружелюбна по відношенню до інших і товариська, більш схильна до співпраці та компромісу у конфліктних ситуаціях, ніж свекруха реальна.

8. Відповідально-великодушний. Очікується, що ідеальна свекруха має бути набагато альтруїстичнішою, готовою принести себе в жертву.

Порівняння образу реальної та ідеальної невістки за шкалами методики:

1. Владний-лідуючий. Ідеальна невістка має бути менш владною, наполегливою і вміти приймати поради інших.

2. Незалежний-домінуючий. Реальна невістка характеризується рисами егоїзму, незалежності. Ідеальна невістка, так само, як і свекруха повинна мати меншу тенденцію до суперництва.

3. Прямолінійно-агресивний. Ідеальна невістка має бути менш упертою, нестримною та безпосередньою, ніж реальна.

4. Недовірливий-скептичний. Ідеальна невістка не повинна бути схильною до зайвого скептицизму, уразливості та невдоволення іншими.

5. Покірно-сором'язливий. Образ ідеальної невістки, порівняно з реальною, скромніший, поступливіший і здатний підкорятися.

6. Залежний-слухняний. У цій шкалі бали ідеальної та реальної невістки однакові. Їхній образ відрізняється помірною потребою у допомозі з боку оточуючих.

7. Співробітник-конвенційний. Реальна невістка сприймається як менш доброзичлива, менш гнучка і схильна до кооперації та компромісу у конфліктних ситуаціях, ніж ідеальна невістка.

8. Відповідально-великодушний. Порівняно з ідеальною невісткою, реальна невістка помітно менш чуйна, добра та турботлива.

У цій вибірці реальний партнер по взаємовідносинах у діаді невістка-свекруха виявляється багато в чому протилежним ідеальному образу. Таке сприйняття з великою часткою ймовірності призводитиме до конфліктів у цій парі. Саме це і зазначає Зоткіна, говорячи, що проОсновною причиною конфлікту свекрухи та невістки є бажання однієї людини, щоб інша відповідала суб'єктивним уявленням про неї. У невістки і свекрухи є певний образ ідеального партнера по діаді, що склався, і невідповідність цьому образу викликає роздратування, опір і небажання спілкуватися. Така розбіжність між реальним і ідеальним чином у принципі є великою помилкою, яка часто виникає у відносинах між людьми. Від розбіжності уявлень із дійсністю виникають образи та взаємні претензії одна до одної. Якщо, вступаючи у відносини, обидві сторони розумітимуть, що кожна людина має набір абсолютно різних і не завжди найприємніших якостей і визнавати право партнера бути самим собою і не відповідати очікуванням, то, як правило, невісткам і свекрухам не доведеться розчаровуватися у відносинах та конфліктувати. Ситуація ускладнюється ще й тим, що, крім невідповідності очікуваного та реального, невістки та свекрухи характеризують один одного як доміантних, впевнених у собі та своїй думці особистостей, з егоїстичними рисами та схильністю до вимогливості та критичності. Цілком природно, що в конфліктних ситуаціях ніхто з жінок не захоче поступитися іншою і не буде готовий піти на компроміс.

Порівняння середніх шкальних оцінок за методикою «Профіль почуттів у відносинах» показало, що невістки та свекрухи у ситуаціях міжособистісної взаємодії один з одним мають широку гаму почуттів (Таблиця 3.11).

Результати обробки даних показують, що у невістки ставлення до свекрухи переважно сповнене астенічними почуттями. У ситуації спілкування зі свекрухою більше невісток відзначили виникнення почуття напруги, інтересу, втоми, радості, розчарування. Найменше невісток вказали на почуття задрощів, ненависті, сорому, презирства та огиди до своїх свекрух. Найсильнішим є почуття образи, напруження, марності, втоми та огиди. Найслабше виявляються почуття заздрості, провини, сорому, захоплення та розкріпачення.

Свекрухи здебільшого виявляють гедонічні почуття стосовно своїх невісток. У ситуації міжособистісної взаємодії з невістками усі свекрухи відчують спокій, інтерес від спілкування з ними, задоволення, радість, задоволення та добросердя. Мало кому зі свекрух трапляється відчувати заздрість, ненависть, злість, сором і зневагу до своїх невісток. Щодо невістки свекрухи виявляють сильні почуття дружелюбності, поваги, добросердя, інтересу та радості. Найслабшими є почуття заздрості, нудьги, ненависті, зневіри та зневаги.

Інтеракційні почуття (що зближують та видаляють) безпосередньо пов'язані з характеристиками настрою та стосунки з конкретною людиною. Низькому рівню настрою відповідає підвищений рівень відчуттів, що видаляють, і знижений рівень зближуючих почуттів, і — навпаки. «Ймовірно, причинні зв'язки зниження настрою і інтерактивних відчуттів, що видаляють, є двоспрямованими — із взаємним обумовленням один одного. Тобто погіршення міжособистісних відносин негативно впливає на настрій та стан у цілому. Але, з іншого боку, знижений настрій так чи інакше призводить до різних тертям у міжособистісній взаємодії». У спілкуванні з партнером по

діаді невістки і свекрухи більше відчувають зближення, ніж видалення. Однак розрив між відчуттями, що видаляють і зближують, у свекрух набагато більше, ніж у невісток (28 та 6,7 балів відповідно). Це говорить про те, що свекрухи схильні повніше приймати своїх невісток, і вони не мають бажання збільшити міжособистісну дистанцію у спілкуванні з ними. Виявлені характеристики чуттєвого тону відносин можна пояснити відмінностями в оцінках взаємовідносин між невістками та свекрухами, які, як показав анкетне опитування, у свекрух більш позитивні, ніж у невісток.

У системі сімейних відносин невістки та свекрухи не є найближчими один одному людьми. Є чоловік, діти, батьки, із якими відносини мають більше емоційно-чуттєве наповнення. Не часто невісткам та свекрухам вдається встановити близький душевний контакт один з одним. Отже, недостатньо підстав очікувати великої інтенсивності почуттів один до одного. Цим пояснюється наявність невисоких балів за цією методикою. Ступінь виразності у респонденток різних почуттів і навіть переважаючих груп почуттів знаходиться на середньому рівні порівняно з максимально можливим (31,81 з 63 у невісток та 41,97 з 70 у свекрух). При цьому, якщо у свекрух виразно виділяються дві групи - зближують і гедонічних почуттів, то у невісток відмінності між групами невелика. Можна запропонувати, що у невісток немає усталеного ставлення до своїх свекрух, і навпаки. Швидше за все, почуття до родички визначаються поточним настроєм та ситуацією.

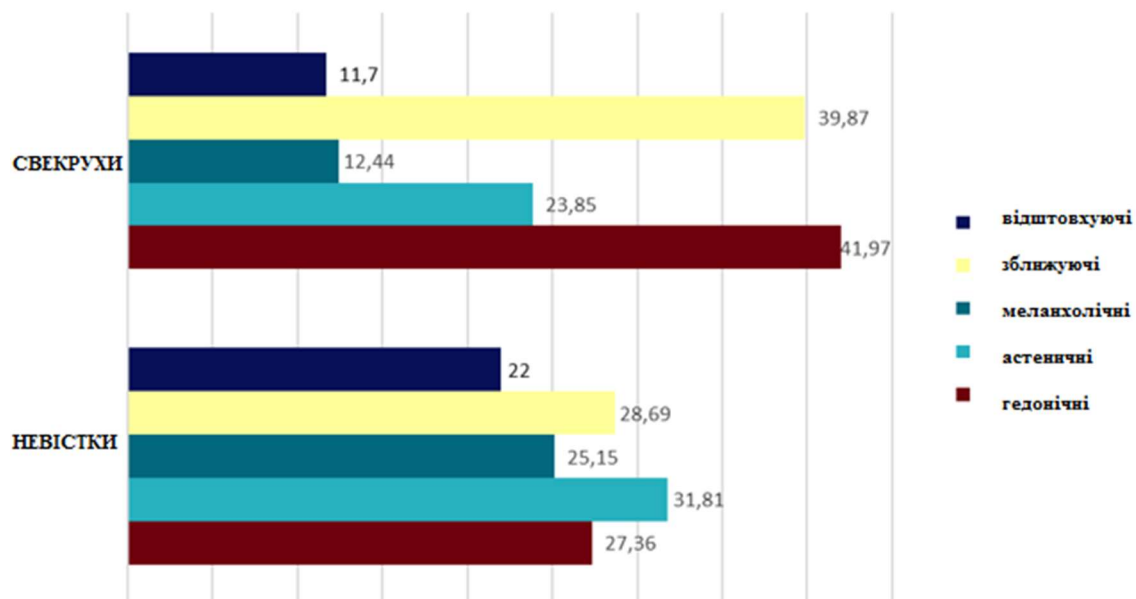

Рис. 3.6. Групи почуттів у відносинах з невісткою/свекрухою (у балах)

Таблиця 3.11.

Почуття у відносинах зі свекрухою/невісткою: частота народження та виразності почуттів

Почуття	Невістки		Свекрухи	
	Кількість респонденток (N=79)	Середнє (max=7 балів)	Кількість респонденток (N=30)	Середнє (max=7 балів)
1. захоплення	65,8%	2,85	93,3%	3,68
2. бадьорість	72,2%	3,21	90%	3,78
3. розкріпачення (свободу)	72,2%	3,04	80%	3,75
4. спокій	81%	3,59	100%	4,60
5. інтерес	88,6%	3,54	100%	4,97
6. задоволеність	78,5%	3,47	100%	4,50
7. щастя	70,9%	3,41	86,7%	4,85
8. радість	86,1%	3,60	100%	4,93
9. впевненість	81%	3,69	93,3%	4,89
10. задоволення	74,7%	3,56	100%	4,37
11. втома	87,3%	4,77	76,7%	3,26
12. напруга	93,7%	4,88	80%	3,42
13. незадоволеність собою	74,7%	3,92	76,7%	3,43
14. безсилля	74,7%	4,39	63,3%	3,63

Продовження Табл. 3.11.

15. марність (марність очікувань, безуспішність прагнень)	77,2%	4,80	73,3%	3,64
16. тривога	79,7%	4,32	76,7%	3,70
17. страх	59,5%	3,66	56,7%	2,88
18. скутість	82,3%	4,25	63,3%	2,79
19. розгубленість	81%	4,00	63,3%	2,53
20. досада	81%	4,64	80%	2,83
21. нудьга	78,5%	4,71	43,3%	2,15
22. розчарування	83,5%	4,67	73,3%	2,91
23. засмучення	70,9%	4,46	50%	2,33
24. смуток	77,2%	4,00	53,3%	3,06
25. сум	70,9%	3,95	46,7%	3,00
26. туга	73,4%	3,86	30%	2,78
27. єдність (або спільність)	67,1%	3,62	93,3%	4,14
28. дружелюбність	81%	4,25	96,7%	5,24
29. добросердя	79,7%	4,17	100%	5,10
30. впевненість	78,5%	3,77	96,7%	4,83
31. власна (достатня) значимість	73,4%	3,91	90%	4,07
32. гордість	67,1%	3,74	96,7%	4,52

Закінчення Табл. 3.11.

33. вдячність	74,7%	4,34	90%	4,81
34. повага	81%	4,69	96,7%	5,17
35. кохання	63,3%	3,62	83,3%	4,56
36. власна самота	58,2%	4,07	43,3%	2,77
37. огида (або ворожість)	56,9%	4,73	30%	3,67
38. злість, злість	60,8%	4,38	20%	3,17
39. вина (або каяття)	59,5%	2,72	36,7%	3,09
40. заздрість	27,8%	2,41	13,3%	1,75
41. сором	48,1%	2,79	20%	3,33
42. образа	78,5%	4,94	53,3%	3,69
43. презирство	50,6%	4,58	23,3%	2,43
44. ненависть	41,8%	4,67	13,3%	2,25

3.2 Взаємозв'язки особистісних якостей та особливостей відносин у діаді свекруха-невістка

Значні коефіцієнти кореляцій показників (дані анкети) представлені кореляційної плеяді (Рисунок 3.7).

Кореляції показників окрім очевидного негативного зв'язку частоти виникнення конфліктів у дружини та мами з характеристикою їхніх стосунків, та позитивного зв'язку з частотою спільного проведення часу, виявили, що на відносини невістки та свекрухи впливає становище чоловіка в сім'ї. Тобто, чим більше у свекрухи дітей, причому не обов'язково синів, тим краще у неї стосунки з невісткою, тому що в такому разі у жінки не відбувається центрації на дитині і втручання в сім'ю своєї дитини, так не бажаного невісткою. Негативна кореляція зі стажем у шлюбі говорить про те, що на початковій стадії відносин невістки і свекрухи відбувається впізнання, отже, у жінок ще може бути приводів для погіршення взаємин. На першому етапі впливає бажання виявляти ввічливість. Цікавий зв'язок був виявлений з характеристикою відносин із дружиною, він підтверджує численні дані різних дослідників про взаємовплив розширеної та нуклеарної сім'ї. Позитивний зв'язок виявився і між характеристиками стосунків із дружиною та з мамою. Для чоловіка, мама та дружина найважливіші жінки у його житті, тому гармонійні стосунки з однією з них сприяють встановленню гармонії з іншою.

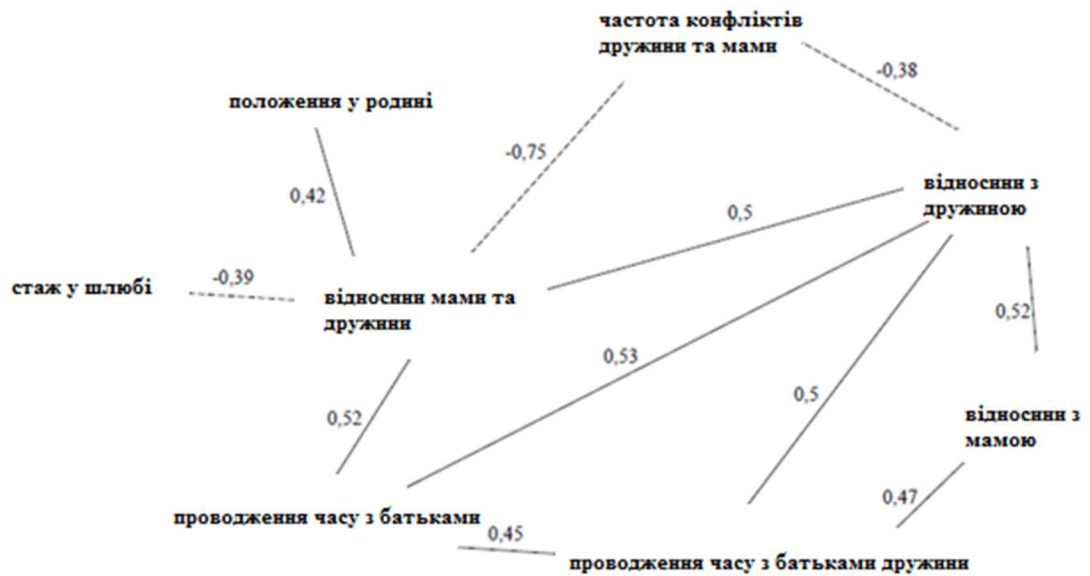

Рисунок 3.7. Кореляції даних анкети чоловіків

Для розгляду було обрано найцікавіші параметри анкети. Кореляції представлені у кореляційних плеядах (Рис. 3.8-3.11).

Чим більший стаж подружніх стосунків у невісток, тим більше у конфлікті вони схильні використовувати стратегії «уникнення» та «пристосування». З віком і досвідом до невісток приходить розуміння того, що свекруха не переробити, значить простіше буде в якихось випадках їй поступитися.

Чим шлюбний стаж менший, тим більше невістки вдаються до стратегій «компроміс» та «суперництво». Отже, молодих невісток можна поділити на тих, хто орієнтований на налагодження відносин або тих, хто з перших днів вирішує жорстко відстоювати свою позицію та свої межі, незважаючи ні на що. Також невеликий стаж позитивно корелює із рівнем привабливості свекрухи, симпатії до неї.

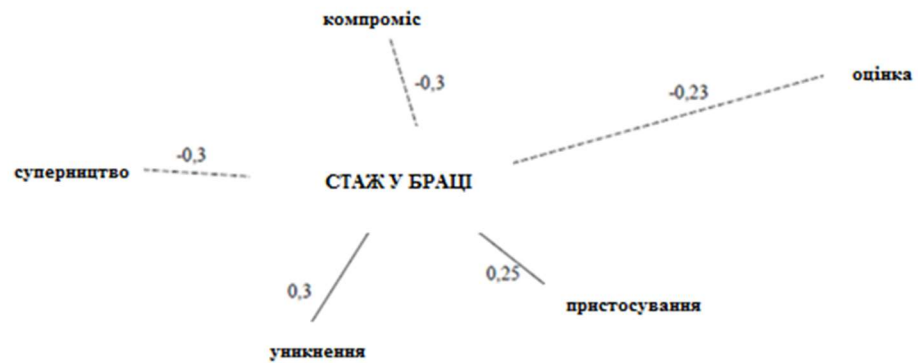

Рис. 3.8. Кореляції зі стажем у шлюбі невістки

Чим частіше між невісткою і свекрухою виникає конфлікт, тим більше свекруха сприймається як владна – лідируюча, незалежно – домінуюча, прямолінійно – агресивна, недовірливо – скептична, а ідеальна свекруха сприймається як покійно – сором'язлива, і тим більше у відносинах діади. видаляючі почуття. Все це не випадково призводить і до зменшення спільного проведення часу з батьками чоловіка. Частота виникнення конфлікту пов'язана з такою якістю невістки, як емоційна нестійкість, а також з невисоким рівнем освіти.

Чим рідше відбувається конфлікт, тим більше невістки приписують свекрухи співробітничу - конвенційний, покійно - сором'язливий і відповідально - благородний тип відносин. У родинних відносинах починають більше переважають гедонічні та зближуючі почуття, і зростає рівень симпатії до свекрухи.

Рис. 3.9. Кореляції з частотою конфліктів зі свекрухою

Чим вище невістка оцінює свої стосунки зі свекрухою, тим більше вона сприймає свекруху як носія покійно – сором'язливого, залежно – слухняного, співробітничача – конвенційного та відповідально – великодушного типу відносин. Чим краще у невістки стосунки зі свекрухою, тим частіше вона використовуватиме «уникнення» у конфлікті з нею, більше дорожча стосунками, а не бажанням завжди бути правою. Висока оцінка відносин позитивно корелює з переважанням гедонічних і почуттів, що зближують у спілкуванні з родичкою. Чим краще складаються стосунки зі свекрухою, тим частіше невістка звертається до неї за порадою, більше проводить час із батьками чоловіка і більше симпатизує своїй родичі.

Чим оцінка взаємин нижче, тим більше свекруха сприймається як носій владно – лідируючого, незалежно – домінуючого, прямолинійно – агресивного та недовірливо – скептичного типу стосунків, і тим більше невістка хоче бачити ідеальну свекруху носієм співпрацю – конвенційного, залежно – послушного. Чим гірше оцінюються відносини, тим більше в них переважають астенічні, меланхолійні та відчуття, що видаляють. Погані стосунки зі свекрухою призводять до частого виникнення конфліктів та до більшого використання невісткою «суперництва» та «компромісу» у конфліктних ситуаціях. Тут невісток можна розділити бажаних завжди виграти у суперечці зі свекрухою будь-що або погоджуються на компроміс заради

ВЛАСНОГО СПОКОЮ.

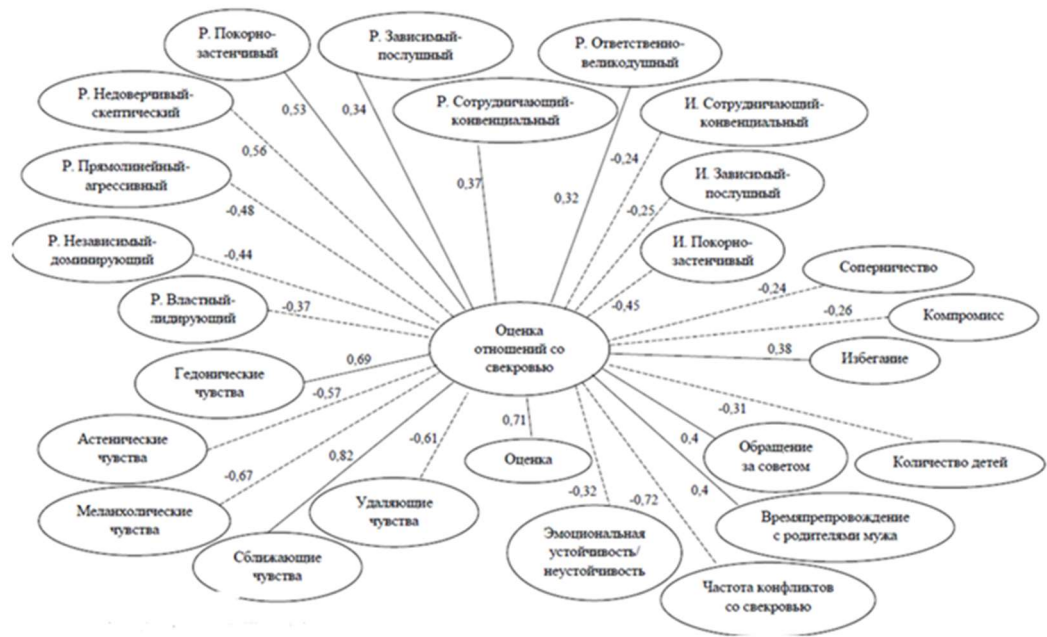

Рис. 3.10. Кореляції з оцінкою взаємовідносин зі свекрухою

Чим вище освіта невістки, тим менше вона сприймає свою свекруху прямолінійно – агресивною та недовірливо – скептичною, і тим менше вона хотіла б бачити ідеальну свекруху залежно – слухняною та співпрацююче – конвенційною. Велика інтелектуальна розвиненість дозволяє невісткам не драматизувати негативні сторони свекрухи та намагатися бачити свекруху незалежною, впевненою у собі особистістю. Чим вище рівень освіти у невістки, тим менше в її стосунках зі свекрухою виявляються астенічні та меланхолійні почуття. Високий рівень освіти негативно пов'язаний із частотою виникнення конфліктів зі свекрухою та використанням «суперництва», як самого непродуктивного стилю взаємодії, та позитивно з перевагою «компромісу».

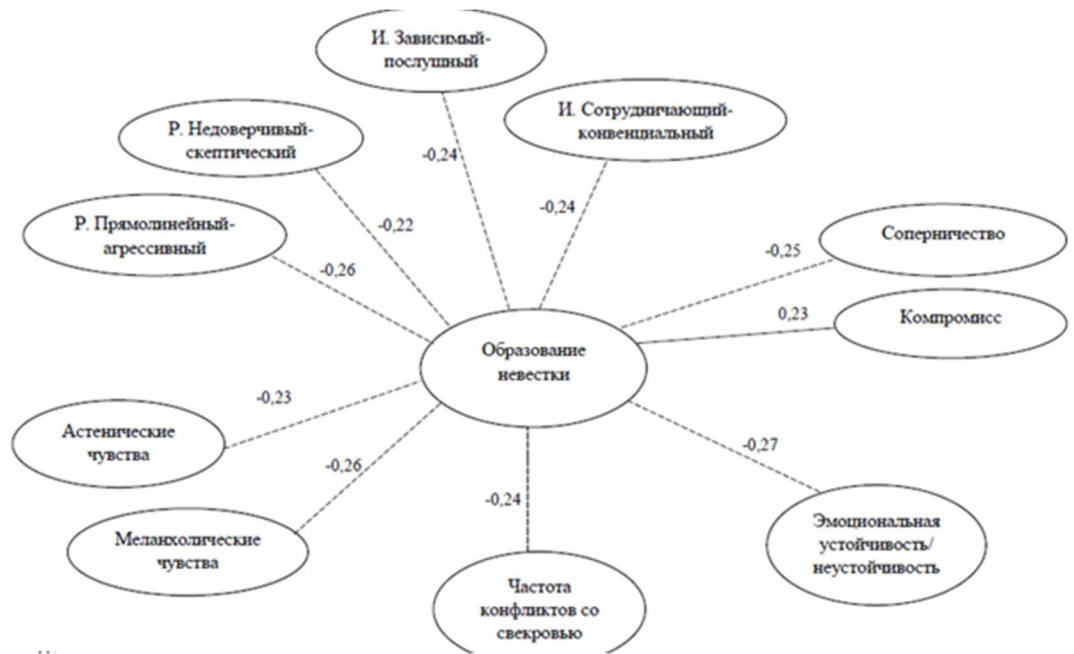

Рис. 3.11. Кореляції з утворенням невістки

Результати кореляційного аналізу дозволили виділити конфліктогенні якості невісток (Рис. 3.12.).

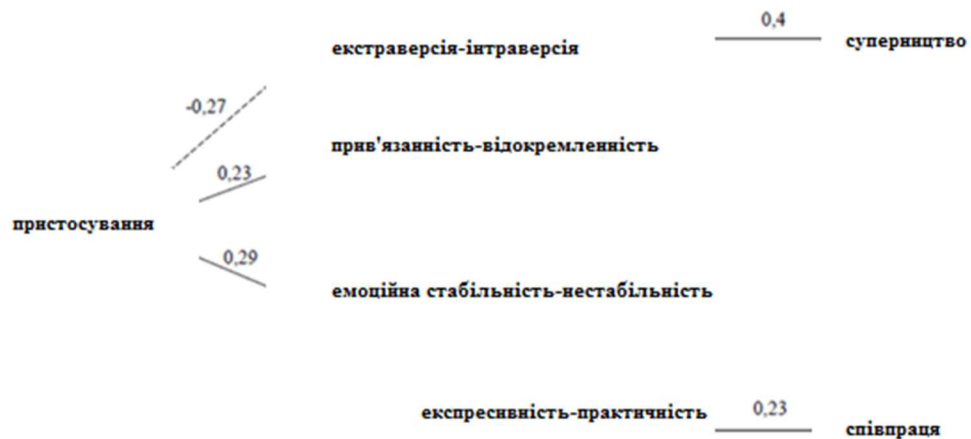

Рисунок 3.12. Зв'язок особистісних рис з поведінкою у конфлікті

Що результати респонденток за шкалою екстраверсії, то ймовіріше використання ними у конфлікті стилю «суперництво». У екстравертів дещо ослаблений контроль над почуттями та вчинками, тому вони бувають схильні до запальності та агресивності, вони можуть бути наполегливими, а звідси й бажання досягти задоволення своїх інтересів, навіть на шкоду іншому.

Стиль поведінки «співпраця» має позитивні кореляційні зв'язки зі шкалою «експресивність – практичність». Прояв живого інтересу до оточуючих та гнучкість припускають вибір невісткою продуктивної поведінки у відношенні зі свекрухою.

Стиль «пристосування» має негативний зв'язок зі шкалою «екстраверсія – інтроверсія» та позитивні зі шкалами «прив'язаність – відокремленість», «емоційна стійкість – нестійкість». Можливість принесення в жертву своїх інтересів заради іншого характерна для інтровертованих людей, які стримані та зважують вчинки. Висока виразність «прив'язаності» характеризує людину, що намагається уникати розбіжностей і не любить суперничати. Люди емоційно нестійких, зазвичай, занижена самооцінка, де вони впевнені у своїх силах, отже, у ситуації конфлікту де вони йти напролом.

Кореляційний аналіз дозволив виявити кілька взаємозв'язків між особистісними якостями та почуттями щодо свекрухи (Рис. 3.13).

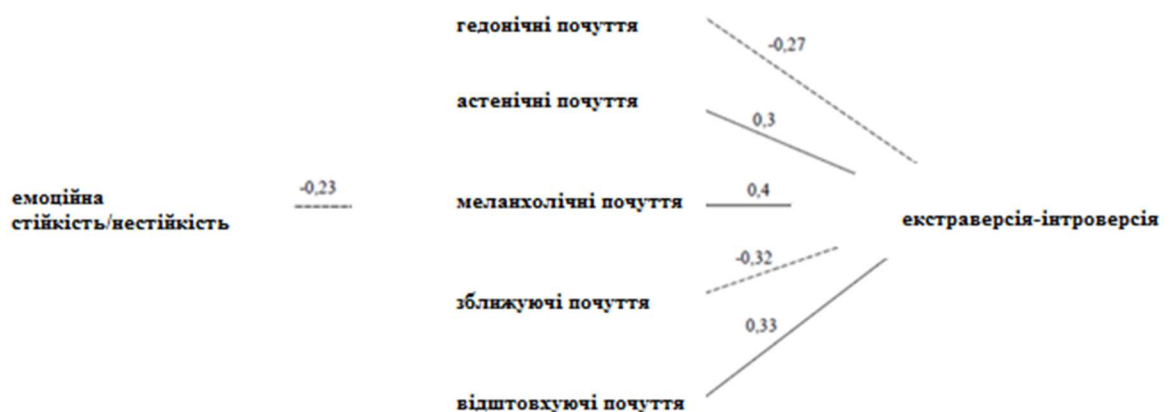

Рис. 3.13. Зв'язок особистісних рис та почуттів у відносинах зі свекрухою

Зближувальні та гедонічні почуття слабші за емоційної нестійкості. Чим більше невістці характерні самодостатність, емоційна зрілість, спокій, перебування частіше у доброму настрої, тим більше у взаєминах зі свекрухою виявлятимуться позитивні почуття.

Астенічні, меланхолійні та видаляючі почуття позитивно пов'язані з емоційною нестійкістю. Чим більше невістці притаманні такі якості, як уразливість, депресивність, розпач при невдачах, екстернальність, занижена

самооцінка, тим більше виявлятимуться астеничні почуття (тривога, скутість, напруга, розгубленість) у її стосунках зі свекрухою.

Результати кореляцій виявили такі результати (Рис 3.14-3.17).

Чим більший шлюбний стаж свекрухи, тим менше у стосунках з невісткою вона відчуватиме смуток, злість, огиду. Стаж у шлюбі негативно пов'язаний і зі шкалою «активність» щодо невістки.

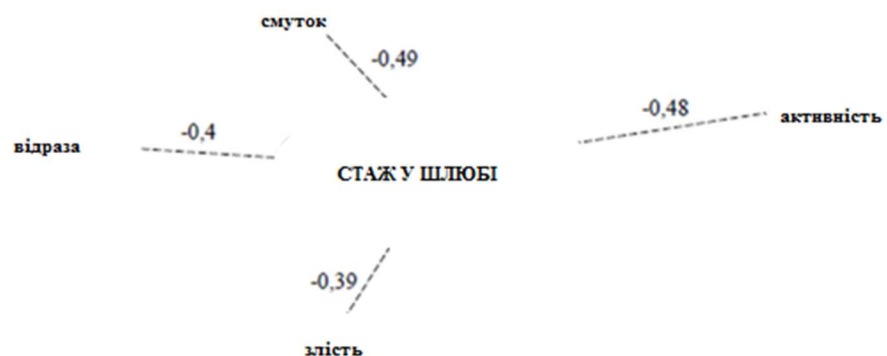

Рис. 3.14. Кореляції зі стажем у шлюбі свекрухи

Чим частіше у взаємовідносинах свекрухи та невістки відбуваються конфлікти, тим більше свекруха схильна сприймати невістку як носія незалежно – домінуючого та недовірливого – скептичного стилю спілкування, і тим частіше у їхніх стосунках виявляються астеничні почуття. Частота конфліктів негативно пов'язані з шкалами «оцінка», «сила», «активність».

Чим рідше трапляються конфлікти з невісткою, тим вище свекруха оцінює їхні стосунки і тим частіше невістка звертається до свекрухи за порадою, і тим швидше вона оцінює тип взаємодії невістки як покійно - сором'язливий і відповідально великодушний. Рідкісні конфлікти зумовлюють переважання гедонічних і почуттів, що зближують, у взаємовідносинах родичок.

Рис. 3.15. Кореляції із частотою конфліктів із невісткою

Що свекруха оцінює свої стосунки з невісткою, то більше вона сприймає невістку як носія покірно – сором'язливого і відповідально – великодушного типу відносин. Висока оцінка відносин позитивно корелює з переважанням гедонічних і почуттів, що зближують у спілкуванні з родичкою. Чим краще складаються стосунки зі свекрухою, тим частіше невістка звертається до неї за радою. Оцінка відносин із невісткою негативно корелює зі шкалою «самоконтроль – імпульсивність».

Чим оцінка взаємин нижче, тим більше свекруха сприймається як носій незалежно – домінуючого та недовірливо – скептичного типу відносин, і тим більше свекруха не хоче бачити ідеальну невістку прямолінійно – агресивною. Погані стосунки з невісткою призводять до частого конфліктів.

Рис. 3.16. Кореляції з оцінкою відносин із невісткою

Освіта позитивно корелює з оцінюванням ідеальної невістки як владно – лідируючою. Що рівень освіти свекрухи, то ймовірніше, що у конфліктній ситуації вона застосовуватиме стратегію «співробітництва». Рівень освіти позитивно пов'язаний із характеристикою стосунку із сином та шкалою «експресивність – практичність».

Рис. 3.17. Кореляції з утворенням свекрухи

Результати кореляційного аналізу дозволили виділити конфліктогенні

якості свекрухи (Рис. 3.18).

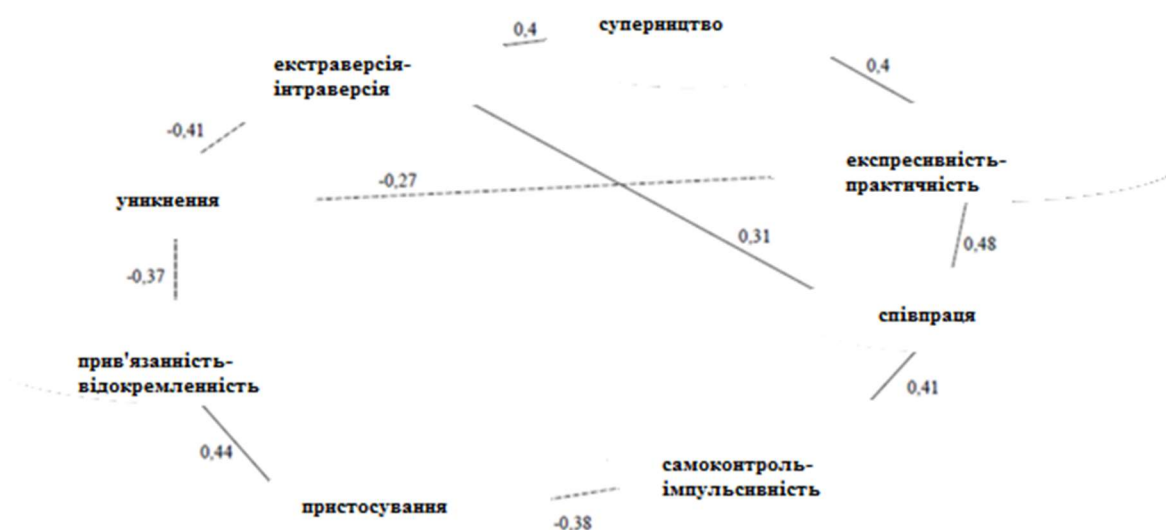

Рис. 3.18 Зв'язки показників особистісних рис та поведінки у конфлікті

Чим більше свекрухи притаманні такі риси як екстравертованість та експресивність, тим ймовірніше, що в ситуації конфлікту кращим стилем для неї буде «суперництво».

Схильність до співпраці з невісткою також пов'язані з екстраверсією та експресивністю свекрухи, а також високим самоконтролем поведінки.

Якщо свекрухи орієнтовані на свій внутрішній світ, воліють тримати дистанцію при взаємодії з оточуючими, не мають гнучкості і не люблять змін, то вони віддадуть перевагу усунутися від проблеми для збереження існуючих відносин з невісткою та незмінності у своєму житті.

Тип поведінки «приспосовання» має позитивні кореляції зі шкалами «прив'язаність – відокремленість», а негативну зі шкалою «самоконтроль – імпульсивність». Свекрухи, які прагнуть емоційної близькості і бажають її зберегти у відносинах, чуйні і терпимі до недоліків віддадуть перевагу, щоб уникнути складних наслідків конфлікту підлаштуватися під інтереси невістки.

Кореляційний аналіз дозволив виявити кілька взаємозв'язків між особистісними якостями та почуттями щодо невістки (Рис. 3.19).

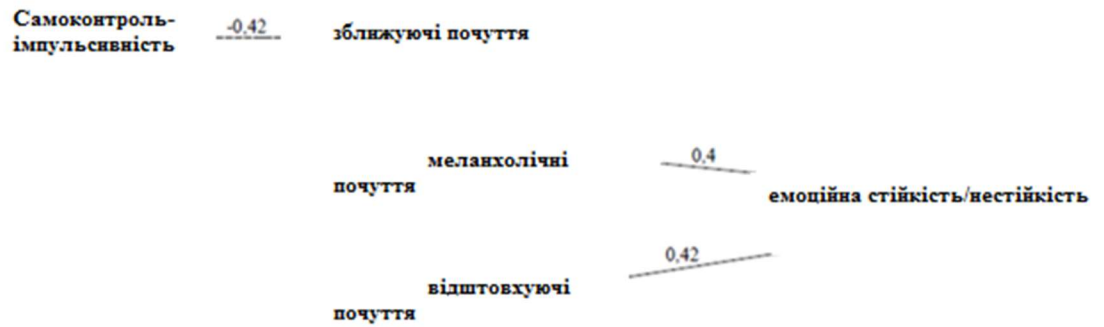

Рис. 3.19. Зв'язок особистісних рис та почуттів у відносинах з невісткою

Меланхолійні та видаляючі почуття позитивно пов'язані з емоційною нестійкістю. Чим більше у свекрусі виражена нездатність контролювати свої емоції, чим частіше вона схильна до коливань настрою, тим більше у взаєминах з невісткою виражені меланхолійні почуття.

Зближення почуття (впевненість, гордість, любов) у відносинах з невісткою негативно пов'язані зі шкалою «самоконтроль поведінки – імпульсивність». У свекрух з меншим самоконтролем більш виражені почуття, що зближують, щодо її родички.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження та аналізу отриманих даних можна сформулювати ряд висновків.

1. У соціальних уявленнях про хорошого партнера за власними відносинами відображені його найбажаніші якості. Невістка, з погляду свекрухів, повинна бути, перш за все, люблячою дружиною і матір'ю, повинна також виявляти повагу та турботу до членів розширеної сім'ї, бути доброзичливою та розумною, неконфліктною та чуйною, вміти добре господарювати. Свекруха, з погляду невістки, має бути доброю, чуйною, широкою, яка розуміє. Вона має приймати певну закритість своєї сім'ї сина, особистого життя подружжя. Крім того, важливими є її спокій і терпіння, бажано, щоб у неї були власні інтереси та захоплення.

2. Реальний партнер із взаємовідносин у діаді невістка-свекруха виявляється, багато в чому, протилежним за своїми якостями ідеального образу. Таке сприйняття з великою часткою ймовірності може створювати ґрунт для конфліктів у цій парі. Невістки та свекрухи характеризують одна одну як домінантних, впевнених у собі та своїй думці особистостей, з егоїстичними рисами, з підвищеною вимогливістю та критичністю.

3. Найчастішою причиною конфліктів невістки вказували ревності, боротьбу за увагу чоловіка/сина, а свекрухи- домашні відносини, побут. На думку чоловіків, причиною конфлікту невістки та свекрухи є побутова сфера. Конфліктогенними якостями свекрухи(за відкритими пунктами анкети) названо її настирливість, втручання у справи сім'ї сина, лицемірство, владність, тенденція до домінування та зайва критичність. У невістки конфліктогенні якості, як вважають свекрухи, – склочність, озлобленість, егоїзм, владність. На частоту виникнення конфліктів найбільше впливає незалежно – домінуючий і недовірливо – скептичний тип відносин, як

невісток, і свекрухів. А у свекрух, з погляду невісток, ще два типи: владний – лідируючий та прямолінійно – агресивний.

4. Найбільший позитивний вплив на взаємовідносини невісток та свекрух надають такі особисті якості, як екстраверсія, самодостатність, спокій, емоційна стійкість, оптимізм.

5. На думку невісток, у їхніх взаєминах зі свекрухою переважають зближуючі (дружелюбність, повага, впевненість) та астенічні (напруга, втома, скутість) почуття, на думку свекрух – зближуючі (добросердя, гордість, повага) та гедонічні (спокій, інтерес, радість). В цілому, ступінь виразності почуттів один до одного в діаді невістка-свекруха невелика, вона знаходиться на середньому рівні, порівняно з максимально можливими значеннями.

6. На думку чоловіків, взаємини дружини та мами нерозривно пов'язані з його ставленням із дружиною. Теплі, гармонійні відносини у батьківській сім'ї визначають і визначаються такими самими стосунками в нуклеарній сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андреева, Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. - М.: Аспект Пресс, 2015. - 368 с.
- Андреева, Т. В. Семейная психология / Т. В. Андреева. : - СПб.: Речь, 2014. - 254 с.
- Андреева, Т. В. Психологические аспекты взаимоотношений невестки и свекрови / Т. В. Андреева. - СПб.: Речь, 2014. - 180 с.
4. Байкулова, А. Н. Факторы дисгармонии в общении некровных родственников, свекрови и невестки / А. Н. Байкулова. - Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2014. - 254 с.
5. Белорукова, Н. О. Семейные трудности и совладающее поведение на разных этапах жизненного цикла семьи / Н. О. Белорукова. - Кострома, 2020. - 410 с.
6. Бондарчук, О. І. Психологія сім'ї / О. І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2001. – 296 с.
7. Варга, А. Я. Системная семейная психотерапия / А. Я. Варга. - СПб.: Речь, 2011. - 265 с.
8. Власова, О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – с.
9. Гришина, Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб.: Питер, 2018. - 261 с.
10. Ильин, Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. - СПб.: Питер, 2016. - 258 с.
11. Карабанова, О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования / О. А. Карабанова. - М.: Гардарики, 2015. - 306 с.
12. Карцева, Л. В. Модель семьи в условиях трансформации общества / Л. В. Карцева. - Социологические исследования, 2013 - 170 с.
13. Кратохвил, С. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний / С. Кратохвил. - М.: Медицина, 2019. - 291 с.

14. Крюкова, Т. Л. Психология семьи: жизненные трудности и совладение с ними / Т. Л. Крюкова. - СПб.: Речь, 2015. - 371 с.
15. Майерс, Д. Социальная психология / Д. Майерс. - СПб.: Питер, 2012. - 156 с.
16. Морозова, Е. А. Гармония в семье и браке / Е. А. Морозова. - М.: Даниловский благовестник, 2019. - 231 с.
17. Наследов, А. Д. Математические методы психологического исследования / А. Д. Наследов. - СПб.: Речь, 2014. - 306 с.
18. Обозов, Н. Н. Межличностные отношения / Н. Н. Обозов. - Л.: Изд-во ЛГУ, с.
19. Олифирович, Н. И. Психология семейных кризисов / Н. И. Олифирович. - СПб.: Речь, 2016. - 354 с.
20. Олифирович, Н. И. Терапия семейных систем / Н. И. Олифирович, Т. Ф. Велента, Т. А. Зинкевич-Куземкина. - СПб.: Речь, 2018. - 204 с.
21. Сапоровская, М. В. Психология межпоколенных отношений в семье / М. В. Сапоровская. - Кострома, 2018. - 264 с.
22. Сатир, В. Как строить себя и свою семью / В. Сатир. - М.: Педагогика-Пресс, 2019. - 129 с.
23. Свенцицкий, А. Л. Социальная психология / А. Л. Свенцицкий. - М.: ТК Велби, Издательство Проспект, 2014. - 312 с.
24. Столин, В. В. Психологические основы семейной терапии / В. В. Столин. - Вопросы психологии, 1982. - 115 с.
25. Фетискин, Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2020. - 306 с.
26. Хитрина, И. Ю. Социально-психологический подход к анализу семейного взаимодействия / И. Ю. Хитрина. - Санкт-Петербург, 2018. - 271 с.
27. Целуйко, В. М. Психология современной семьи / В. М. Целуйко. - М.: ГИЦ «ВЛАДОС», 2014. - 318 с.

28. Черников, А. В. Системная семейная терапия: Интегративная модель диагностики / А. В. Черников. - М.: Независимая фирма "Класс", 2020. - 364 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для невісток

1. Коли ми з чоловіком стали жити разом, мені було __ років.
2. Я перебуваю в шлюбі __ років.
3. У мене __ дітей. Першому синові __ років. Другому синові __ років.
Першій дочки __ років. Друга дочка __ років.
4. Ви були знайомі зі свекрухою до Вашого заміжжя?
Так
Ні
5. За яких обставин Ви познайомились?

---
6. Якщо Ви були знайомі до заміжжя, то чи змінилися Ваші стосунки після весілля? В який бік?

---
7. Виберіть одну з альтернатив:
  - 1) Я проживаю разом із батьками чоловіка __ років.
  - 2) Я не проживаю разом із батьками чоловіка, але ми проводимо деякий час разом:
    - а) зазвичай не рідше ніж раз на тиждень
    - б) зазвичай кілька разів на місяць
    - в) раз на місяць
    - г) кілька разів на рік
    - д) раз на рік або дещо рідше
    - е) ми не проводимо час разом
8. Я вважаю, що молода сім'я має жити окремо від батьків.
9. Я часто звертаюся до свекрухи за порадою:
10. Мій чоловік часто порівнює мене зі своєю матір'ю:
11. Найчастіше він порівнює у ситуаціях, коли ...

12. Дуже часто це порівняння позитивне:

13. Дуже часто це порівняння негативне:

14. Вважаю, що моя свекруха бачить у мені такі якості:

15. Мені хотілося б, щоб моя свекруха мала такі якості:

16. Мені не хотілося б виявити у моєї свекрухи такі якості:

17. У мене часто трапляється непорозуміння зі свекрухою:

18. Якщо у Вас зі свекрухою виникає незгода, конфлікт, чи втручається в цю ситуацію Ваш чоловік? Які найчастіше його дії?

а) дотримується нейтралітету, не робить жодних дій

б) приймає Вашу сторону

в) приймає бік своєї матері

г) намагається привести Вас і свекруху до компромісу

д) інше _____

19. Як Ви вважаєте, що найчастіше спричиняє напруженість у відносинах між невістками та свекрухами? (Позначте стільки варіантів, скільки вважаєте за необхідне)

а) виховання дітей/онуків

б) домашні відносини, побут

в) ревності, боротьба за увагу чоловіка/сина

г) фінансові питання

д) інше _____

20. Охарактеризуйте Ваші стосунки зі свекрухою:

Рід діяльності/професія _____

Освіта: а) неповна середня __ б) середня __ в) середня спеціальна __ г) неповна вища __ д) вища __ е) науковий ступінь __

Чи є у Вас будь-які коментарі, зауваження чи побажання?

Анкета для свекрух

1. Коли ми з чоловіком стали жити разом, мені було ___ років.
2. Я перебуваю в шлюбі ___ років.
3. У мене ___ дітей. Першому синові ___ років. Другому синові ___ років. Першій дочки ___ років. Друга дочка ___ років.
4. Чи були Ви знайомі з невісткою до одруження сина?
Так
Ні
5. За яких обставин Ви познайомились?
_____
6. Якщо Ви були знайомі до весілля, то чи змінилися Ваші стосунки після весілля сина? В який бік?
_____
7. Виберіть одну з альтернатив:
  - 1) Я проживаю разом із сім'єю сина ___ років.
  - 2) Я не проживаю разом із сім'єю сина, але ми проводимо деякий час разом:
    - а) зазвичай не рідше ніж раз на тиждень
    - б) зазвичай кілька разів на місяць
    - в) раз на місяць
    - г) кілька разів на рік
    - д) раз на рік або дещо рідше
    - е) ми не проводимо час разом
8. Я вважаю, що молода сім'я має жити окремо від батьків.
9. Невістка часто звертається до мене за порадою:
10. Вважаю, що моя невістка бачить у мені такі якості:
11. Мені хотілося б, щоб моя невістка мала такі якості:
12. Мені не хотілося б виявити у моєї невістки такі якості:
13. У мене часто трапляється непорозуміння з невісткою:

14. Якщо у Вас з невісткою виникає незгода, конфлікт, чи втручається в цю ситуацію Ваш син? Які найчастіше його дії?

- а) дотримується нейтралітету, не робить жодних дій
- б) приймає Вашу сторону
- в) приймає бік своєї дружини
- г) намагається привести Вас і невістку до компромісу
- д) інше _____

15. Як Ви вважаєте, що найчастіше спричиняє напруженість у відносинах між невістками та свекрухами? (Можливо кілька варіантів відповіді)

- а) виховання дітей/онуків
- б) домашні відносини, побут
- в) ревності, боротьба за увагу чоловіка/сина
- г) фінансові питання
- д) інше _____

16. Охарактеризуйте Ваші стосунки із сином:

17. Охарактеризуйте Ваші стосунки з невісткою:

Рід діяльності/професія _____

Освіта: а) неповна середня __ б) середня __ в) середня спеціальна __ г) неповна вища __ д) вища __ е) науковий ступінь __

Чи маєте Ви постійні захоплення чи хобі, які?

Чи є у Вас будь-які коментарі, зауваження чи побажання?

Анкета для чоловіків

1. Коли ми з дружиною стали жити разом, мені було ___ років.
2. Я перебуваю в шлюбі ___ років.
3. У мене ___ дітей. Першому синові ___ років. Другому синові ___ років.
Першій дочки ___ років. Друга дочка ___ років.
4. Чи була ваша дружина знайома з вашою мамою до весілля?
Так
Ні
5. За яких обставин вони познайомились?

---
6. Якщо вони були знайомі до весілля, то чи змінилися, на Вашу думку, їхні стосунки після весілля? В який бік?

---
7. Виберіть одну з альтернатив:
  - 1) Ми проживаємо разом із батьками дружини ___ років.
  - 2) Ми не проживаємо разом із батьками дружини, але ми проводимо деякий час разом:
    - а) зазвичай не рідше ніж раз на тиждень
    - б) зазвичай кілька разів на місяць
    - в) раз на місяць
    - г) кілька разів на рік
    - д) раз на рік або дещо рідше
    - е) ми не проводимо час разом
8. Виберіть одну з альтернатив:
  - 1) Ми проживаємо разом із моїми батьками ___ років.
  - 2) Ми не проживаємо разом із моїми батьками, але ми проводимо деякий час разом:
    - а) зазвичай не рідше ніж раз на тиждень
    - б) зазвичай кілька разів на місяць
    - в) раз на місяць

- г) кілька разів на рік
  - д) раз на рік або дещо рідше
  - е) ми не проводимо час разом
9. Я вважаю, що молода сім'я має жити окремо від батьків.
10. Мені часто трапляється порівнювати дружину з моєю мамою:
Найчастіше порівняння відбувається у ситуаціях, коли ...
11. Дуже часто це порівняння позитивне:
12. Дуже часто це порівняння негативне:
13. Вважаю, що моя дружина бачить у моїй мамі такі якості:
14. Вважаю, що моя мама бачить у моїй дружині такі якості:
15. Вважаю, що моя дружина хотіла б, щоб моя мама мала такі якості:
16. Вважаю, що моя мама хотіла б, щоб моя дружина мала такі якості:
17. У моєї дружини часто трапляється непорозуміння/конфлікт з моєю мамою:
18. Якщо у дружини з мамою виникає незгода/конфлікт, Ви втручаєтесь у цю ситуацію? Які найчастіше Ваші дії?
- а) дотримуюсь нейтралітету, не вживаю жодних дій
  - б) приймаю бік моєї дружини
  - в) приймаю сторону моєї мами
  - г) намагаюся привести дружину та маму до компромісу
  - д) намагаюся в однієї та іншої посіяти сумнів у своїй правоті
  - е) вступаю в конфлікт, висловлюючи свою думку
  - ж) інше _____
19. Як Ви вважаєте, що найчастіше спричиняє напруженість у відносинах між невістками та свекрухами? (Позначте стільки варіантів, скільки вважаєте за необхідне)
- а) виховання дітей/онуків
  - б) домашні відносини, побут
  - в) ревності, боротьба за увагу чоловіка/сина
  - г) фінансові питання

д) інше _____

---

20. Охарактеризуйте стосунки Вашої дружини та Вашої мами:

21. Охарактеризуйте стосунки Вашої дружини та її мами:

22. Охарактеризуйте Ваші стосунки з дружиною:

23. Охарактеризуйте Ваші стосунки з мамою:

24. Я _ дитина в сім'ї

єдиний

молодший

середній

старший

25. Я _ син

єдиний

молодший

середній

старший

26. У мене _

немає братів/сестер

є молодший брат/брати

є молодша сестра/сестри

є старший брат/брати

є старша сестра/сестри

Інше:

27. Мій/моя/мої _

брат/брати не одружені

один брат одружений

обидва брати одружені

сестра/сестри незаміжня

одна сестра одружена

обидві сестри одружені

Інше:

Рід діяльності/професія _____

Освіта: а) неповна середня __ б) середня __ в) середня спеціальна __ г)
неповна вища __ д) вища __ е) науковий ступінь __

Позначення ознак. Невістки

Номер ознаки (стовпця)	Позначення ознаки	Ознака
0	NUM	Номер респондентки
1	AGE	Вік початку спільного проживання
2	STAJ	Стаж у шлюбі
3	CH	Кількість дітей
4	FSON	Вік першого сина
5	SSON	Вік другого сина
6	FDAU	Вік першої дочки
7	SDAU	Вік другої дочки
8	MSV	Знайомство зі свекрухою до заміжжя
9	TGP	Період спільного проживання з батьками чоловіка
10	TGT	Спільне проведення часу з батьками чоловіка
11	OP	Думка про спільне проживання з батьками
12	ADV	Звернення невістки за порадою до свекрухи
13	WM	Порівняння чоловіком дружини зі своєю матір'ю
14	POS	Порівняння у позитивний бік
15	NEG	Порівняння у негативний бік
16	CON	Частота непорозуміння зі свекрухою
17	REA	Реакція чоловіка на конфлікт дружини та його матері
18	REL	Характеристика відносин зі свекрухою
19	EDUC	Освіта
20	1LR1	Владний-лідуючий.
21	1LR2	Незалежний-домінуючий
22	1LR3	Прямолінійний-агресивний.
23	1LR4	Недовірливий-скептичний.
24	1LR5	Покірно-сором'язливий.
25	1LR6	Залежно-слухняний.
26	1LR7	Співпрацюючий-конвенційний.
27	1LR8	Відповідально великодушний.
28	2LR1	Владний-лідуючий.
29	2LR2	Незалежний-домінуючий
30	2LR3	Прямолінійний-агресивний.
31	2LR4	Недовірливий-скептичний.
32	2LR5	Покірно-сором'язливий.
33	2LR6	Залежно-слухняний.
34	2LR7	Співпрацюючий-конвенційний.
35	2LR8	Відповідально великодушний.
36	EXTR	Екстраверсія – інтроверсія
37	AGRE	Прив'язаність – відокремленість
38	CONS	Самоконтроль – імпульсивність
39	NEUR	Емоційна стійкість – емоційна нестійкість
40	OPEN	Експресивність – практичність
41	EXTR1	Активність – пасивність
42	AGRE1	Теплота – байдужість
43	CONS1	Акуратність – неаккуратність (відсутність акуратності)
44	NEUR1	Тривожність – безтурботність
45	OPEN1	Цікавість – консерватизм

46	EXTR2	Домінування – підпорядкованість
47	AGRE2	Співробітництво - суперництво
48	CONS2	Наполегливість – відсутність наполегливості
49	NEUR2	Напруженість – розслабленість
50	OPEN2	Допитливість – реалістичність
51	EXTR3	Товариство - замкнутість
52	AGRE3	Довірливість – підозрілість
53	CONS3	Відповідальність – безвідповідальність
54	NEUR3	Депресивність – емоційна комфортність
55	OPEN3	Артистичність – відсутність артистичності
56	EXTR4	Пошук вражень - уникнення вражень
57	AGRE4	Розуміння - нерозуміння
58	CONS4	Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)
59	NEUR4	Самокритика – самодостатність
60	OPEN4	Сенситивність – нечутливість
61	EXTR5	Прояв - уникнення почуття провини
62	AGRE5	Повага інших - самоповага
63	CONS5	Передбачливість - безтурботність
64	NEUR5	Емоційна лабільність – емоційна стабільність
65	OPEN5	Пластичність - ригідність
66	TOMSP	Суперництво
67	TOMST	співробітництво
68	TOMCM	Компромiс
69	TOMIZ	Уникнення
70	TOMUS	Пристосування
71	GEDO	Гедонічні почуття у відносинах
72	ASTO	Астенічні почуття у відносинах
73	MELO	Меланхолійні почуття у відносинах
74	SB	Зближення почуття
75	UD	Почуття, що видаляють
76	DEL	Захоплення
77	CHE	Бадьорість
78	FRE	Розкутість (свобода)
79	SER	Спокій
80	INT	Інтерес
81	SAT	Задоволеність
82	HAP	Щастя
83	JOY	Радість
84	CONF	Впевненість
85	PLE	Задоволення
86	FAT	Втома
87	VOL	Напруга
88	DISS	Незадоволеність собою
89	POW	Безсилля
90	FUT	Марність (марність очікувань, безуспішність прагнень)
91	ALE	Тривога
92	FEA	Страх
93	STI	Скутість
94	CNF	Розгубленість
95	ANN	Досада
96	BOR	Нудьга
97	DIS	Розчарування
98	GL	Смуток

99	SAD	Сум
100	SDN	Сум
101	NES	Туга
102	UNI	Єдність (або спільність)
103	FRI	Дружелюбність
104	KIN	Добросердечність
105	CO	Впевненість
106	SIGN	Власна (достатня) значимість
107	PRI	Гордість
108	APP	Вдячність
109	RES	Повага
110	LOV	Любов
111	LON	Власна самота
112	DISL	Огида (або неприязнь)
113	ANG	Злість, злість
114	GUI	Вина (або каяття)
115	ENV	Заздрість
116	SHA	Сором
117	OFF	Образа
118	CONT	Зневага
119	HAT	Ненависть
120	EST	Оцінка
121	POW	Сила
122	ACT	Активність
123	EST1	Чарівний – непривабливий
124	POW1	Слабкий – сильний
125	ACT1	Говорливий – мовчазний
126	EST2	Безвідповідальний – сумлінний
127	POW2	Упертий – поступливий
128	ACT2	Замкнений - відкритий
129	EST3	Добрий – егоїстичний
130	POW3	Залежний – незалежний
131	ACT3	Діяльний – пасивний
132	EST4	Черствий – чуйний
133	POW4	Рішучий – нерішучий
134	ACT4	Млявий – енергійний
135	EST5	Справедливий – несправедливий
136	POW5	Розслаблений – напружений
137	ACT5	Метушливий – спокійний
138	EST6	Ворожий – доброзичливий
139	POW6	Впевнений – невпевнений
140	ACT6	Нелюдимий – товариський
141	EST7	Чесний – нещирий
142	POW7	Несамостійний – самостійний
143	ACT7	Дратівливий – незворушний

Позначення ознак. Свекрухи

Номер ознаки (стовпця)	Позначення ознаки	Ознака
0	NUM	Номер респондентки
1	AGE	Вік початку спільного проживання
2	STAJ	Стаж у шлюбі
3	CH	Кількість дітей
4	FSON	Вік першого сина
5	SSON	Вік другого сина
6	FDAU	Вік першої дочки
7	SDAU	Вік другої дочки
8	MSV	Знайомство з невісткою до одруження сина
9	TGP	Період спільного проживання із сім'єю сина
10	TGT	Спільне проведення часу з сім'єю сина
11	OP	Думка про спільне проживання з батьками
12	ADV	Звернення невістки за порадою до свекрухи
13	CON	Частота непорозуміння з невісткою
14	REA	Реакція сина на конфлікт дружини та його матері
15	RELN	Характеристика відносин із невісткою
16	RELS	Характеристика стосунків із сином
17	EDUC	Освіта
18	1LR1	Владний-лідуючий.
19	1LR2	Незалежний-домінуючий
20	1LR3	Прямолінійний-агресивний.
21	1LR4	Недовірливий-скептичний.
22	1LR5	Покірно-сором'язливий.
23	1LR6	Залежно-слухняний.
24	1LR7	Співпрацюючий-конвенційний.
25	1LR8	Відповідально великодушний.
26	2LR1	Владний-лідуючий.
27	2LR2	Незалежний-домінуючий
28	2LR3	Прямолінійний-агресивний.
29	2LR4	Недовірливий-скептичний.
30	2LR5	Покірно-сором'язливий.
31	2LR6	Залежно-слухняний.
32	2LR7	Співпрацюючий-конвенційний.
33	2LR8	Відповідально великодушний.
34	EXTR	Екстраверсія – інтроверсія
35	AGRE	Прив'язаність – відокремленість
36	CONS	Самоконтроль – імпульсивність
37	NEUR	Емоційна стійкість – емоційна нестійкість
38	OPEN	Експресивність – практичність
39	EXTR1	Активність – пасивність
40	AGRE1	Теплота – байдужість
41	CONS1	Акуратність – неаккуратність (відсутність акуратності)
42	NEUR1	Тривожність – безтурботність
43	OPEN1	Цікавість – консерватизм
44	EXTR2	Домінування – підпорядкованість
45	AGRE2	Співробітництво - суперництво
46	CONS2	Наполегливість – відсутність наполегливості
47	NEUR2	Напруженість – розслабленість
48	OPEN2	Допитливість – реалістичність

49	EXTR3	Товариство - замкнутість
50	AGRE3	Довірливість – підозрілість
51	CONS3	Відповідальність – безвідповідальність
52	NEUR3	Депресивність – емоційна комфортність
53	OPEN3	Артистичність – відсутність артистичності
54	EXTR4	Пошук вражень - уникнення вражень
55	AGRE4	Розуміння - нерозуміння
56	CONS4	Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)
57	NEUR4	Самокритика – самодостатність
58	OPEN4	Сенситивність – нечутливість
59	EXTR5	Прояв - уникнення почуття провини
60	AGRE5	Повага інших - самоповага
61	CONS5	Передбачливість - безтурботність
62	NEUR5	Емоційна лабільність – емоційна стабільність
63	OPEN5	Пластичність - ригідність
64	TOMSP	Суперництво
65	TOMST	співробітництво
66	TOMCM	Компроміс
67	TOMIZ	Уникнення
68	TOMUS	Пристосування
69	GEDO	Гедонічні почуття у відносинах
70	ASTO	Астенічні почуття у відносинах
71	MELO	Меланхолійні почуття у відносинах
72	SB	Зближення почуття
73	UD	Почуття, що видаляють
74	DEL	Захоплення
75	CHE	Бадьорість
76	FRE	Розкутість (свобода)
77	SER	Спокій
78	INT	Інтерес
79	SAT	Задоволеність
80	HAP	Щастя
81	JOY	Радість
82	CONF	Впевненість
83	PLE	Задоволення
84	FAT	Втома
85	VOL	Напруга
86	DISS	Незадоволеність собою
87	POW	Безсилля
88	FUT	Марність (марність очікувань, безуспішність прагнень)
89	ALE	Тривога
90	FEA	Страх
91	STI	Скутість
92	CNF	Розгубленість
93	ANN	Досада
94	BOR	Нудьга
95	DIS	Розчарування
96	GL	Смуток
97	SAD	Сум
98	SDN	Сум
99	NES	Туга
100	UNI	Єдність (або спільність)
101	FRI	Дружелюбність

102	KIN	Добросердечність
103	CO	Впевненість
104	SIGN	Власна (достатня) значимість
105	PRI	Гордість
106	APP	Вдячність
107	RES	Повага
108	LOV	Любов
109	LON	Власна самота
110	DISL	Огида (або неприязнь)
111	ANG	Злість, злість
112	GUI	Вина (або каяття)
113	ENV	Заздрість
114	SHA	Сором
115	OFF	Образа
116	CONT	Зневага
117	HAT	Ненависть
118	EST	Оцінка
119	POW	Сила
120	ACT	Активність
121	EST1	Чарівний – непривабливий
122	POW1	Слабкий – сильний
123	ACT1	Говорливий – мовчазний
124	EST2	Безвідповідальний – сумлінний
125	POW2	Упертий – поступливий
126	ACT2	Замкнений - відкритий
127	EST3	Добрий – егоїстичний
128	POW3	Залежний – незалежний
129	ACT3	Діяльний – пасивний
130	EST4	Черствий – чуйний
131	POW4	Рішучий – нерішучий
132	ACT4	Млявий – енергійний
133	EST5	Справедливий – несправедливий
134	POW5	Розслаблений – напружений
135	ACT5	Метушливий – спокійний
136	EST6	Ворожий – доброзичливий
137	POW6	Впевнений – невпевнений
138	ACT6	Нелюдимий – товариський
139	EST7	Чесний – нещирий
140	POW7	Несамостійний – самостійний
141	ACT7	Дратівливий – незворушний

Позначення ознак. Чоловіки

Номер ознаки (стовпця)	Позначення ознаки	Ознака
0	NUM	Номер респондента
1	AGE	Вік початку спільного проживання
2	STAJ	Стаж у шлюбі
3	CH	Кількість дітей
4	FSON	Вік першого сина
5	SSON	Вік другого сина
6	FDAU	Вік першої дочки
7	SDAU	Вік другої дочки
8	MSV	Знайомство дружини з мамою до весілля
9	TGPW	Період спільного проживання з батьками дружини
10	TGTW	Спільне проведення часу з батьками дружини
11	TGPH	Період спільного проживання зі своїми батьками
12	TGTH	Спільне проведення часу зі своїми батьками
13	OP	Думка про спільне проживання з батьками
14	WM	Порівняння дружини з мамою
15	POS	Порівняння у позитивний бік
16	NEG	Порівняння у негативний бік
17	CON	Частота непорозуміння дружини з мамою
18	REA	Реакція на конфлікт дружини та мами
19	RELNS	Характеристика відносин дружини та мами
20	RELWM	Характеристика відносин дружини та її мами
21	RELW	Характеристика відносин із дружиною
22	RELM	Характеристика стосунків із мамою
23	CHF	Становище у ній
24	SONF	Сини у сім'ї
25	SIB	Наявність сиблінгів
26	SIBS	Сімейний стан сиблінгів
27	EDUC	Освіта

Базові статистики шкальних оцінок та окремих пунктів. Невістки

	Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Std. Dev.	Standard
Var1	79	22,56	17,00	34,00	3,79	0,43
Var2	79	10,95	0,50	36,00	9,44	1,06
Var3	62	1,37	1,00	4,00	0,66	0,08
Var4	32	8,23	0,20	29,00	7,77	1,37
Var5	9	7,67	1,00	14,00	4,77	1,59
Var6	37	11,10	0,20	35,00	10,50	1,73
Var7	4	31,30	1,20	102,00	47,53	23,77
Var8	79	1,13	1,00	2,00	0,33	0,04
Var9	12	12,46	1,50	102,00	28,42	8,20
Var10	67	3,42	1,00	6,00	1,72	0,21
Var11	79	6,33	1,00	7,00	1,53	0,17
Var12	79	1,99	1,00	7,00	1,33	0,15
Var13	79	1,92	1,00	5,00	1,30	0,15
Var14	41	3,24	1,00	7,00	2,12	0,33
Var15	42	3,40	1,00	7,00	2,36	0,36
Var16	79	4,00	1,00	7,00	2,27	0,26
Var17	79	3,11	1,00	5,00	1,31	0,15
Var18	79	3,95	1,00	7,00	2,19	0,25
Var19	79	4,58	2,00	6,00	0,86	0,10
Var20	79	9,66	3,00	16,00	3,27	0,37

Var21	79	8,86	2,00	16,00	4,04	0,45
Var22	79	7,44	2,00	13,00	2,81	0,32
Var23	74	8,49	1,00	16,00	4,73	0,55
Var24	69	3,97	1,00	12,00	2,63	0,32
Var25	79	5,41	1,00	13,00	2,86	0,32
Var26	76	6,29	1,00	14,00	3,88	0,44
Var27	67	7,24	1,00	15,00	3,69	0,45
Var28	79	6,86	3,00	11,00	1,84	0,21
Var29	78	5,01	2,00	11,00	1,33	0,15
Var30	79	5,11	1,00	8,00	1,30	0,15
Var31	69	2,07	1,00	13,00	1,72	0,21
Var32	78	6,15	2,00	12,00	2,47	0,28
Var33	79	5,63	2,00	11,00	2,17	0,24
Var34	79	9,80	5,00	14,00	2,07	0,23
Var35	79	14,5 6	2,00	23,00	4,55	0,51
Var36	79	47,9 7	27,00	65,00	8,20	0,92
Var37	79	56,5 7	33,00	75,00	8,67	0,98
Var38	79	55,5 9	33,00	75,00	8,11	0,91
Var39	79	52,8 5	30,00	73,00	9,87	1,11
Var40	79	55,0 6	42,00	72,00	6,33	0,71
Var41	79	10,7 1	3,00	15,00	2,62	0,29

Var42	79	11,7 2	4,00	15,00	2,57	0,29
Var43	79	10,6 8	4,00	15,00	2,59	0,29
Var44	79	11,7 2	6,00	15,00	2,48	0,28
Var45	79	10,6 7	3,00	15,00	2,52	0,28
Var46	79	9,86	3,00	15,00	2,82	0,32
Var47	79	11,5 6	5,00	15,00	2,06	0,23
Var48	79	11,9 7	7,00	15,00	2,04	0,23
Var49	79	9,46	5,00	15,00	2,53	0,28
Var50	79	11,3 9	6,00	15,00	2,43	0,27
Var51	79	9,82	3,00	15,00	3,14	0,35
Var52	79	9,61	3,00	15,00	2,99	0,34
Var53	79	11,9 5	4,00	15,00	2,53	0,28
Var54	79	10,7 5	3,00	15,00	2,71	0,30
Var55	79	11,3 7	6,00	15,00	2,19	0,25
Var56	79	8,01	3,00	13,00	2,66	0,30
Var57	79	11,6 6	5,00	15,00	2,29	0,26
Var58	79	10,1 0	4,00	15,00	2,57	0,29
Var59	79	9,77	3,00	15,00	2,63	0,30

Var60	79	11,7 2	7,00	15,00	1,93	0,22
Var61	79	9,57	4,00	15,00	2,14	0,24
Var62	79	12,0 3	7,00	15,00	1,71	0,19
Var63	79	10,8 9	5,00	15,00	2,15	0,24
Var64	79	11,1 5	6,00	15,00	2,68	0,30
Var65	79	9,91	6,00	15,00	2,08	0,23
Var66	40	5,00	1,00	13,00	3,53	0,56
Var67	42	5,50	3,00	10,00	1,58	0,24
Var68	42	7,29	2,00	10,00	1,88	0,29
Var69	42	7,17	4,00	12,00	1,99	0,31
Var70	41	5,41	1,00	10,00	2,71	0,42
Var71	76	27,3 6	2,00	61,00	16,79	1,93
Var72	77	31,8 1	3,00	63,00	18,03	2,06
Var73	73	25,1 5	1,00	49,00	14,60	1,71
Var74	74	28,6 9	1,00	62,00	16,96	1,97
Var75	70	22,0 0	1,00	57,00	15,63	1,87
Var76	52	2,85	1,00	7,00	1,70	0,24
Var77	57	3,21	1,00	7,00	1,69	0,22
Var78	57	3,04	1,00	7,00	1,81	0,24
Var79	64	3,59	1,00	7,00	2,02	0,25

	Var80	70	3,54	1,00	7,00	1,81	0,22
	Var81	62	3,47	1,00	7,00	1,94	0,25
	Var82	56	3,41	1,00	7,00	1,75	0,23
	Var83	68	3,60	1,00	7,00	1,96	0,24
	Var84	64	3,69	1,00	7,00	1,96	0,24
	Var85	59	3,56	1,00	7,00	1,96	0,26
	Var86	69	4,77	1,00	7,00	1,74	0,21
	Var87	74	4,88	1,00	7,00	2,02	0,23
	Var88	59	3,92	1,00	7,00	2,12	0,28
	Var89	59	4,39	1,00	7,00	2,27	0,30
	Var90	61	4,80	1,00	7,00	2,14	0,27
	Var91	63	4,32	1,00	7,00	2,33	0,29
	Var92	47	3,66	1,00	7,00	2,15	0,31
	Var93	65	4,25	1,00	7,00	2,04	0,25
	Var94	64	4,00	1,00	7,00	2,06	0,26
	Var95	64	4,64	1,00	7,00	2,02	0,25
	Var96	62	4,71	1,00	7,00	1,87	0,24
	Var97	66	4,67	1,00	7,00	2,06	0,25
	Var98	56	4,46	1,00	7,00	1,98	0,26
	Var99	61	4,00	1,00	7,00	2,07	0,27
0	Var10	56	3,95	1,00	7,00	2,01	0,27
1	Var10	58	3,86	1,00	7,00	2,18	0,29
2	Var10	53	3,62	1,00	7,00	1,79	0,25
3	Var10	64	4,25	1,00	7,00	1,82	0,23

4	Var10	63	4,17	1,00	7,00	1,93	0,24
5	Var10	62	3,77	1,00	7,00	1,89	0,24
6	Var10	58	3,91	1,00	7,00	1,92	0,25
7	Var10	53	3,74	1,00	7,00	1,79	0,25
8	Var10	59	4,34	1,00	7,00	1,75	0,23
9	Var10	64	4,69	1,00	7,00	1,78	0,22
0	Var11	50	3,62	1,00	7,00	1,94	0,27
1	Var11	46	4,07	1,00	7,00	2,05	0,30
2	Var11	45	4,73	1,00	7,00	2,08	0,31
3	Var11	48	4,38	1,00	7,00	2,21	0,32
4	Var11	47	2,72	1,00	7,00	1,74	0,25
5	Var11	22	2,41	1,00	7,00	1,94	0,41
6	Var11	38	2,79	1,00	7,00	1,74	0,28
7	Var11	62	4,94	1,00	7,00	1,97	0,25
8	Var11	40	4,58	1,00	7,00	1,91	0,30

9	Var11	33	4,67	1,00	7,00	2,17	0,38
0	Var12	36	7,47	-19,00	21,00	10,15	1,69
1	Var12	35	6,40	-7,00	20,00	7,49	1,27
2	Var12	37	8,49	-5,00	20,00	6,47	1,06
3	Var12	34	1,44	-3,00	3,00	1,60	0,27
4	Var12	30	1,20	-3,00	3,00	1,81	0,33
5	Var12	33	2,24	-2,00	3,00	1,28	0,22
6	Var12	35	1,60	-3,00	3,00	1,75	0,30
7	Var12	34	0,91	-3,00	3,00	2,25	0,39
8	Var12	29	1,59	-3,00	3,00	1,64	0,30
9	Var12	29	0,93	-3,00	3,00	2,34	0,44
0	Var13	28	0,82	-2,00	3,00	2,02	0,38
1	Var13	32	1,78	-2,00	3,00	1,72	0,30
2	Var13	33	1,27	-3,00	3,00	1,75	0,31
3	Var13	28	1,75	-2,00	3,00	1,62	0,31

4	Var13	29	1,45	-2,00	3,00	1,53	0,28
5	Var13	25	0,92	-3,00	3,00	2,22	0,44
6	Var13	24	0,33	-2,00	3,00	1,88	0,38
7	Var13	33	0,64	-3,00	3,00	2,10	0,37
8	Var13	29	1,31	-3,00	3,00	1,93	0,36
9	Var13	31	1,55	-2,00	3,00	1,75	0,31
0	Var14	34	1,97	-1,00	3,00	1,31	0,23
1	Var14	30	1,13	-3,00	3,00	1,89	0,34
2	Var14	32	0,91	-3,00	3,00	2,15	0,38
3	Var14	25	0,28	-3,00	3,00	2,23	0,45

Базові статистики шкальних оцінок та окремих пунктів. Свекрухи

	Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Std. Dev.	Standard
Var1	30	23,80	17,00	48,00	7,66	1,40
Var2	30	27,30	4,00	41,00	9,91	1,81
Var3	30	1,77	1,00	3,00	0,63	0,11

Var4	30	30,4 0	18,00	44,00	6,13	1,12
Var5	8	31,0 0	18,00	42,00	7,82	2,76
Var6	11	27,4 5	12,00	37,00	7,27	2,19
Var7	2	16,0 0	6,00	26,00	14,14	10,00
Var8	30	1,20	1,00	2,00	0,41	0,07
Var9	3	3,00	1,00	7,00	3,46	2,00
Var10	28	4,79	1,00	6,00	1,57	0,30
Var11	30	6,53	1,00	7,00	1,22	0,22
Var12	30	3,13	1,00	7,00	1,87	0,34
Var13	30	2,70	1,00	7,00	1,73	0,31
Var14	30	2,57	1,00	5,00	1,07	0,20
Var15	30	5,43	1,00	7,00	1,76	0,32
Var16	30	6,30	3,00	7,00	1,09	0,20
Var17	30	4,80	3,00	6,00	0,76	0,14
Var18	30	9,67	5,00	16,00	3,10	0,57
Var19	30	7,53	2,00	15,00	3,14	0,57
Var20	30	7,47	1,00	11,00	2,56	0,47
Var21	28	6,43	1,00	14,00	3,67	0,69
Var22	27	4,59	1,00	12,00	2,71	0,52
Var23	29	4,62	1,00	11,00	2,21	0,41
Var24	29	6,48	1,00	10,00	2,69	0,50
Var25	30	7,33	1,00	13,00	3,74	0,68
Var26	30	7,87	1,00	11,00	2,16	0,39
Var27	30	5,23	4,00	7,00	0,68	0,12

Var28	30	5,77	2,00	9,00	1,52	0,28
Var29	24	2,42	1,00	6,00	1,28	0,26
Var30	30	5,53	1,00	10,00	2,08	0,38
Var31	30	4,70	1,00	9,00	1,95	0,36
Var32	30	8,90	3,00	14,00	1,83	0,33
Var33	30	11,2 3	6,00	16,00	2,14	0,39
Var34	30	44,3 3	35,00	58,00	6,38	1,16
Var35	30	49,2 7	18,00	73,00	16,69	3,05
Var36	30	46,4 7	15,00	75,00	14,33	2,62
Var37	30	45,8 0	22,00	62,00	9,41	1,72
Var38	30	47,9 7	29,00	61,00	8,86	1,62
Var39	30	8,57	4,00	15,00	2,79	0,51
Var40	30	9,87	3,00	15,00	4,06	0,74
Var41	30	9,37	3,00	15,00	3,43	0,63
Var42	30	9,33	3,00	15,00	3,19	0,58
Var43	30	9,63	6,00	13,00	1,88	0,34
Var44	30	9,13	3,00	14,00	2,61	0,48
Var45	30	10,6 0	3,00	15,00	3,68	0,67
Var46	30	9,27	3,00	15,00	3,81	0,69
Var47	30	8,67	3,00	13,00	2,48	0,45
Var48	30	9,53	4,00	14,00	2,74	0,50
Var49	30	9,27	6,00	14,00	2,27	0,42

Var50	30	8,80	5,00	15,00	2,91	0,53
Var51	30	9,53	3,00	15,00	3,90	0,71
Var52	30	8,93	4,00	14,00	2,30	0,42
Var53	30	10,0 0	4,00	15,00	3,54	0,65
Var54	30	8,50	3,00	14,00	2,78	0,51
Var55	30	9,67	3,00	15,00	4,09	0,75
Var56	30	8,83	3,00	15,00	2,56	0,47
Var57	30	9,47	5,00	13,00	1,83	0,33
Var58	30	9,63	3,00	14,00	3,37	0,61
Var59	30	8,87	5,00	13,00	2,27	0,41
Var60	30	10,3 3	4,00	15,00	3,59	0,66
Var61	30	9,47	3,00	15,00	3,47	0,63
Var62	30	9,40	3,00	15,00	2,70	0,49
Var63	30	9,17	6,00	12,00	1,46	0,27
Var64	17	2,76	1,00	7,00	1,68	0,41
Var65	21	5,29	2,00	8,00	1,74	0,38
Var66	21	7,43	4,00	11,00	1,83	0,40
Var67	21	8,29	4,00	12,00	2,10	0,46
Var68	21	6,86	2,00	12,00	2,48	0,54
Var69	30	41,9 7	9,00	63,00	14,68	2,68
Var70	26	23,8 5	1,00	52,00	14,52	2,85
Var71	25	12,4 4	2,00	35,00	9,98	2,00

Var72	30	39,8 7	10,00	60,00	12,96	2,37
Var73	20	11,7 0	1,00	35,00	11,77	2,63
Var74	28	3,68	1,00	7,00	1,68	0,32
Var75	27	3,78	1,00	7,00	1,65	0,32
Var76	24	3,75	1,00	6,00	1,54	0,31
Var77	30	4,60	1,00	7,00	1,92	0,35
Var78	30	4,97	1,00	7,00	1,54	0,28
Var79	30	4,50	1,00	7,00	1,70	0,31
Var80	26	4,85	1,00	7,00	1,64	0,32
Var81	30	4,93	1,00	7,00	1,68	0,31
Var82	28	4,89	1,00	7,00	1,69	0,32
Var83	30	4,37	1,00	7,00	1,77	0,32
Var84	23	3,26	1,00	6,00	1,68	0,35
Var85	24	3,42	1,00	6,00	1,82	0,37
Var86	23	3,43	1,00	7,00	1,93	0,40
Var87	19	3,63	1,00	7,00	1,89	0,43
Var88	22	3,64	1,00	7,00	1,73	0,37
Var89	23	3,70	1,00	7,00	1,79	0,37
Var90	17	2,88	1,00	7,00	1,93	0,47
Var91	19	2,79	1,00	6,00	1,47	0,34
Var92	19	2,53	1,00	6,00	1,61	0,37
Var93	24	2,83	1,00	7,00	1,88	0,38
Var94	13	2,15	1,00	5,00	1,46	0,41
Var95	22	2,91	1,00	7,00	1,72	0,37
Var96	15	2,33	1,00	5,00	1,54	0,40

	Var97	16	3,06	1,00	5,00	1,44	0,36
	Var98	14	3,00	0,00	6,00	1,84	0,49
	Var99	9	2,78	1,00	5,00	1,39	0,46
0	Var10	28	4,14	2,00	7,00	1,63	0,31
1	Var10	29	5,24	3,00	7,00	1,21	0,23
2	Var10	30	5,10	3,00	7,00	1,32	0,24
3	Var10	29	4,83	1,00	7,00	1,44	0,27
4	Var10	27	4,07	1,00	6,00	1,38	0,27
5	Var10	29	4,52	1,00	7,00	1,64	0,30
6	Var10	27	4,81	1,00	7,00	1,52	0,29
7	Var10	29	5,17	1,00	7,00	1,56	0,29
8	Var10	25	4,56	1,00	7,00	1,92	0,38
9	Var10	13	2,77	1,00	7,00	1,83	0,51
0	Var11	9	3,67	1,00	7,00	1,94	0,65
1	Var11	6	3,17	2,00	4,00	0,98	0,40
2	Var11	11	3,09	1,00	7,00	1,92	0,58
3	Var11	4	1,75	1,00	4,00	1,50	0,75

4	Var11	6	3,33	1,00	5,00	1,63	0,67
5	Var11	16	3,69	1,00	7,00	1,89	0,47
6	Var11	7	2,43	1,00	5,00	1,51	0,57
7	Var11	4	2,25	1,00	4,00	1,26	0,63
8	Var11	9	15,6 7	8,00	21,00	4,44	1,48
9	Var11	9	13,5 6	9,00	18,00	3,13	1,04
0	Var12	9	5,00	-4,00	10,00	4,74	1,58
1	Var12	8	2,75	1,00	3,00	0,71	0,25
2	Var12	9	2,78	2,00	4,00	0,83	0,28
3	Var12	6	0,00	-3,00	3,00	2,61	1,06
4	Var12	9	2,78	1,00	4,00	0,83	0,28
5	Var12	2	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00
6	Var12	9	1,11	-3,00	4,00	2,37	0,79
7	Var12	7	2,29	1,00	3,00	0,76	0,29
8	Var12	9	2,11	1,00	4,00	0,93	0,31

9	Var12	7	2,14	-1,00	3,00	1,46	0,55
0	Var13	9	2,22	1,00	4,00	0,97	0,32
1	Var13	7	1,14	-3,00	3,00	2,27	0,86
2	Var13	9	2,44	1,00	4,00	1,13	0,38
3	Var13	7	2,14	1,00	3,00	0,69	0,26
4	Var13	9	3,44	1,00	4,00	1,13	0,38
5	Var13	9	- 1,78	-3,00	-1,00	0,67	0,22
6	Var13	9	2,44	1,00	3,00	0,73	0,24
7	Var13	7	1,86	-1,00	3,00	1,35	0,51
8	Var13	9	2,11	-2,00	4,00	1,83	0,61
9	Var13	8	2,63	2,00	3,00	0,52	0,18
0	Var14	9	2,44	1,00	4,00	0,88	0,29
1	Var14	6	- 0,83	-2,00	1,00	1,47	0,60

Базові статистики шкальних оцінок та окремих пунктів. Чоловіки

Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Std. Dev.	Standard

Var1	31	25,7 1	20,00	38,00	4,53	0,81
Var2	31	12,3 1	1,50	30,00	8,40	1,51
Var3	21	1,48	1,00	2,00	0,51	0,11
Var4	9	8,61	1,00	24,00	7,66	2,55
Var5	3	10,4 7	0,40	21,00	10,31	5,95
Var6	16	12,7 6	0,30	28,00	8,42	2,11
Var7	2	9,25	0,50	18,00	12,37	8,75
Var8	31	1,06	1,00	2,00	0,25	0,04
Var9	3	5,50	2,50	8,00	2,78	1,61
Var10	26	3,81	1,00	6,00	1,41	0,28
Var11	2	12,0 0	3,00	21,00	12,73	9,00
Var12	29	3,76	1,00	6,00	1,60	0,30
Var13	31	6,52	1,00	7,00	1,26	0,23
Var14	31	2,42	1,00	7,00	1,84	0,33
Var15	20	4,20	1,00	7,00	1,91	0,43
Var16	20	2,70	1,00	7,00	1,66	0,37
Var17	31	2,65	1,00	7,00	1,66	0,30
Var18	31	3,52	2,00	6,00	1,23	0,22
Var19	31	5,32	2,00	7,00	1,42	0,26
Var20	31	5,81	3,00	7,00	1,25	0,22
Var21	31	6,19	3,00	7,00	1,14	0,20
Var22	31	6,19	4,00	7,00	0,95	0,17
Var23	31	2,13	1,00	4,00	1,26	0,23

Var24	31	1,68	1,00	4,00	1,14	0,20
Var25	31	2,34	1,00	5,00	1,49	0,27
Var26	17	3,37	1,00	7,00	1,74	0,42
Var27	31	4,68	2,00	6,00	0,91	0,16